

Випуск створений на матеріалах міжнародної науково-практичної конференції "Актуальні проблеми новітньої історії зарубіжних країн" (до 105-ї річниці з дня народження д-ра іст. наук, проф В.Я. Тарасенка та 20-річчя встановлення дипломатичних відносини між Україною та державою Ізраїль), яка відбулася на історичному факультеті в жовтні 2012 року.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів.

Выпуск основанный на материалах международной научно-практической конференции "Актуальные проблемы новейшей истории зарубежных стран" (к 105-й годовщине со дня рождения д-ра ист. наук, проф В.Я. Тарасенко и 20-летия установления дипломатических отношений между Украиной и государством Израиль), которая состоялась в историческом факультетов в октябре 2012 года.

Для научных работников, преподавателей, аспирантов и студентов.

The volume is based on the materials of International Theoretical and Practical Conference "Topical issues of the contemporary history of foreign countries" (in commemoration of the 105th anniversary of Professor Vasil Y. Tarasenko's birthday and the 20-th anniversary of establishment of diplomatic relations between Ukraine and Israel) which took place at the Faculty of History in October, 2012.

For scientists, professors, graduate students and students.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР	В.Ф. Колесник, д-р іст. наук, проф., чл.-кор. НАН України
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Б.М. Гончар, д-р іст. наук, проф.; Г.Д. Казьмирчук, д-р іст. наук, проф.; В.П. Капелюшний, д-р іст. наук, проф.; О.Ю. Комаренко, канд. іст. наук, доц. (відп. секр.); А.П. Коцур, д-р іст. наук, проф.; В.М. Литвин, д-р іст. наук, проф., акад. НАН України; В.М. Мордвінцев, д-р іст. наук, проф.; А.Г. Слюсаренко, д-р іст. наук, проф., акад. НАПН України; В.В. Ставнюк, д-р іст. наук, проф.; Р.В. Терпиловський, д-р іст. наук, проф.; М.Г. Щербак, д-р іст. наук, проф.; В.І. Яровий, д-р іст. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, Київ-33, вул. Володимирська, 60, історичний факультет ☎ (38044) 234 10 57
Затверджено	Вченою радою історичного факультету 14.02.13 (протокол № 6)
Атестовано	Вищою атестаційною комісією України. Постанова Президії ВАК України № 1-05/8 від 22.12.10
Зареєстровано	Міністерством юстиції України. Свідоцтво про державну реєстрацію № 17218-5988 Р від 10.11.10
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет". Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Адреса видавця	01601, Київ-601, 6-р Т.Шевченка, 14, кімн. 43 ☎ (38044) 239 31 72, 239 32 22; факс 239 31 28

Алентьева Т.	
Роль джексонівської моделі демократії у становленні американських політичних традицій.....	9
Аністратенко Т.	
Доктрина Трумена 1947 року і принципи зовнішньої політики США: погляд радянської та сучасної російської історіографії.....	15
Бессонова М.	
Висвітлення канадською пресою президентської передвиборчої кампанії 2012 р. у США.....	16
Бондаренко М.	
Українська діаспора Бразилії: історія заселення.....	17
Волков Т.	
"Ольстерська проблема" та британсько-ірландські відносини часів прем'єрства Тетчер.....	19
Ганця Р.	
Дисциплінарний статус історії сучасності у Британії у першій половині XX ст.....	21
Горобець І.	
Сучасні тенденції ринку озброєнь Індії.....	22
Даниленко О.	
Українські науково-освітні центри в Чехо-Словаччині як форма самоорганізації еміграції (1920-ті рр.).....	23
Денисов С.	
Проблема американської політики щодо Російської Федерації у політичних дискусіях в період виборчої кампанії 2008 р.	25
Денисюк І.	
"Участь Великої Британії в операціях НАТО в Іраку (2003 – 2011 рр.)".....	26
Дергачова А.	
Чилі та США в роки Другої світової війни.....	28
Діденко В.	
Новітні течії культурної антропології США (кінець XX – початок XXI ст.).....	29
Зінченко П.	
Фонди ЦДІАК України про діяльність царських жандармів за кордоном.....	30
Іванченко О.	
Державна політика сербської династії Карагеоргієвичів щодо хорватських політичних сил (1918-1939 рр.).....	32
Клімов М.	
Міста-побратими у канадсько-українських відносинах.....	33
Ковальська М.	
Зовнішня політика Великої Британії напередодні Першої світової війни у "Меморандумі" Дж. Морлі.....	34
Ковальський С.	
Північний Кіпр в міжнародних відносинах Східного Середземномор'я 1960-1980-х рр.....	36
Ковтун О.	
Інтеграційні процеси у Центрально-Східній Європі наприкінці XX – початку XXI століття.....	37
Купчик О.	
Участь УСРР у міжнародних конференціях на початку 1920-х рр.....	38
Ладига О.	
Військові дії союзників Німеччини на Східному фронті в умовах "бліцкригу" (22.06.1941 – 19.11.1942 рр.).....	40
Левченко Л.	
Утворення та розвиток регіональних архівів США.....	41
Лукач І.	
Розвиток доктрини Монро як концептуальної основи політики США в латинській Америці (кін. XIX – поч. XX ст.).....	43
Мітрофанова О.	
Військова політика Франції.....	45
Морозова О.	
Наукова діяльність представників української діаспори в Польщі: дослідження історії України (1989-2012 рр.).....	46
Мудрієвська І.	
Співробітництво України і держав вишеградської групи у форматі в 4+1.	48
Набока О.	
Витоки американської політики стосовно Тайваню (друга половина XIX – початок XX ст.).....	49
Орлова Т.	
Вивчення сучасної політичної історії країн світу – важливий напрям підготовки майбутніх міжнародників, політологів, істориків.....	50
Пасічник Н.	
Роль Е. Стівенсона у врегулюванні Кубинської ракетної кризи 1962 р.....	52
Пивовар С.	
Українське питання в німецько-російських відносинах у 1918 році.....	54
Пронь Д.	
США та СРСР на міжнародній Сан-Франциській конференції 1951 р.: вітчизняна і зарубіжна історіографія.....	55
Савчак Н.	
Еволюція політики КНР щодо країн Південно-Східної Азії (др. пол. XX – поч. XXI ст.).....	56
Садикова В.	
Британсько-радянські торговельно-економічні відносини (1979 р. – перша половина 1980-х рр.).....	58
Сергійчук Б.	
Нові документи з османських архівів про українсько – турецькі зв'язки в 1918 – 1922 роках.....	59
Скиба А.	
"Инквйари" и формирование внешнеполитической доктрины Вильсона, 1917-1921 гг.....	62
Скляренко О.	
Роль Закону Хелмса-Бартона у політиці США щодо Куби.....	63
Усенко П.	
Перші постріли Османської імперії на Великій війні (1914 р.).....	65
Хан Є.	
Перехід російських ВНЗ на двоступеневу систему вищої освіти (бакалавр-магістр) в рамках участі в Болонському процесі.....	66
Ціватий В.	
Дипломатія європейських держав раннього нового часу (XVI-XVIII ст.): інституціональний аспект.....	67
Шаповалова О.	
Нормативний вимір структури постбіполярної системи міжнародних відносин та його вплив на поведінку акторів.....	71
Шахін Ю.	
Причини розпаду Югославії в оцінці української історіографії.....	72
Шимкевич К.	
Діяльність міжнародних гуманітарних та правозахисних організацій під час "балканської кризи" (1989-2006 рр.).....	74

СОДЕРЖАНИЕ

Алентьева Т. Роль джексонской модели демократии в становлении американских политических традиций	9
Анистратенко Т. Доктрина Трумэна 1947 и принципы внешней политики США: взгляд советской и современной российской историографии.	15
Бессонова М. Освещение канадской прессой президентской предвыборной кампании 2012 г. в США	16
Бондаренко М. Украинская диаспора Бразилии: история заселения	17
Волков Т. "Ольстерские проблема" и британско-ирландские отношения времен премьерства Тэтчер	19
Ганцяк Р. Дисциплинарный статус истории современности в Британии в первой половине XX в.	21
Горобец И. Современные тенденции рынка вооружений Индии	22
Даныленко А. Украинская научно-образовательные центры в Чехо-Словакии как форма самоорганизации эмиграции (1920-е гг.)	23
Денисов С. Проблема американской политики в отношении Российской Федерации в политических дискуссиях в период избирательной кампании 2008	25
Денисюк И. "Участие Великобритании в операциях НАТО в Ираке (2003 – 2011 гг.)"	26
Дергачева А. Чили и США в годы Второй мировой войны	28
Диденко В. Новейшие течения культурной антропологии США (конец XX – начало XXI в.)	29
Зинченко П. Фонды ЦДИАК Украины о деятельности царских жандармов за рубежом	30
Иванченко А. Государственная политика сербской династии Карагеоргиевичей относительно хорватских политических сил (1918-1939 гг.)	32
Климов М. Города-побратимы в канадско-украинских отношениях	33
Ковальская М. Внешняя политика Великобритании накануне Первой мировой войны в "Меморандуме" Дж. Морли	34
Ковальский С. Северный Кипр в международных отношениях Восточного Средиземноморья 1960-1980-х гг.	36
Ковтун А. Интеграционные процессы в Центрально-Восточной Европе в конце XX – начале XXI века	37
Купчик А. Участие СССР в международных конференциях в начале 1920-х гг.	38
Ладыга А. Военные действия союзников Германии на Восточном фронте в условиях "блицкрига" (22.06.1941 – 19.11.1942 гг.)	40
Левченко Л. Образование и развитие региональных архивов США	41
Лукач И. Развитие доктрины Монро как концептуальной основы политики США в Латинской Америке (кон. XIX – нач. XX в.)	43
Митрофанова А. Военная политика Франции	45
Морозова Е. Научная деятельность представителей украинской диаспоры в Польше: исследование истории Украины (1989-2012 гг.)	46
Мудриевский И. Сотрудничество Украины и государств Вышеградской группы в формате В 4 + 1.	48
Набока А. Истоки американской политики в отношении Тайваня (вторая половина XIX – начало XX в.)	49
Орлова Т. Изучение современной политической истории стран мира – важное направление подготовки будущих международных, политологов, историков.	50
Пасечник Н. Роль Э. Стивенсона в урегулировании Кубинского ракетного кризиса 1962 г.	52
Пивовар С. Украинский вопрос в германо-российских отношениях в 1918 году	54
Пронь Д. США и СССР на международной Сан-Францисской конференции 1951: отечественная и зарубежная историография	55
Савчук Н. Эволюция политики КНР в отношении стран Юго-Восточной Азии (др. пол. XX – нач. XX в.)	56
Садыкова В. Британско-советские торгово-экономические отношения (1979 г. – первая половина 1980-х гг.)	58
Сергийчук Б. Новые документы из османских архивов о украинско – турецких связях в 1918 – 1922 годах	59
Скиба А. "Инквизиторы" и формирование внешнеполитической доктрины Вильсона, 1917-1921 гг.	62
Скляренко А. Роль Закона Хелмса-Бартона в политике США в отношении Кубы	63
Усенко П. Первые выстрелы Османской империи в Великой войне (1914 г.)	65
Хан Е. Переход российских вузов на двухступенчатую систему высшего образования (бакалавр-магистр) в рамках участия в Болонском процессе.	66
Циватый В. Дипломатия европейских государств раннего нового времени (XVI-XVIII вв.): Институциональный аспект	67
Шаповалова О. Нормативный измерение структуры постбиполярной системы международных отношений и его влияние на поведение актеров	71
Шахин Ю. Причины распада Югославии в оценке украинской историографии	72
Шимкевич К. Деятельность международных гуманитарных и правозащитных организаций во время "балканского кризиса" (1989-2006 гг.)	74

CONTENTS

Alentyeva T. The Role of the Jacksonian Democracy in formation of the American political tradition.....	9
Anistratenko T. Truman doctrine in 1947 and the principles of U.S. foreign policy: view of soviet and modern russian historiography	15
Bessonova M. The canadian press coverage of the the U.S. presidential election campaign of 2012	16
Bondarenko M. Ukrainian diaspora in Brazil: migration history.....	17
Gantsyan R. A current history's disciplinary status in Britain in the first half of the twentieth century.....	19
Gorobets I. Current trends of India's arms market	21
Danylenko O. Ukrainian science-educational centers in Czech-Slovakia as form of self-organization of emigration (1920-th yy.).....	22
Denysov S. US Russia policy issue in the political debates during electoral campaign of 2008.....	23
Denysyuk I. "The participation of the Great Britain in NATO operations in Iraq (2003 – 2011 years)"	25
Dergacheva A. Chile and the USA in the Second World War	26
Didenko V. The newest approaches of cultural anthropology in the USA (the end of the 20th – the start of the 21st centuries).....	28
Zinchenk P. The information potential of archive funds CSHA of Ukraine in Kyiv for the research of tsarist policy agents' activity abroad.....	29
Ivanchenko O. The state policy of the Serbian Karageorge dynasty representatives to Croatian national and political forces (1918-1939).....	30
Klimov M. Cities-brothers in Canadian-Ukrainian relations	32
Kovalska M. The Great Britain's foreign policy on the eve of the First World War, in "Memorandum on resignation" of John Morley.	33
Kovalskyi S. The Northern Cyprus in the international relations of The Eastern Mediterranean, 1960-1980.	34
Kovtun O. Integration processes in the Central-East Europe at the end of XX – beginning of XXI century	36
Kupchuk O. A participation of Ukrainian SSR in international conferences at the beginning of 1920 years is told	37
Ladyga A. Military actions of Germany's allies for Eastern front in condition "Blitzkrieg".....	38
Levchenko L. Creation and development of regional archives of the USA	40
Lukach I. Evolution of Monroe doctrine as a conceptual ensuring of the U.S. policy in Latin America (late XIX – early XX century).	41
Mitrofanova O. The French military politics.....	43
Morozova O. Scientific activity of representatives of the Ukrainian diaspora in Poland: research of history of Ukraine (1989-2012).	45
Mudriievska I. Cooperation between Ukraine and countries of the Visegrad Group in the format V4+1	46
Naboka A. Sources of the American policy concerning Taiwan (the second half of XIX – beginning of XX century).....	48
Orlova T. The study of world countries' modern political history as an important direction of training future experts in international relations, political science and history.	49
Pasichnyk N. The role of Adlai Stevenson in the settlement of the Cuban missile crisis of 1962.....	50
Pyvovar S. Ukrainian issue in German-Russia relations in 1918.....	52
Pron' D. USA and Soviet Union at the San Francisco World Conference 1951th: National and Foreign Historiography	54
Savchak N. The Evolution of Chinese Policy towards the courtiers of Southeast Asia (second half of XX – beginning of XXI century).	55
Sadykova V. British-Soviet trade-economic relations (1979 – first part of 1980's).....	56
Serhiichuk B. New documents on the Ukrainian-Turkish relations of 1918-1922 from Ottoman archives.	58
Skyba A. "The Inquiry" and forming Wilson's foreign policy doctrine, 1917 – 1921.	59
Skliarenko O. Helms-Burton Act in the US policy towards Cuba	62
Usenko P. The Opening of Fire from the Ottoman Empire in the Great War (1914).....	63
Khan E. Transition to the two-tier system of higher education (Bachelor, Master) in the framework of the Russian Federation in the Bologna Process.....	65
Tsivatyi V. Diplomacy of european states of early modern time (XVI-XVIII centuries): institutional aspect.....	66
Shapovalova A. Normative dimension of the structure of post-bipolar system of international relations and its impact on the behaviour of actors.....	67
Shakhin Y. The causes of Yugoslavia's collapse in a judgment of Ukrainian historiography	71
Shymkevych K. The activities of the international humanitarian and human rights organizations in the Balkans crisis (1989-2006).....	72

РОЛЬ ДЖЕКСОНОВСКОЙ МОДЕЛИ ДЕМОКРАТИИ В СТАНОВЛЕНИИ АМЕРИКАНСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ТРАДИЦИЙ

В статье анализируются те политические новации, которые привнесла в политическую жизнь Америки "джексоновская демократия". Применение специальных избирательных технологий, использование черного "пиара", складывание двухпартийной системы и политического "боссизма". формирование после выборов аппарата исполнительной власти на однопартийной основе, появление "кухонного кабинета" в Белом доме таковы далеко неполный перечень реалий политической жизни, созданных в эпоху Джексона и действующих в настоящее время.

Ключевые слова: демократия, США, двухпартийная система, политическая традиция.

Эпоха "джексоновской демократии" (1828-1840 гг.), связанная с личностью президента США Эндрю Джексона, создала множество политических феноменов, которые оказали и продолжают оказывать влияние на политическую жизнь страны. Они способствовали формированию как позитивных, так и негативных традиций в американской политической сфере. В 1828 г. победу на президентских выборах одержала демократическая партия. Ее ставленник Эндрю Джексон (1767-1845) становится президентом (1829-1837) [38]. Период его пребывания у власти, а также его преемника М. Ван Бюрена [40] (1782-1862) получил у историков прочное наименование – "джексоновская демократия" (1829-1841). Существует, однако, стремление ряда историков, в том числе российских американистов [2, с. 253-281; 1, с. 83-98; 16, с. 110], расширить эти рамки еще на ряд лет (1841-1849), включив в этот период также пребывание у власти президентов Джона Тайлера (1790-1862) и Джеймса Полка (1795-1849).

Это действительно было время больших перемен в общественной и политической жизни страны. Эпоха "джексоновских реформ" демонстрировала новые образцы политики и вырабатывала новый взгляд на содержание и понятие демократии. Не случайно, что споры и дискуссии в оценке этого периода продолжаются как в американской, так и отечественной историографии [15; с. 47-52, 71-73, 99-104; 13, с. 81].

В исторических реалиях второй трети XIX в., в условиях усложняющейся социальной диверсификации политическая жизнь приобретала новые очертания, давала импульс сложным инновационным процессам. Продолжалось укрепление институтов гражданского общества, возрастала роль общественного мнения. В социально-политической сфере шло формирование новых элит и групп давления, происходило складывание второй партийно-политической системы: демократы – виги. Вторая двухпартийная система выросла из фракционности конца 1820-х гг. и просуществовала до середины 1850-х гг., когда произошла дезинтеграция вигов и была образована республиканская партия. Виги и демократы были первыми массовыми национальными партиями в истории США [36, с. 17-23; 5, с. 162].

В этот период произошло расширение реального содержания американской демократии. С одной стороны, изменилась система выборов президента. В 1800 г. только два штата выбирали президентских выборщиков всеобщим голосованием, но после 1832 г. только Южная Каролина сохранила двухступенность в их избрании. С другой стороны, происходит существенное увеличение числа избирателей главным образом за счет демографических и иммиграционных процессов, а также в связи с расширением избирательных прав для всех белых мужчин, а, частично, и для свободных цветных. Журнал "Whig Review", подчеркивая особое значение демократических выборов и широкого уча-

стия в них населения, утверждал, что "свобода мнений – краеугольный камень республиканской системы. Она предполагает свободу голосования и принятие законов волей большинства. Право голоса каждого основано на праве иметь свое мнение... Закон предусматривает исключительное право голосовать, а, следовательно, выражать свое мнение о достоинстве определенных людей и определенных мер" [71, с. 557-558].

Некоторые историки выделяют такие политические инновации "джексоновской эпохи" как массовые митинги и демонстрации, использование рекламных приемов в избирательных кампаниях, предвыборные поездки и встречи, факельные шествия и т.п., но это представляется достаточно спорным, поскольку подобные формы были известны и ранее. Гораздо существеннее были перемены в партийном строительстве, поскольку изменились роль и организация партий. Национальные партийные конвенты заменяют прежние партийные кокусы в Конгрессе. Конвенты проводились, как на общенациональном, так и на местном уровне для согласования инициатив, выдвижения кандидатов, выработки партийных платформ, отражавших позицию каждой партии. Через газеты, памфлетную литературу, на массовых митингах происходила популяризация основных идей и лозунгов, осуществлялось целенаправленное воздействие на общественное мнение, причем каждая из партий стремилась подчеркнуть свою полную противоположность другой, чтобы таким образом установить и поддерживать контроль над электоратом. Так например, ближайший советник Э. Джексона, журналист Амос Кендалл не устал повторять: "Править должно большинство – это первейший принцип нашей системы". Его выражение "воля народа" становится одним из важнейших пропагандистских приемов демократов [63, с.310].

Самым важным достижением партийной пропаганды было преодоление того недоверия к политическим партиям, которое было свойственно американцам еще с колониальных времен и имело основания в английской политической традиции. Периодической печати приходилось разъяснять необходимость и полезность партий, в которых общественное мнение видело опасность раскола общества и разжигания взаимной вражды. В обстоятельной статье, опубликованной в "New England Magazine" в 1834 г., авторы ставили своей задачей убедить читающую публику, что партии являются "необходимым злом", поскольку, прежде всего, они вовлекают массы в политику. "Большинство людей не склонны размышлять, равнодушны к общественным интересам и начинаниям, до тех пор, пока политические партии с помощью писателей и политиков не разъяснят им необходимость деятельного участия в политических делах ...Партии необходимы, чтобы будить народ от летаргической индифферентности и помогать постоянно контролировать власть, склонную к коррупции и злоупотреблениям" [47, с. 266-267].

Именно в это время партии становятся основной политической силой, организующей и направляющей массы. Дж. Силби отмечает возросшую активность избирателей и подчеркивает их приверженность определенной партии [12, с. 92-93]. Новым явлением становится обязательность партийной дисциплины. О чрезвычайно высокой политической активности избирателей свидетельствуют цифры: в первых президентских выборах участвовало 13% электората, в 1828 г. – 56,6%, в 1840 г. – 78%. Не случайно период "джексоновской демократии" определяется как начало эры массовой политики [70, с. 204-205; 14, с.182].

Постоянная партийная работа потребовала значительного количества профессиональных политиков, начинается оформление феномена политического боссизма. Наиболее характерной фигурой "джексоновской демократии" Р. Хофстедтер считал не Э. Джексона, а М. Ван Бюрена, который был из "новой породы" лидеров. Он и другие члены "регентства Олбани" были опытными профессионалами, которые создали новые организации и их руководящие центры, определявшие партийную стратегию и тактику [19, с. 67-90]. По мнению Дж. Силби, деятельность партийных функционеров была весьма успешной вследствие политизации общественного мнения и совершенствования самой партийной машины [65, с. 55]. Историк Р. Формисано отмечает, что именно в это время возникает массовая лояльность в отношении своей партии, усиливаются требования к совместным действиям, подчинению руководству, к партийной дисциплине, в том числе и при голосованиях в Конгрессе [33, с. 112].

В этот период можно отметить существенное изменение роли общественного мнения, которое приобретает еще более значительное влияние в связи с демократическими переменами и началом эры массовой политики. Новым феноменом общественной жизни является появление "дешевой" массовой прессы, которая не только является основным источником информации, но и главным средством манипулирования общественным сознанием [11, с. 115, 116]. В "джексоновскую эпоху" борьба политических элит велась с помощью продуманной пиар-компании, пропаганды и манипуляции общественным мнением с целью его привлечения на свою сторону. Особенно ярко это прослеживается в пропагандистской войне формирующихся в это время политических партий: демократов и вигов (национальных республиканцев) по ведущим социально-экономическим и политическим проблемам. Важнейшими факторами, воздействующими на общественное мнение в XIX в., являлись выступления ведущих политиков, речи известных партийных ораторов, религиозные проповеди, и в наибольшей степени, дешевая массовая пресса. Известный журнал "Whig Review" отмечал: "Только газета каждое утро располагает целой армией проповедников, и общественное мнение, этот великий двигатель нашего века, подвергается большему воздействию за один день, чем в течение целого поколения в старину. Если принять во внимание, что в среднем каждый экземпляр газеты прочтывают 5 человек, то не будет преувеличением сказать, что ежедневно почти четверть миллиона человек завербованы на ту или иную сторону в важнейших вопросах, которые волнуют общество" [72, с. 515].

Деятельность прессы особенно активизировалась в периоды избирательных президентских кампаний. Она распространяла и тиражировала партийные лозунги и предвыборные обещания, создавала политические мифологемы, стереотипы и клише, и, наряду с достоверной информацией о кандидатах, обеспечивала цир-

куляцию сплетен и слухов. Довольно распространенной практикой являлось не только приукрашивание своего кандидата и его программы (если таковая имелаась) в партийной печати, но и использование компромата, очернение политического противника. При этом чаще всего подлинная реальность не имела значения, главное заключалось в достижении политической победы. Множество создаваемых в общественном сознании мифов имело очень мало или вовсе не имело ничего общего с действительностью. Довольно распространенным являлось мнение, что с приходом в Белый дом Э. Джексона начинается "эра простого человека" в американской политике. На самом деле, хотя его отец и был фермером, прежде чем оказаться в Белом доме, сам он стал крупным землевладельцем-плантатором, владевшим рабами, вошел в элиту штата Теннесси [9, с. 52-53; 6, с. 7-10; 17, с. 83-86].

На президентских выборах 1828 г. сторонники Джексона агитировали за него как за "народного кандидата", "простого солдата", выходца с Запада, защитника простого человека, сторонника реформ, борца против коррупции и привилегий, представителя подлинно народной партии [59, с. 196; 42, с. 46-49]. По существу пресса осваивала новый опыт политической рекламы. Предвыборная стратегия сторонников Джексона состояла в апеллировании к массовому общественному мнению, ориентации на рядового избирателя. В связи с этим вырабатывалась особая риторика, призванная убедить простого американца, что вся политическая игра ведется в его интересах, по понятным ему правилам и на его "языке" [47, с. 269].

Журналист А. Кендалл из Кентукки, которого историк С. Катлип считает одним из первых в США специалистом по "предвыборным PR-технологиям", успешно представлял в своих предвыборных статьях Джексона, как популярного героя из западных штатов, способного победить президента-аристократа из Новой Англии. Предстоящий успех Джексона на выборах именовался не иначе как "победой фермеров и механиков страны над богатыми и высокородными аристократами". В предвыборных материалах превозносились военные заслуги этого генерала, как в войне с индейцами, так и войне с англичанами в 1812-1815 гг. По всей стране создавались "клубы старины Гикори". Слоганом президентской кампании стали "права народа" [29, с. 71; 28, с. 51, 68-71]. Важную роль в формировании общественного мнения в нужном русле играли многочисленные выступления политических сторонников Джексона на массовых митингах, выпуск огромного количества памфлетов и брошюр, расхваливающих кандидата демократов и рисующих его как энергичного и нацеленного на позитивные перемены политика. "Наш девиз: Джексон и реформы", – изо дня в день повторялось в демократических изданиях.

В то же время демократами прилагались энергичные усилия по дискредитации своих противников. Изобретение негативных прозвищ, навешивание ярлыков, создание отрицательного имиджа, использование противопоставления свой/чужой были задействованы в их пропаганде. Благодаря искусной политической риторике, умело сфабрикованной клевете, распространению слухов и сплетен удалось внушить избирателям, что кандидат национальных республиканцев Дж. К. Адамс – аристократ и противник демократии, что его администрация насквозь коррумпирована и стремится чуть ли не к возрождению монархии. Редакторы Д. Грин ("United States Telegraph") и И. Хилл ("New Hampshire Patriot") сочиняли истории негативного характера о семейной и личной жизни действующего президента, в

том числе и о его пребывании в России, которые широко тиражировались демократической прессой [25, с. 26]. Фактически свою предвыборную кампанию Джексон начал заблаговременно, постоянно обвиняя своего главного соперника в "украденной у народа победе" (в 1824 г.), в общественное мнение усиленно внедрялась мысль о "нечестной и грязной сделке" [27, с. 224, 227].

На выборах 1828 г. Джексон победил со значительным отрывом от своего соперника. За него проголосовало 178 выборщиков (68,2%); за Адамса – 83 (31,8%). В 14 из 22 штатов победившая группировка получила свыше 2/3 голосов. За Джексона проголосовало 650 тыс. избирателей (55, 97%), что являлось показателем его возросшей популярности в общественном мнении [54, с. 360; 74]. Его победа объяснялась во многом его характером и личными качествами, импонировавшими рядовым избирателям и изрядно приукрашенными предвыборной агитационной литературой.

Победа Джексона также была обусловлена удачными и популярными предвыборными лозунгами демократов, которые активно тиражировались поддерживавшими их изданиями, а также политической риторике джексоновцев, постоянно связывавших успех своего кандидата с интересами народа, созданию в общественном мнении позитивных ассоциаций. Так, сторонник Джексона, сенатор Т. Бентон утверждал: "...народ восстановлен в своих правах, ...утверждено право народа на самоуправление, ...упрочено торжество демократии" [23, с. 47-48, 111].

Многие программные установки демократов носили характер политической риторики, но в то же время являлись популярными лозунгами, отражавшими сущностные ценностные ориентации рядовых американцев. Большинству избирателей, как на Севере, так и на Юге, действительно импонировали требования борьбы против привилегий и монополий всякого рода, поддержки политики свободной торговли, защиты прав большинства (т.е. народа) от посягательств "аристократии богатства", свободы личности без всякого вмешательства государства, ограничения правительственных полномочий (limited government) [52, с. 92; 3, с. 124]. Важнейшим и позитивным элементом программы демократов было обещание облегчить доступ к западным землям для фермеров и плантаторов. Однако первые аграрные законы в интересах фермеров фактически появляются в начале 1840-х гг., уже после ухода Э. Джексона с поста президента [66, с. 41-43]. Так в американскую политику входят популизм и демагогия, весьма ловко использующиеся в особенности на президентских выборах.

Другой политической инновацией Э. Джексона стала созданная им система назначения верных ему людей на административные должности в государственном аппарате (знаменитая Spoil-system). Она получила яркое отображение в лозунге: "Добыча принадлежит победителю". После своего избрания на пост президента Джексон предоставил значительное количество правительственных должностей поддерживавшим его журналистам [75], заявив при этом: "С какой стати этот класс граждан должен быть лишен возможности находиться на постах, которые стремятся занять другие, отнюдь не обладающие соответствующей квалификацией или патриотическими настроениями" [64, с. 73].

Спичрайтер президента А. Кендалл утверждал, что "политик должен основываться на морали: "Кто не с нами, тот против нас" [53, с. 186]. В послании Конгрессу 1829 г. Джексон уверял, что обязанности чиновников настолько просты, что справиться с ними может любой, поэтому ротация в государственном аппарате является

демократическим принципом и к тому же поможет справиться с коррупцией [20, с. 1011-1012]. Идея ротации весьма импонировала демократически настроенному общественному мнению.

Только в первый год его президентства было смещено более 900 старых правительственных чиновников, в последующий период правления около 25%, все они заменялись на представителей демократической партии. С этого времени принцип: "добыча принадлежит победителю" прочно вошел в американскую политическую жизнь [49; 8, с. 310; 4, с. 61-62]. Это добавило президентским выборам остроты, поскольку речь шла уже не о завоевании только высшего поста в государстве, а о выгодных должностях для массы сторонников. Политика превращалась в своеобразную игру, поскольку победителя ждал приз: власть и гарантированные доходы. Даже яркий сторонник демократов, известный журналист Т. Ритчи был шокирован отставками и назначениями Джексона. В течение трех недель после того, как генерал вступил в должность, Ритчи писал Ван Бюрену следующее: "Очень жаль, что мы видим назначение личных друзей президента. Нам грустно наблюдать, что многие из редакторов находятся под патронажем администрации" [27, с. 4; 21, с. 181-182]. Одним из первых его назначений было предоставление журналисту А. Кендаллу места аудитора Казначейства, а с 1835 г. – руководителя почтового ведомства [31, с. 403-413; 58, с. 127, 186]. Он стал членом самого близкого к президенту кружка политических советников, составителем его речей, по словам историка Дж. Эшворта, "серым кардиналом" Джексона. А историк Р. Клебович считает его "наиболее влиятельным человеком в стране". О нем виргинский конгрессмен Г. Уайз говорил: "Он был думающей машиной президента, его пишущей машиной, да и его лгущей машиной, ... главным надсмотрщиком, главным репортером, личным секретарем, человеком, ведущим все его дела" [44; 22, с. 15; 39, с. 70; 26, с. 221].

Потерявшие свои должности были уверены, что это произошло по доносам и наветам недоброжелателей. "Мрак подозрений пропитывает все общество... – писал один из современников. – Ни один человек не чувствует себя в безопасности и не может доверять соседям. ...Обычное замечание, брошенное на улице, в течение часа уже повторяется в офисах, и многие люди получили бесцеремонные увольнения... С этим можно было бы мириться, если бы это ограничивало негодяев, но, наоборот, зараза получила широкое распространение: шпионы, информаторы, доносчики" [24, с. 419].

Однако многие сторонники нового президента приветствовали отставки, поскольку помнили обещание Джексона "очистить авгиевы конюшни". Сэм Хьюстон писал Джексону: "Я очень доволен, что Вы вычистили конюшни Вашингтона", так же как и другие. Избавьтесь от всех волков, и тогда лай щенков не сможет разрушить овчарню. Очень забавно видеть как Гэйлс и компания стреляют в вас свинцовыми стрелами" [27, с. 75].

Тем не менее, коррупция становится неотъемлемой чертой президентских выборов и политической жизни США. Утвердившаяся рыночная экономика таким образом коррелирует свой тип в политике. Поэт У. Уитмен справедливо критиковал боссизм и коррупцию, партийные закулисные интриги при выдвижении кандидатов в президенты. Среди этих людей большую роль, по его мнению, играют "чиновники и те, кто мечтает стать чиновниками; ... подрядчики, продажные редакторы; дрессированные пудели, готовые по приказу стоять на задних лапках; маклеры, люди без веры, враги единства страны, ... поборники рабства; политические махи-

наторы, скандалисты, взяточники, специалисты по подкupu Конгресса ...с толстыми золотыми цепями на животе, купленными на поборы с народа" [18, с. 303].

Э. Джексон стал, по мнению многих исследователей, первым президентом, широко опиравшимся на общественное мнение, применявшим в своей политической деятельности различные пропагандистские приемы, не чуждые популизма и социальной демагогии. "Первый принцип нашей системы заключается в том, что править должно большинство", – заявлял Э. Джексон. В своей первой инаугурационной речи он подчеркивал, что именно народу обязан своим избранием. "Хотя масштаб интересов народа убеждает меня, что никакая благодарность не может сравниться с той честью, которую он оказал мне, я убежден, что самым лучшим воздаянием с моей стороны будет употребить все свои скромные способности на дело ревностного служения его благу" [7, с. 115]. С жесткой критикой негативных сторон политической жизни 1830-х гг. выступил Дж. Купер, бывший также активным противником финансовой олигархии и вигов. В эссе "Американский демократ" он осуждает "тиранию общественного мнения", заявляя, что "демократический строй подвержен резким всплескам эмоций и настроений в обществе". Большой опасностью для демократии он считает политиков, действующих ради своих корыстных интересов, "в результате чего народ подвергается опасности стать жертвой демагогов и политических дельцов" [11, с. 105-109; 43, с. 12]. По мнению писателя, в американской демократии правит не народ, а политики, которые посредством манипуляции общественным мнением устанавливают свою тиранию.

Вопреки традиционной либеральной концепции власти, сформулированной в известной фразе Т. Джефферсона: "Лучшее правительство то, которое меньше всего правит", при Э. Джексоне произошло существенное усиление и централизация исполнительной власти, расширение ее полномочий. Авторитарный стиль характеризовал взаимоотношения президента с Конгрессом, Верховным судом и даже с членами его собственного кабинета. Джексон смешал и перетасовывал министров; в должности госсекретаря у него побывали 4 человека, министра финансов – 5, генерального прокурора – 3. Он также стремился заполнить судебные вакансии своими преданными сторонниками. В 1837 г. 7 из 9 членов Верховного суда были его людьми, в том числе и председатель, которым в 1835 г. стал Р. Тони [30, с. 143-172].

Его отношения с Конгрессом, особенно с Сенатом, все время оставались напряженными. Предложения Джексона, как правило, проходили в верхней палате при минимальном перевесе голосов или блокировались. Не случайно, что он использовал право вето 12 раз, т. е. больше, чем все его предшественники [61, с. 134]. Именно, президенту Джексону впервые в американской истории конгрессмены попытались предъявить обвинения, которые могли привести к импичменту.

Острая полемика о границах президентских полномочий возникла в связи с увольнением министра финансов Дуана, отказавшегося выполнить приказ президента об изъятии государственных депозитов из Банка США [50]. Сенат, по предложению Г. Клея, большинством в 6 голосов принял резолюцию, обвиняющую президента в нарушении законов и конституции страны [55, с. 386-387, 1312-1313, 1375, 1646; 37, с. 24]. Джексон в своем официальном протесте указал, что Сенат уличил его в действиях, являющихся основанием для импичмента, который имеет свою особую конституци-

онную процедуру, в связи с чем "обвинительная резолюция незаконна". Президент, по утверждению Джексона, является непосредственным представителем народа, а власть министра производна от власти президента. Поэтому, считал он, если лишить главу исполнительной власти права назначать, контролировать, и смещать министров, то народ не сможет оказывать влияние на принятие решений в столь важном органе, как правительство [20, с. 1282-1283, 1291-1293, 1301-1305; 51; 69; 46]. По существу произошло существенное усиление именно президентской власти, поскольку заседания кабинета министров собирались крайне редко, мнения его членов носили сугубо совещательный характер, а все решения Джексон принимал единолично или вместе со своим "кухонным кабинетом" [45; 62; 64, 67-69, 73; 28, с. 85-86, 95]. Круг близких к Джексону людей регулярно встречался на кухне Белого дома, отсюда и название, ставшее с этих пор нарицательным. В него входили, в основном, журналисты и издатели, а также видные политики: М. Ван Бюрен, У. Льюис, Д. Грин, А. Кендалл, Ф. Блэр. Эти люди имели непосредственное влияние на формирование политики Белого дома. Со времен Джексона понятие "кухонный кабинет" прочно вошло в лексикон американской политической жизни.

Оппозиционные издания обвиняли Джексона в некомпетентности, "легкости, с которой он прислушивался к плохим советникам", затем постоянной целью критики стал "кухонный кабинет". "Очень часто влиятельные люди, скрываясь за кулисами, дергают за проволок и скрытые веревки, – писал "New England Magazine". – Лидеры этой партии немногочисленны, и возможно их всего меньше там, где громче всего претендуют на демократию. Такова подлинная природа партии, претендующей на то, чтобы считаться народной по своему характеру, а свои решения выдавать за волю народа" [47, с. 269].

Э. Джексон становится человеком-символом в последующих политических избирательных технологиях. Его сторонники старательно создают имидж "self-made man", человека, который достиг всего исключительно благодаря своему характеру и способностям [73, 150-153; 35, с. 145-173]. Таким образом, формируется важная демократическая дефиниция жизненного успеха. Имидж Джексона: "честный, скромный, непритязательный фермер из Теннесси" затем интерполируется на его преемника Мартина Ван Бюрена. Совершенно не обязательно для успешной политической карьеры иметь высшее образование, скорее, напротив, близость к народу подчеркивается тем, что кандидат является самодельной. Таковыми и были Э. Джексон, У. Гаррисон, З. Тэйлор, М. Филлмор, А. Линкольн. В их биографиях подчеркивается, что они "не имели формального образования". Почти неперенным условием успеха является наличие популярного прозвища, которое можно раскрутить в предвыборной кампании, как это было с Э. Джексонном. Связанными с военным прошлым были прозвища У. Гаррисона: "старина Тип" и "старый грубиян". Довольно удачно обыгрывалось место рождения М. Ван Бюрена – "мистер О'К" [32, с. 283-297].

Несмотря на многочисленные призывы к компромиссам и рассуждения о равных правах, Э. Джексон был жестким президентом, если речь шла о социальных конфликтах. Он был первым в истории США президентом, использовавшим в 1834 году вооруженную силу для подавления рабочего выступления, причем один из его ближайших сотрудников, член "кухонного кабинета" Джон Итон, был тесно связан с корпорацией, по вине которой произошел конфликт [2, с. 263].

Существенному усилению позиций Джексона способствовала его "Банковская война", когда вопреки решению Конгресса он наложил вето на закон о продлении полномочий второго Банка США. Последовавшее затем новое голосование в Конгрессе подтверждает, что общественное мнение оказалось на стороне Джексона. 4 апреля 1834 года голосованием 134 против 82 палата представителей одобрила ликвидацию банковской хартии. Затем голосами 118 против 103 она согласилась на изъятие депозитов. Следующее голосование (117 против 105) рекомендовало разместить депозиты среди банков штатов. По вопросу о создании комиссии по расследованию банковской деятельности перевес голосов противников Банка был ошеломляющим: 175 против 42 [60, с. 237-238]. В обстоятельной монографии, посвященной банкам и политике в Америке, Б. Хэммонд, позиция которого представляется достаточно аргументированной, утверждает, что Джексон не был защитником народа, а выражал интересы новых слоев буржуазии Северо-Востока, прежде всего Нью-Йорка, и что уничтожение Банка привело лишь к перемещению финансового центра с Честнат-стрит (Филадельфия) на Уолл-стрит. Он также считал финансовый курс противников вигов "невежественным и лицемерным", а самого Джексона – "высокомерным и наивным, администратором". По его мнению, а также Дж. Макфаула, демократов поддерживали в значительной мере местные банкиры, стремившиеся освободить свою деятельность от контроля центрального учреждения [34, с. 329, 348-349, 740; 41, с. 3]. Инициаторами борьбы с Банком оказались, прежде всего, сам Джексон, а также представители западного штата Кентукки, журналисты А. Кендалл и Ф. Блэр. Собственно говоря, именно Джексон ввел в обиход сравнение Банка Соединенных Штатов с ужасным и отвратительным чудовищем. В посланиях президенту Конгрессу и в других документах встречаются такие выразительные словесные образы, как "монстр", "многоголовая гидра", "чудовище с рогами, копытами и хвостом", настолько опасное, что оно развращало "мораль нашего народа", подкупало "наших политиков", угрожало "нашим свободам". Он намеревался "разрушить наши республиканские институты" [57, с. 41]. А. Кендалл также пытался использовать демагогическую риторiku, чтобы привлечь общественное мнение на сторону президента. Он утверждал, что "Банк стремится подавить и уничтожить наши свободы". В одной из статей он прямо писал, что в борьбе против него не может быть никаких компромиссов [28, с. 51, 68-71, 82].

Война с Банком не являлась продуманной экономической мерой, а была отражением жесткой политической борьбы, связанной с формированием второй двухпартийной системы, с наличием сильной оппозиции в лице вигов, имеющих четкую и развернутую экономическую программу в виде "американской системы" Клея. Став президентом, Джексон постарался взять под контроль всю ветвь исполнительной власти, заменив часть прежних чиновников своими людьми (spoils-system). Демократам также было необходимо получить в свои руки управление финансами, поэтому их не устраивал Банк с его независимым руководством, находившийся к тому же под влиянием их политических противников [68, с. 153; 10, с. 97].

Умело используя недовольство простых вкладчиков, фермеров, рабочих, джексоновцы сначала перевели государственные депозиты в местные банки, так называемые "банки-любимчики", а в 1836г. по истечению срока полномочий второй национальный Банк прекратил свое существование [55, с. 1266-1281; 56,

с. 1171]. Это был настоящий триумф Джексона. Сравнительная легкость, с которой Джексону удалось расправиться с Банком, во многом объясняется тем, что его сторонникам удалось завоевать общественное мнение большинства на свою сторону. Собственно, именно Э. Джексону современная Америка обязана тем, что вместо общенационального банка она имеет Федеральную резервную систему и разветвленную сеть частных банков.

Свои лучшие качества политика Джексон проявил в нуллификационном кризисе: понимание интересов страны в целом, энергию и решимость, а также способность пойти на компромисс. Когда речь зашла о том, что один из штатов – Южная Каролина – собирается отделиться от Союза, так как не согласна с федеральной таможенной политикой, Джексон жестко заявлял, что не пойдет на уступки раскольников и готов подавить всякие мятежные действия силой, а лидеров раскольников во главе с Кэлхуном перевешать. В то же время, желая успокоить южные и западные штаты, он заверил их: "Ни один из штатов не может рассчитывать на использование центрального правительства в узких интересах..." Этим он хотел подчеркнуть, что федеральное правительство не идет на поводу у северо-восточных штатов.

В условиях намечавшейся военной конфронтации президент предпочел не слова и уговоры, а твердые и решительные действия. Он заявлял, что "...никто не может безнаказанно не исполнять федеральные законы", что "разрыв Союза – это уже государственная измена". По его предложению Конгресс после долгих дебатов принял 2 марта 1833 г. "Force Bill". Согласно ему, президент имел право употребить любую военную силу во всех случаях, когда это будет необходимо, чтобы осуществлять сбор таможенных пошлин и обеспечить исполнение законов на территории любого штата. Голосование в Сенате было: 32 – "за", 1 – "против" (кэлхунисты отказались голосовать в знак протеста); в нижней палате: 149 – "за", 48 – "против" [48, Jan. 1, 4, 8, 15, 21, 24; Febr. 1, 2, 5, 7, 8]. Нуллификационный кризис был разрешен мирным образом, с помощью компромисса, тарифы несколько снижены, Южная Каролина осталась в составе Союза.

По существу, во всех своих политических мерах и инновациях президент Э. Джексон неизменно получал поддержку со стороны американского общества. Несмотря на явную склонность к авторитаризму и жесткость в принятии решений, явные ошибки и просчеты в своей политике, он остался в памяти американцев президентом, укрепившим государство и сохранившим единство страны.

Однако в политической традиции США остались навсегда связанные с эпохой "джексоновской демократии" такие явления и политические институты: как двухпартийная система со строгой внутривнутрипартийной дисциплиной и особыми предвыборными программами, неизбежное появление и существование боссизма и коррупции. Джексонская эпоха оставила в американской политической традиции очень многое. Это – сильная президентская власть, часто использующая право "вето" в борьбе с Конгрессом, готовая при необходимости в кризисные периоды опираться на силовые структуры. Это – борьба за массового избирателя с помощью манипулирования общественным мнением, политической риторики, популистских демагогических обещаний, разнообразных пиар-технологий, создаваемых средствами массовой информации. Это также – выборы кандидатов в президенты на партийных съездах, система раздачи должностей своим сторонникам после победы на выборах по принципу: "добыча принадлежит

победителю" (spoils-system), наличие "кухонного кабинета" (kitchen-cabinet), особых советников – "серых кардиналов" Белого дома, спичрайтеров. Стоит особо выделить умение джексоновской пропаганды формировать общественное мнение в благоприятном для себя духе, ее способность приспосабливаться к образу мыслей и языку самых широких слоев населения и тем самым обеспечивать себе массовую поддержку. Именно апелляция к широкому народным массам, использование популярных лозунгов борьбы с "привилегиями и монополиями всякого рода", различных манипулятивных приемов помогали демократам в проведении их политики. Подобное манипулирование общественным мнением и умелое использование партийной пропаганды на президентских выборах в США мы видим постоянно.

Список використаних джерел

1. Болховитинов Н.Н. "Джексоновская демократия". Историография: миф или реальность // Вопросы истории. – 1978. – №12.
2. Болховитинов Н.Н. США: проблемы истории и современная историография. – М., 1980.
3. Власова М.А. К вопросу о сущности либеральной политики Э. Джексона // Американский ежегодник, 1992. – М., 1993.
4. Власова М.А. Эндрю Джексон и особенности эволюции американского либерализма 1830-1840-х годов // Проблемы американистики. Т. 10. – М., 1997.
5. Дубовицкий Г.А. Американские виги: проблемы изучения // Американский ежегодник, 1995. – М., 1996.
6. Дубовицкий Г.А. Шесть портретов. Из истории США 1 пол. XIX в. – Самара, 1994.
7. Инаугурационные речи президентов США от Джорджа Вашингтона до Джорджа Буша. 1789-2001 гг. с историческим комментарием. – М., 2001.
8. Острогорский М.Я. Демократия и политические партии. – М., 1997.
9. Пессен Эд. Миф о бревенчатой хижине. Социальное происхождение американских президентов. – М., 1987.
10. Романова Н.Х. Причины борьбы правительства Джексона против Банка США. 1829-1831 гг. // Американский ежегодник, 1977. – М., 1977.
11. "Сделать прекрасным наш день"... Публицистика американского романтизма / Сост. А.Н. Николюкин. – М., 1990.
12. Силби Дж. Контуры политической системы США (1789-1991) // Американский ежегодник, 1992. – М., 1993.
13. Согрин В.В. Демократия в США. От колониальной эры до XXI века. – М., 2011.
14. Согрин В.В. Исторический опыт США. – М., 2010.
15. Согрин В.В. Критические направления немарксистской историографии США XX века. – М., 1987.
16. Согрин В.В. Политическая история США. XVII-XX вв. – М., 2011.
17. Согрин В.В. Президенты и демократия. Американский опыт. – М., 1998.
18. Уитмен У. Избранные произведения. – М., 1970.
19. Хоффстедтер Р. Американская политическая традиция и ее создатели. – М., 1992.
20. A Compilation of the Messages and Papers of the Presidents. Vol. 1-10 / Ed. by J.D. Richardson. – Washington, 1900. – Vol. III.
21. Ames W.E. A History of the National Intelligencer. – Chapel Hill, 1972.
22. Ashworth J. "Agrarians" and "Aristocrats". Party Political Ideology in the US, 1837-1846. – L., 1983.
23. Benton T.H. Thirty Years, or A History of the Working of the American Government for 30 Years, from 1820 to 1850: In 2 Vols. – N.Y., 1854-1856. – Vol. I.
24. Brands H.W. Andrew Jackson. His Life and Times. – N.Y., 2006.
25. Carrol M.E. Origins of the Whig Party. – Gloucester, 1964.
26. Cole D.B. A Jackson Man: Amos Kendall and the Rise of American Democracy. – Baton Rouge, 2004.
27. Correspondence of A. Jackson : In 7 Vols. / Ed. by J.S. Basset, J.F. Jameson. – Washington, 1926-1935. – Vol. V.
28. Cutlip S.M. Public Relations History: From the XVII to the XX century. – N.Y., 1995.
29. Davis B. Old Hickory. A Life of Andrew Jackson. – N.Y., 1977.
30. Democratic Review. Vol. I. N. 2. Jan. 1838.
31. Democratic Review. Vol. 1. N 4. Mar. 1838.
32. Democratic Review. Vol. 7. N 28. Apr.-May 1840.
33. Formisano R.P. The Birth of Mass Political Parties. Michigan, 1827-1861. – Princeton, 1971.
34. Hammond B. Banks and Politics in America from the Revolution to the Civil War. – Princeton, 1957.
35. Harper's New Monthly Magazine. Vol. 10. N 56. Jan. 1855.
36. Holt M. The Political Crisis of the 1850s. – N.Y., 1983.
37. Holt M. The Rise and Fall of the American Whig Party. – N.Y., 2003.
38. Jackson A. 1767-1845. Chronology, Documents, Bibliographical Aids / Ed. by R.E. Shaw. – 1969.
39. Klebowicz R.B. News in the Mail: the Press, Post Office and Public Information, 1700-1860s. – N.Y., 1989.
40. Martin Van Buren. 1782-1862. Chronology, Documents, Bibliography Aids / Ed. by E.J. Sloan. – Dobbs Ferry, 1969.
41. McFaul J.M. The Politics of Jacksonian Finance. – Ithaca, 1972.
42. Meacham J. American Lion. Andrew Jackson in the White House. – N.Y., 2008.
43. Miller W.L. Arguing about Slavery. The Great Battle in the US Congress. – N.Y., 1996.
44. National Intelligencer. Mar. 28. 1829.
45. National Intelligencer. Febr. 19. 1831.
46. National Intelligencer. Apr. 19; May 6. 1834.
47. New England Magazine. Vol. 7. N 4. Oct. 1834.
48. New York Courier and Enquirer. Jan. 1, 4, 8, 15, 21, 24; Febr. 1, 2, 5, 7, 8. 1833.
49. Niles' Weekly Register. Sept. 1. 1832.
50. Niles' Weekly Register. Dec. 7. 1833.
51. Niles' Weekly Register. Jan. 17; Febr. 22; Apr. 26. 1834.
52. Notions of the Americans. 1820-1860 / Ed. by D. Grimsted. – N.Y., 1970.
53. Pessen E. Jacksonian America: Society, Personality and Politics. – Chicago, 1985.
54. Register of Debates in Congress. 20th Congress 2nd Session. Vol. V.
55. Register of Debates. 23d Congress. 1st Session.
56. Register of Debates in Congress. 23rd Congress. 2nd Session. Vol. XI.
57. Remini R.V. Andrew Jackson and the Bank War. A Study in the Growth of Presidential Power. – N.Y., 1967.
58. Remini R.V. Andrew Jackson: the Course of American Freedom, 1822-1832. – N.Y., 1984.
59. Remini R.V. Martin Van Buren and the Making of the Democratic Party. – N.Y., 1961.
60. Remini R.V. The Life of Andrew Jackson. – N.Y., 2009.
61. Remini R.V. The Revolutionary Age of Andrew Jackson. – N.Y., 1976.
62. Richmond Enquirer. Apr. 21. 1834.
63. Sellers Ch. The Market Revolution: Jacksonian America, 1815-1846. – N.Y., 1994.
64. Schlesinger A.M. Jr. The Age of Jackson. – N.Y., 1988.
65. Silbey J.H. The Partisan Imperative. The Dynamics of American Politics before the Civil War. – N.Y., 1985.
66. Stephenson G.M. The Political History of the Public Lands from 1840 to 1862. From Pre-emption to Homestead. – N.Y., 1967.
67. The Correspondence of A. Jackson: In 7 Vols. / Ed. by J.S. Basset, J.F. Jameson. – Washington, 1926-1935. – Vol. III.
68. Van Deusen C.G. Major Party // New Perspectives on Jacksonian Parties and Politics. – Boston, 1969.
69. Washington Globe. Mar. 31; Apr. 3, 19; May 12. 1834.
70. Watson H.L. Liberty and Power. The Politics of Jacksonian America. – N.Y., 2006.
71. Whig Review. Vol. 9. N 18. Jan. 1849.
72. Whig Review. Vol. 14. N 84. Dec. 1851.
73. Wilentz S. Andrew Jackson. – N.Y., 2005 // http://pasleybrothers.com/newspols/Jackson_appointees.htm.
74. <http://www.ipl.org/div/potus>.
75. http://pasleybrothers.com/newspols/Jackson_appointees.htm

Надійшла до редколегії 21.01.13

Т. Алентьева, д-р іст. наук

Курський державний університет, Курськ, Російська Федерація

РОЛЬ ДЖЕКСОНОВСЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТІЇ У СТАНОВЛЕННІ АМЕРИКАНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ

У статті аналізуються ті політичні новації, які привнесла в політичне життя Америки "джексонівська демократія". Застосування спеціальних виборчих технологій, використання чорного "піару", становлення двопартійної системи та політичного "босизму", формування після виборів апарату виконавчої влади на однопартійній основі, поява "кухонного кабінету" в Білому домі, такий, далеко неповний перелік реалій політичного життя, створених в епоху Джексона та чинних і в наш час.

Ключові слова: демократія, США, двопартійна система, політична традиція.

T. Alentyeva, Doctor of Historical Sciences
Kursk State University, Kursk, Russia

THE ROLE OF THE JACKSONIAN DEMOCRACY IN FORMATION OF THE AMERICAN POLITICAL TRADITION

The article analyzes the political innovations which were created in the presidency of Andrew Jackson. In the modern America we can see such features of the political life as two-party system and the role of the political bosses, spoil-system, using different methods of the public relations, the active role of "the kitchen cabinet" in the White House, the rising influence mass-media.

Key words: democracy, USA, bipartisan system, political tradition.

УДК 94(73).091:327:930[(47+57)+(470+571)]

Т. Аністратенко, методист
Інститут післядипломної освіти КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДОКТРИНА ТРУМЕНА 1947 РОКУ І ПРИНЦИПИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США: ПОГЛЯД РАДЯНСЬКОЇ ТА СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

У дослідженні висвітлюється погляд радянської та сучасної російської історіографії на зовнішньополітичну доктрину Трумена 1947 року. Стаття містить спогади дипломата В. Тарасенка про політичний портрет Гаррі Трумена.

Ключові слова: доктрина Трумена, США, зовнішня політика, історіографія.

Однією з найбільш ідеологізованих ділянок радянської історіографії була історія зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки. Проте після розпаду СРСР відбулися суттєві зміни в суспільній свідомості і "образ ворога" пішов у минуле. Становище в історичній науці, у тому числі в американістиці, стало предметом ряду дискусій [1]. У професійних наукових виданнях щодо підходу до вивчення історії США намітилися суттєві зміни поглядів.

Так, в історіографії середини ХХ ст доктрина Трумена висвітлювалась передусім як вияв агресивної політики експансії. Доктрину активно критикували, вказували на її слабкі сторони і прогнозували, що вона не матиме майбутнього [5]. Період кінця ХХ ст характеризується появою низки узагальнюючих праць, які належали перу В.В.Журкіна, А.Е.Куніної [7;10]. Ці дослідження вже містять згадку про "національні інтереси" США та констатацію того, що така зовнішня політика пояснювалась вимогами післявоєнних років, а, отже, оновлена зовнішньополітична стратегія стала необхідністю. Російська періодична та монографічна література дещо ширше висвітлює зовнішньополітичну доктрину Трумена, її передумови виникнення, основний зміст та вплив на міжнародні відносини. У дослідників спостерігається суттєва зміна поглядів щодо доктрини, її мети й призначення. Особливо важливими є дискусії про відношення доктрини Трумена щодо початку "холодної війни". Доктрина Трумена 1947 року, на їх погляд, стала лише певним етапом, підґрунтям, декларацією щодо її виникнення. Що ж стосується безпосередньо висвітлення змісту доктрини Трумена, слід звернутися до праці М.Злобіна "Трумен" [8]. Спогади В.Тарасенка, дипломата-ветерана, колишнього заступника міністра закордонних справ УРСР, тимчасового повіреного у справах СРСР у США 1947-1949 роках так висвітлюють політичний портрет Гаррі Трумена: "Він сформував новий напрямок зовнішньої політики та дипломатії США... Отже, очевидним є те, що зовнішньополітичний курс Трумена відповідав національним інтересам США. У цілому ряді моментів він збігався з національними інтересами та інтересами державної безпеки країн західної Європи, а в широкому розумінні – з інтересами в усьому світі..." [15, с.69]. Публікації розсекречених документів російських архівів є найважливішою характеристикою пострадянської історіографії "холодної війни" [6]. Так, у 2006 році відбувся круглий стіл під назвою "Феномен "холодної війни" в міжнародних відносинах ХХ ст.: підсумки та перспективи дослідження", де розглядалося питання розвитку сучасної російської та західної історіографії "холодної війни", досліджувався стан розсекречених документів у російських та іноземних архівах, обговорювалися проблеми, що мали пріоритетне значення [9]. Печатнов В.О. у своїй статті аналізує нові збірники архівних документів та матеріалів, де визначає їх високу професійну культуру оформлення: документи опубліковано без виїмок та "незручних" місць, що раніше спостерігалось навіть у найкращих публікаціях радянського періоду [14]. У книзі Ільїнського І.М. зібрані секретні документи американських спецслужб, які відображають стратегічні плани США відносно СРСР післявоєнного періоду [4]. На думку М.Л.Вишневецького, зовнішньополітичні доктрини відіграють велику роль в діяльності будь-якої країни на міжнародній арені. Особливо важливе місце вони зайняли у дипломатичному арсеналі найпотужнішої світової держави – США [3, с.75]. С.Лавров наголошує: "У справу стосунків США та СРСР вступила ідеологія. Тому що інакше важко пояснити англо-американський лозунг "стримування" Радянського Союзу – стратегії, яка передбачала не лише блокування "експансії Москви", а й злам самої радянської системи як кінцевої мети "холодної війни" [11, с. 6]. На особливу увагу заслуговують монографії російських науковців сучасного періоду, де зображена історія холодної війни в умовах суперництва двох держав, відображено трансформацію системи міжнародних відносин, аспекти та перспективи сучасної зовнішньої політики США [2;12].

Таким чином, початком якісно нового етапу в дослідженні можна вважати опублікування нових архівних документів та залучення не досліджених раніше першоджерел з даної проблеми, здійснення узагальнюючого аналізу висвітлення доктрини як нової зовнішньополітичної програми США. Оскільки поряд із всебічним висвітленням об'єктивної характеристики доктрини Трумена, її теоретичних витоків та реалізації, є важливим вивчення впливу даної доктрини на міжнародні відносини періоду "холодної війни" в цілому.

Список використаних джерел

1. Болховитинов Н.Н. Новые подходы к изучению истории США. // Американский ежегодник. – 1992. – М., 1993. – С.7-12.
2. Быстрова И.В. Холодная война 1945-1960 гг. – Токио-Москва-Вашингтон. – М., 2009.
3. Вишневецкий М.Л. О доктрине "американского мирового лидерства" // США. Канада: экономика, политика, идеология. – 2005. – №9.
4. Главный противник: документы американской внешней политики и стратегии 1945-1950 гг.: пер. с англ. – М., 2006.
5. Горбатов Б. "Гарри Трумэн" // Литературная газета. – 1947. – №3 (20 сентября).

6. Егорова Н.И. Новые документы по истории советско-американских отношений. 1945-1948 годы // Новая и новейшая история. – 2005. – № 4.
7. Журкин В.В. США и международнополитические кризисы. /В.В.Журкин. – М., 1975.
8. Злобин Н.В. Трумэн // Континент Париж-Москва. – 2001. – № 110.
9. "Круглый стол" в ИВИ РАН: "Феномен "холодной войны" в международных отношениях XX века: итоги и перспективы исследования" // Новая и новейшая история. – 2006. – № 6.
10. Кунина А.Е. Идеологические основы внешней политики США. – М., 1973.

11. Лавров С. 60-летие Фултона: уроки холодной войны и современность // Международная жизнь. – 2006. – № 3.
12. Мальков В.Л. Россия и США в XX веке. – М., 2009.
13. Печатнов В.О. От союза – к холодной войне: советско-американские отношения в 1945-1947 гг.: монография. – М., 2006.
14. Печатнов В.О. СССР и США в 1939-1945 годах. Новые документы / В.О. Печатнов // Новая и новейшая история. – 2005. – № 5.
15. Тарасенко В. Таємниця одного анонімного листа. Чи готувався замах на Гаррі Трумена? / В.Я.Тарасенко // Політика і час. – К., 1998. – №1. – С.66-69.

Найдійшла до редколегії 21.01.13

Т. Анистратенко, методист

Институт последипломного образования КНУ имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ДОКТРИНА ТРУМЭНА 1947 И ПРИНЦИПЫ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США: ВЗГЛЯД СОВЕТСКОЙ И СОВРЕМЕННОЙ РОССИЙСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В исследовании описывается взгляд советской и современной русской историографии на внешнеполитическую доктрину Трумэна 1947 года. Статья цитирует воспоминания дипломата В. Тарасенко относительно политического портрета Гарри Трумэна.

Ключевые слова: доктрина Трумэна, США, внешняя политика, историография.

T. Anistratenko, Methodist

Postgraduate Institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

TRUMAN DOCTRINE IN 1947 AND THE PRINCIPLES OF U.S. FOREIGN POLICY: VIEW OF SOVIET AND MODERN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

Research describes the views of Soviet and modern Russian historiography on foreign policy Truman doctrine of 1947. The article quotes memories of diplomat V. Tarasenko regarding political portrait of Harry Truman.

Key words: Truman's doctrine, USA, foreign policy, historiography.

УДК 94(73):324:070(71)"2012"

М. Бессонова, канд. іст. наук, доц.
Інститут всесвітньої історії НАН України, Київ

ВИСВІТЛЕННЯ КАНАДСЬКОЮ ПРЕСОЮ ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ПЕРЕДВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2012 Р. У США

Особливостями висвітлення канадською національною пресою президентських виборів у США є більша активність англомовних видань, створення окремих рубрик та спецпроектів, використання відеозаписів.

Ключові слова: США, Канада, преса, президентські вибори.

Передвиборчі кампанії останнім часом перетворилися на головну подію політичного життя у багатьох країнах світу. При цьому, увага до виборів є актуальною не тільки у тій державі, де вони відбуваються, а й у інших, бо результати впливатимуть як на зовнішню політику, так і на міждержавні відносини. Деякі узагальнення з приводу того, як висвітлюються вибори президента США 2012 р. канадською національною пресою, представлені у даній публікації. Треба відзначити, що не зважаючи на доступність сучасних видань зарубіжної преси для дослідження їх в Україні, канадська преса поки що не є об'єктом ретельного вивчення з боку вітчизняних науковців [1; 2].

У більшості канадських видань перебіг американської президентської кампанії висвітлюється тією чи іншою мірою. При цьому, англомовні видання є більш активними, у той час, як франкомовні видання – приділяли виборам у США менше уваги. Це пов'язано, передусім, з виборами у Квебеці, які відбулися 4 вересня 2012 р. Тим не менш, з наближенням дати президентських виборів у США, франкомовна преса також почала більш детально їх висвітлювати.

Узагальнимо, що інформація про американські президентські вибори представлена у різних рубриках. Так, можна зустріти відомості про передвиборчу кампанію у США у секціях, присвячених міжнародним новинам, бізнесу, політиці. У деяких видань – створені окремі рубрики: "Американські вибори" (*L'actualité*), "Білий дім 2012" (*La Presse*), "Вибори у США" (*The Globe and Mail*), "Вибори у США 2012" (*Ottawa citizen*). Специфікою біль-

шості видань є використання матеріалів з іноземних та міжнародних агенцій та видань.

Доволі поширеною формою є ведення тематичних блогів певними авторами. Так, у *La Presse* у рубриці "Міжнародні новини" є окремий блог Річарда Хету, спеціального кореспондента, що мешкає у Нью Йорку та регулярно висвітлює події у США, останні – найчастіше пов'язані саме з перебігом виборів. У щомісячнику *L'actualité* створено спецпроект – окремий блог про президентську виборчу кампанію, який названо "США з П'єром Мартіном", посилання на який міститься на головній сторінці. Автор блогу – професор кафедри політичних наук Університету Монреаля та представник Центру американознавчих політичних та економічних досліджень. Переважна більшість публікацій з цього блогу – повторюється на сайті означеного Центру.

На окрему увагу заслуговують і спецпроекти. Проілюструвати можна кількома прикладами. Ведучий рубрики "Американські вибори" (*L'actualité*), Джонатан Трудель привертає увагу читачів закликом робити прогнози щодо результатів виборів: "Президенти США. Робіть ваші ставки!", відстежуючи їх за інтерактивними картами (даються посилання на американські сайти *CNN*, *New York Times*, *270towin.com* (сайт виборчої колегії), *RealClearPolitics* (сайт новин та різноманітних даних опитувань).

У франкомовній *La Presse* створено відеоблог Ізабель Оді та Фредеріка Гуєро "Шляхами Міссісіпі: у США по річці", присвячений виборам американського президента (проект – є на початковій сторінці, розрахований на широке кола читачів – бо пропонує не тільки аналіз виборів, скільки своєрідне турне по кільком американ-

ським штатам – із цікавими репортажами, тематику яких було визначено у вересні 2012 р. через он-лайн голосування на сайті видання).

Англомовне видання *The Globe and Mail* започаткувало інтерактивну рубрику "Вибори 2012: Канадці в Америці" (було відібрано 50 канадців, що мешкають у США, які представляють широкий спектр точок зору, та є прибічниками як Демократичної, так і Республіканської партій. Від них отримується найактуальніша інформація про їх сприйняття ключових подій передвиборчої кампанії) [4].

Окрім цього, невід'ємною ознакою сучасності є і застосування карикатур та відеоматеріалів (дебати кандидатів у президенти та віце-президенти). Є кілька спеціальних матеріалів з історичними екскурсами. Прикладом може бути огляд результатів усіх президентських виборів у США у XX – на початку XXI ст. із картами та визначеними найбільш головними проблемами, що дискутувалися під час виборчих перегонів [5].

При висвітленні перебігу президентських виборів у США, канадська преса не тільки подає найбільш значущі факти, аналітичні матеріали про специфіку кампанії, програми кандидатів, прогнози щодо переможця. Помітною складовою є й висвітлення канадсько-американських відносин, прогнозування їх змін у разі перемоги того чи іншого кандидата. Окрім того, необхідно відмітити і наявність критики США. Наприклад, негативно оцінюється сама система непрямих виборів голови сусідньої держави, а також методи передвибор-

чих перегонів, відзначається їх наклепницький характер, засуджується маніпулювання з боку ЗМІ, що вважається неприпустимим для країни, яка позиціонує себе як взірці демократії для всього світу [3]. Також у виданнях представлена і зворотна реакція читачів (коментарі у листах, на форумах, які з одного боку ілюструють думку певної частини канадців, з іншого – є відображенням політики редакції того чи іншого видання, які відбирають такі листи за власними критеріями).

Список використаних джерел

1. Мовчан Ю. П. Особливості розвитку преси в Канаді [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Інституту журналістики. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=380>.
2. Фісанов В. Особливості функціонування канадських ЗМІ: погляд з України // Матеріали Першої міжнародної конференції з Канадознавства, 26-28 лютого 2010 року. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 32-35.
3. Brousseau F. Une démocratie sclérosée / François Brousseau [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.ledevoir.com/international/etats-unis/361410/une-democratie-sclerosee>.
4. Election 2012: Canadians in America. Interactive: Meet your Canadian guides to the U.S. election [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.theglobeandmail.com/news/world/us-election/interactive-12-canadians-who-will-challenge-your-idea-of-the-united-states/article4380799/?from=4506412>.
5. Johnson R. Graphic: A look back at a century of U.S. elections / Richard Johnson [Electronic resource] – Mode of access: <http://news.nationalpost.com/2012/10/12/graphic-a-look-back-at-a-century-of-u-s-elections/>

Надійшла до редколегії 21.01.13

М. Бессонова, канд. ист. наук, доц.
Институт всемирной истории НАН Украины, Киев

ОСВЕЩЕНИЕ КАНАДСКОЙ ПРЕССОЙ ПРЕЗИДЕНТСКОЙ ПРЕДВЫБОРНОЙ КАМПАНИИ 2012 Г. В США

Особенностями освещения канадской национальной прессой президентских выборов в США являются большая активность англоязычных изданий, создание отдельных рубрик и спецпроектов, использование видеозаписей.

Ключевые слова: США, Канада, пресса, президентские выборы.

M. Bessonova, Ph.D (History), Associate Prof.
Institute of World History of NAS of Ukraine, Kyiv

THE CANADIAN PRESS COVERAGE OF THE THE U.S. PRESIDENTIAL ELECTION CAMPAIGN OF 2012

The main features of the Canadian national press coverage of the U.S. presidential race are the following: the more active publications in English-language segment, the creation of separate sections and special projects, the usage of video-information.

Key words: USA, Canada, press, presidential elections.

УДК 94(81):314.743(=161.2)

М. Бондаренко, здобувач
Дипломатична академія при МЗС України, Київ

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА БРАЗИЛІЇ: ІСТОРІЯ ЗАСЕЛЕННЯ

Дане дослідження стосується міграційної політики Бразилії, яка мала вплив на еміграційні потоки з України з кінця XIX ст. до другої половини XX ст., та історії переселення українців до цієї південноамериканської країни.

Ключові слова: Бразилія, міграційна політика, еміграція, діаспора, Україна.

Постійне зростання масштабів переміщення населення між країнами із залученням різних верств робить міграцію однією з важливих форм міжнародного співжиття. З точки зору теорії міжнародних відносин виникає потреба визначити мотиви міграції та її спрямування, проаналізувати процеси адаптації до нових умов життя, етапи формування діаспори та інтенсивність і наслідки зв'язків з Батьківщиною, адже всі ці фактори мають вплив на стан та розвиток міждержавних відносин. Вивчення характеру переселення з України до Бразилії має велику актуальність для аналізу подальшого розвитку двосторонніх відносин між цими країнами.

Нині бракує наукових досліджень, які висвітлюють зв'язок між історичними процесами в Бразилії та Украї-

ні. Дане дослідження на основі законодавств Бразилії та даних по історії еміграції українців висвітлює умови еміграції українців до Бразилії, яка налічує понад 120 років і демонструє три активні хвилі: 1) з останньої чверті XIX ст. до Першої світової війни; 2) між Першою і Другою світовими війнами; 3) після Другої світової війни.

Наявність в Бразилії робочої сили рабів довгий час стримувала приплив вільних робочих рук з Європи. Переломним моментом стало скасування рабовласництва, що проходило декількома етапами. У 1850 р. Імператор Бразилії Педро II підписав Закон № 581/1850, згідно з яким привезення рабів стало поза законом [14]. У 1871 р. був прийнятий Закон № 2040/1871, відомий як Закон народжених на волі [15], відповідно до якого ста-

вали вільними діти, які народились від рабині після вступу закону в силу.

В цей період в країні з'явилися організації, метою яких було налагодження імміграції, схвалювались провінційні закони для надання фінансової допомоги та стимулювання переселення [11, с.5]. Бразилія використовувала політику надання субсидій на імміграцію на певні території.

З'явилися в Бразилії і перші українські переселенці. Ними дослідники вважають родину М. Морозовича з Галичини, яка прибула із Золочівщини у 1872 р. [2]. В наступні роки до Бразилії переселились окремі невеликі групи українців: група з Буковини у 1876 р. [4]; 8 українських родин у 1881 р. [7].

У 1886 р. у відповідності до Закону Бразилії № 3270/1886 [16] стали вільними всі раби віком понад 60 років. І хоча їх частка у робочій силі країни не була великою, це стало додатковим поштовхом для заохочення імміграції і з кінця 1880-х рр. уряд (федеральний або певного штату) не тільки повністю сплачував вартість переїзду до Бразилії, але і надавав певні гарантії щодо роботи [13, с.208]. За такою програмою у 1886 р. окремі українці з Галичини приїхали до м. Уніао-да-Віторія (штат Парана).

А після остаточного скасування рабства у 1888 р., у відповідності до Закону № 3353/1888 [17], чимало європейців побачили можливість реалізувати свої мрії в Бразилії. А в Бразилії європейські іммігранти сприймалися з романтичним піднесенням, позаяк мали принести з собою "сільськогосподарську цивілізацію в європейському стилі" [6, с.124]. Еліта Бразилії вважала, що саме іммігранти стануть головним фактором в розвитку сільського господарства країни.

В оточенні бразильського Імператора Педро II було вирішено запрошувати європейців і в Галичину було направлено тисячі вербувальних листів із запрошенням. Крім того на українських землях проводилась активна пропаганда через агентів.

У листопаді 1889 р. армія на чолі з Маршалом Деодоро да Фонсека скинула Імператора Педро II та проголосила Бразилію республікою і бразильська еліта продовжила підтримку імміграцію з Європи з метою расового "відбілювання" населення країни [6, с. 128]. Були підписані угоди з пароплавними компаніями, які зобов'язались перевезти до Бразилії тисячі іммігрантів, в тому числі і українців. На той момент Бразилія була зацікавлена не в тимчасових переселенцях, а у постійній робочій силі для розвитку країни, тому фінансова підтримка надавалась цілим родинам [13, с.210].

Безкоштовний переїзд та компенсаційні схеми для іммігрантів приваблювали дедалі більше українців: у 1891–1892 рр. понад 30 українських родин оселились в Санто-Інасіо і Томас-Коельо [7]. Період з 1895 р. до 1899 р. отримав назву "бразильська лихоманка", оскільки в цей час українські родини масово переселялись до цієї країни. До Бразилії прибуло близько 15 тисяч безземельних селян переважно з Північно-Східної Галичини [4].

Уряд Бразилії проводив політику заселення нових земель [2]. Проте землі українці отримували в дрімучих пралісах з незвичним тропічним кліматом, де без відповідних знарядь праці та в умовах антисанітарії переселенці зазнавали серйозних людських втрат [3].

Однак незважаючи на складні умови життя перших українських піонерів, у 1899–1907 рр. продовжилось масове переселення українців до Бразилії. В ці роки сюди з Галичини приїхало (вже за власний кошт) понад 1000 родин [2], які облаштувались у районі м. Пруден-тополіс, а також у південно-східній частині штату Парана та в північних районах штату Санта-Катаріна [5].

У 1892–1914 рр. до Бразилії також прибуло 120 родин з Наддніпрянщини і Західної Волині.

У 1908–1914 рр. під впливом розгорнутої бразильським урядом кампанії залучення робочої сили до будівництва залізниці між штатами Сан-Пауло та Ріо-Гранде-ду-Сул до Бразилії прибуло 18 500 українських емігрантів [3].

Таким чином за першу хвилю до Бразилії прибуло близько 45 тис. чол. (за даними перепису, проведеного українськими священиками в 1913–1914 рр.) [7].

Друга хвиля української імміграції припадає на роки між Першою і Другою світовими війнами. В цей час вже стало широко відомо про сприятливі умови в США й Канаді, тому еміграція в Бразилію різко скоротилася. В цей період до Бразилії прибуло приблизно 9 тис. осіб з Галичини, Волині, Полісся, Буковини і Закарпаття [3]. Відбувається поворот від "заробітчанської" до "колонізаторської" імміграції.

В той же час з 1920-х років бразильський уряд розгорнув політику обмеження імміграції. У 1921 р. виданий Указ, який забороняв імміграцію хворим, старим та дуже бідним, надавалась можливість депортувати іммігрантів, які проживали в країні менше 5 років та становили загрозу громадському порядку [8]. Протягом наступного року видано ще декілька підзаконних актів щодо необхідності перевірки стану здоров'я іммігрантів, контролю над компаніями перевізниками та правил надання та відмови у візах.

У 1930 р. до влади в Бразилії прийшли націоналістичні сили на чолі з Ж.Варгасом., країна починає процес індустріалізації та виходить з-під тотального контролю сільгоспвиробників. Уряд вважає, що іммігранти винні у високому рівні безробіття та президент країни видає Указ № 19482/1930, відповідно до якого в'їзд до країни став обмеженим, перевага надавалась іммігрантам для сільського господарства, водночас визначалось, що на підприємстві не може працювати більше 1/3 іноземців від загальної кількості працівників [19] (що відповідало нормам Конституції 1934, 1937 та 1946 рр. і протрималось до 1968 р.). У 1934 р. до цих вимог додалися обмеження щодо етнічного походження. У 1937 р. була введена система квот.

Але після Другої Світової війни відбулась нова хвиля імміграції до Бразилії у зв'язку з тим, що одним із завдань зовнішньої політики Бразилії стало забезпечення участі країни у важливих ініціативах міжнародної спільноти, зокрема у програмі розселення біженців та переселенців. Таким чином Бразилія не тільки брала активну участь у діяльності міжнародних організацій, але і могла забезпечити країну кваліфікованою робочою силою [10, с. 66]. У законодавстві Бразилії було забезпечено рівність у правах між бразильськими працівниками та іммігрантами і членами їх сімей.

З 1947 р. до 1951 р. приїхало понад 7 тисяч українців до штатів Парана, Сан-Пауло, Ріо-Гранде-ду-Сул та ін. Ця хвиля іммігрантів складалася зі спеціалістів, які були знайомі з тогочасними технологіями, багато хто з них належав до прошарку інтелігенції [7]. Однак переважна частина цієї інтелігенції не змогла пристосуватися до складних умов життя в Бразилії, тому з часом відбулась хвиля рееміграції: частина українців переїхала до США й Канади.

Поступово у 1950-х роках приплив українців до Бразилії загальмувався і врешті-решт майже припинився. Більше того, встановлення політичної диктатури в цій країні призвело до продовження рееміграції до США та Канади, і навіть до повернення невеликої частини переселенців до Радянського Союзу.

Таким чином найактивнішою хвилею переселення українців до Бразилії була перша хвиля кінця 19-го ст. – початку 20-го ст. Причиною міграції став попит на робо-

чу силу в Бразилії та наслідки воєн в Європі. До еміграції українських селян спричинилась також пропаганда.

Українці в Бразилії проживають, в основному, у штатах Парана, Санта-Катаріна, Сан-Пауло та Ріо-Гранде-до-Сул.

Бразилія виграла від переселення українців, так як були вирішенні завдання "імпорту європейської культури ведення сільського господарства", українці сприяли омолодженню та осучасненню структури трудових ресурсів країни, були заселені та оброблені землі на півдні Бразилії.

Список використаних джерел

1. Бондаренко М. Українська діаспора в Бразилії // Українознавство. – 2008. – № 2. – С. 351-356.
2. Верига В. Українці поза межами України, початки української діаспори (до 1914 р.). – <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=244>.
3. Закревська Я. Бразилійська Україна зблизка // Дзвін. – 1993. – № 2-3. – С. 130.
4. Рибалко П. Еміграція і переселення українців поза межі України. – <http://www.readbookz.com/book/2017686.html>.
5. Українська громада Бразилії // Народний оглядач. – 2004. – 23 червня. – <http://observer.sd.org.ua/news.php?id=4082>.
6. Andreazza M.L., Nadalin S.O. The Context of Colonization in Southern Brazil and the Immigrant Family // Brazilian Journal of Population Studies: Campinas, 1999/2000. – No2. – pp. 121-144.
7. Boruszenko O. Os Ucrainianos – Curitiba: Boletim informativo da Casa Romario Martins, 1995. – № 108. – V. 22. – P. 13.
8. Da Souza Ramos J. Brazil and its immigrants, 1880-1925: the definition of the ideal immigrant. [Електронний ресурс] <http://barthes.ens.fr/clio/revues/AHI/articles/english/jair.html>.
9. Everett C. Organized Labor in Brazil 1900-1937: From Anarchist Origins to Government Control. [Електронний ресурс] <http://libcom.org/history/organized-labor-brazil-1900-1937-anarchist-origins-government-control-colin-everett>.

history/organized-labor-brazil-1900-1937-anarchist-origins-government-control-colin-everett.

10. Fischel de Andrade J.H.. Brazil and the IRO (1946–1952) // Refugee Survey Quarterly, 2011. – Vol. 30. – No1, pp. 65-88.

11. Holloway T.H. Immigration & Abolition: The Transition from Slave to Free Labor in the São Paulo Coffee Zone // Essays Concerning the Socio-Economic History of Brazil and Portuguese India. [eds. Dauril Alden and Warren Dean], 1977. [Електронний ресурс] http://ucdavis.academia.edu/TomHolloway/Papers/147960/Immigration_and_Abolition_The_Transition_from_Slave_to_Free_Labor_in_the_Sao_Paulo_Coffee_Zone.

12. Hudson R.A. Brazil: A Country Study. Washington: GPO for the Library of Congress, 1997. [Електронний ресурс] <http://countrystudies.us/brazil/13.htm>.

13. Klein H.S. European and Asian Migration to Brazil // The Cambridge Survey of World Migration / [edited by Robin Cohen]. – Cambridge University Press, 1995. – pp. 208-215.

14. Lei No 581 de 04.09.1850. Estabelece medidas para a repressao do trafico de africanos neste Imperio. [Електронний ресурс] http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/Leis/LIM/LIM581.htm.

15. Lei Nº 2040 de 28.09.1871 Lei do ventre livre. [Електронний ресурс] <http://www.camara.gov.br/internet/infodoc/conteudo/colecoes/legislacao/legimpcd-06/leis1871/pdf17.pdf#page=6>.

16. Lei No 3.270, de 28.09.1885 Regula a extinção gradual do elemento servil. [Електронний ресурс] <http://www2.camara.gov.br/legin/fed/lei/1824-1899/lei-3270-28-setembro-1885-543466-publicacaooriginal-53780-pl.html>.

17. Lei No 3.353, de 13.05.1888. Declara extinta a escravidão no Brasil. [Електронний ресурс] <http://www.planalto.gov.br/03/Leis/LIM/LIM3353.htm>.

18. Lei No 6.815, de 19.08. 1980. Define a situação jurídica do estrangeiro no Brasil, cria o Conselho Nacional de Imigração. [Електронний ресурс] http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/leis/6815.htm.

19. Soares Lippi C., Genovez Parreira C., Soares C. and Dolabella V., Oliveira Batista V. Migration flows in the contemporary world: an analysis of the Brazilian migratory policy. [Електронний ресурс] <http://saopaulo2011.ipsa.org/sites/default/files/papers/paper-1903.pdf>

Надійшла до редколегії 21.01.13

Н. Бондаренко, соискатель

Дипломатическая академия при МИД Украины, Киев

УКРАИНСКАЯ ДИАСПОРА БРАЗИЛИИ: ИСТОРИЯ ЗАСЕЛЕНИЯ

Данное исследование касается миграционной политики Бразилии, которая имела влияние на эмиграционные потоки из Украины с конца XIX в. до второй половины XX в., и истории переселения украинцев в эту южноамериканскую страну.

Ключевые слова: Бразилия, миграционная политика, эмиграция, диаспора, Украина.

M. Bondarenko, Applicant

Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv

UKRAINIAN DIASPORA IN BRAZIL: MIGRATION HISTORY

This research work shows the migration policy of Brazil, which had an impact on immigration flows from Ukraine from the end of the 19th century till the second half of the 20th century, and the history of Ukrainian migration to this South American country.

Key words: Brazil, migration policy, emigration, diaspora, Ukraine.

УДК 94[(410):(417/419):(416)]:327 Тетчер

Т. Волков, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

"ОЛЬСТЕРСЬКА ПРОБЛЕМА" ТА БРИТАНСЬКО-ІРЛАНДСЬКІ ВІДНОСИНИ ЧАСІВ ПРЕМ'ЄРСТВА ТЕТЧЕР

У статті досліджуються британсько-ірландські відносини часів прем'єрства Тетчер, коли Консервативна партія Великої Британії була правлячою. Розкривається суть даних відносин. Проаналізовано їх вплив на вирішення міжоб'єднаних протиріччя в Північній Ірландії.

Ключові слова: Тетчер, Велика Британія, Північна Ірландія, Ольстерська проблема.

З другої половини XX ст. все вагомішу роль в міжнародних відносинах почали відігравати регіональні конфлікти, підґрунтям яких, частіше за все, є етнічно-релігійні протиріччя. "Ольстерська проблема" є прикладом такого конфлікту, який і нині має важливе міжнародне значення і тому є актуальним для наукових досліджень.

Острів Ірландія поділений на два державні утворення: Республіка Ірландія, яка є незалежною, та Північна Ірландія (її ще називають Ольстером), яка є складовою частиною Великої Британії. Треба зазначити, що більшість населення Північної Ірландії протестантського

віросповідання (юніоністи), та виступають за незмінність державного статусу своєї країни. В той самий час, як в Республіці Ірландії, так і в Ольстері, багато прихильників об'єднання острова в єдине ціле, які здебільшого є католиками (республіканці). В непримиренному антагонізмі цих двох спільнот, в радикальній полярності, безкомпромісності їх прагнень є суть "ольстерської проблеми". "Ольстерська проблема" – цілий комплекс протиріч, як внутрішньополітичного, так і міждержавного характерів, який породило вищевказане протистояння.

Важливим аспектом "ольстерської проблеми" були британсько-ірландські відносини. Складністю, суперечливістю відрізнялися взаємовідносини Ірландської Республіки та Великої Британії з "ольстерської проблеми". Початок 80-х років вніс нові акценти в британсько-ірландські відносини. Основними етапами розвитку відносин на міжурядовому рівні стали зустрічі, які відбулися в 1980 р.: 21 травня (в Лондоні) та 8 грудня (в Дубліні), а потім 6 листопада 1981 р. в Лондоні. Якщо перша з них не привернула особливої уваги та лише показала, що новий консервативний уряд Великої Британії на чолі з Тетчер прагне продемонструвати свою зацікавленість у співпраці з Ірландською Республікою, то наступна британсько-ірландська зустріч прем'єр-міністрів мала певний результат.

У коментарі про підсумки переговорів в грудні 1980 р. британської делегації з прем'єр-міністром Ірландської Республіки та іншими офіційними особами вказувалось, що економічні, політичні та соціальні зв'язки між Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії та Ірландською Республікою є нерозривними, але що повному розвитку цих зв'язків заважають розкол в Північній Ірландії. Для подолання ситуації, що склалася сторони домовились провести спільне вивчення ряду питань, які складають загальний інтерес, серед яких можуть бути такі, як нові інституційні структури, права громадян, проблеми безпеки, економічне співробітництво та заходи, що сприяють взаєморозумінню. Два прем'єр-міністра, які відзначили ще на попередній своїй зустрічі бажаність встановлення нового та більш тісного політичного співробітництва, тепер домовились, щоб на наступних переговорах, намічених на 1981 р., було приділено особливу увагу всій сукупності відносин на цих островах [2, р. 305].

Незважаючи на досягнуту в листопаді 1981 р. в Лондоні домовленість між Тетчер і прем'єр-міністром Ірландської Республіки Г. Фітцджеральдом про створення англійсько-ірландської міжурядової ради з метою розвитку та підтримки тісних зв'язків між Лондоном і Дубліном, відносини між двома країнами стали знову ускладнюватися. Причому в погіршенні відносин навіть зіграла роль випадкова, але образлива для ірландців обмовка Тетчер, яка публічно назвала Ірландську Республіку

"Ірландською вільною державою" (назва, періоду, коли Ірландія була англійським домініоном). Зіграли роль і такі моменти, як обурення громадської думки в Англії вибухами бомб ІРА в лондонських Гайд-парку і Риджентс-парку, як небажання Лондона відразу ж визнати відповідальність за ненавмисне потоплення ірландського траулера "Шарелга" британським підводним човном у берегів "смарагдового острова". Основним же приводом для невдоволення Великої Британії була реакція Дубліна на "фолклендський конфлікт", а Ірландської Республіки – "Біла книга" Прайора про консультативну асамблею для Ольстера. Спад в англійсько-ірландських відносинах тривав і в 1983 р., хоча Г. Фітцджеральд, який знову змінив Ч. Хохі на посту прем'єр-міністра Ірландії, і Тетчер заявили, після зустрічі в Брюсселі на засіданні європейської ради, про початок процесу поліпшення відносин між двома країнами.

Уряди Республіки Ірландії та Великої Британії вирішили взяти ініціативу в свої руки та знайти компроміс. 15 листопада 1985 року вони підписали договір ("Хілсборську угоду"), згідно якого возз'єднання Ірландії може бути тільки тоді, коли цього забажає більшість населення Північної Ірландії. Угода розглядає різноманітні питання, такі як створення міждержавної конференції, законопроект про людські права, спільні дії в області безпеки та міжкордонне співробітництво в економічній, соціальній та культурній сферах [1].

Угода показала, що дві країни можуть віднайти компроміс, на який погодиться більша частина республіканського табору в Північній Ірландії. Також, стає зрозумілим, що жорстка, безкомпромісна лінія юніоністів, може призвести до того, що їх позицію взагалі не буде враховано, як це було з радикалами з республіканського табору.

Список використаних джерел

1. ANGLO-IRISH AGREEMENT 1985 between THE GOVERNMENT OF IRELAND and THE GOVERNMENT OF THE UNITED KINGDOM// конфлікту в Інтернеті. – Режим доступу: <http://cain.ulst.ac.uk/events/aia/aiaadoc.htm>

2. Geoffrey Keating. The History of Ireland. – Ex-classics Project 2009. – 369 p. //CELT: The Corpus of Electronic Texts. – Режим доступу: <http://www.exclassics.com/ceitinn/foras.pdf>

Надійшла до редколегії 21.01.13

Т. Волков, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

"ОЛЬСТЕРСКИЕ ПРОБЛЕМА" И БРИТАНСКО-ИРЛАНДСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ВРЕМЕН ПРЕМЬЕРСТВА ТЭТЧЕР

В статье исследуются британо-ирландские отношения времен премьерства Тэтчер, когда Консервативная партия Великобритании была правящей. Раскрывается суть данной политики. Анализируется их влияние на решение межобщинных противоречий в Северной Ирландии.
Ключевые слова: Тэтчер, Великобритания, Северная Ирландия, Ольстерская проблема.

T. Volkov, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

ULSTER PROBLEM AND THE BRITISH-IRISH RELATIONS AT THE TIME OF THATCHER

The article examines the British-Irish relations in relation to the "ulster problem" at the time of Thatcher. The reasons of this policy are disclosed. The author analyses the impact of the British-Irish relations in relation to the "ulster problem".

Key words: Thatcher, Great Britain, Northern Ireland, Ulster problem.

УДК 94(410):930.1"19"

Р. Ганцяня, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИСЦИПЛІНАРНИЙ СТАТУС ІСТОРІЇ СУЧАСНОСТІ У БРИТАНІЇ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

Доповідь присвячена дослідженню дисциплінарного статусу історії сучасності у Британії у першій половині ХХ ст. та визначенню об'єкта її розгляду.

Ключові слова: Велика Британія, історія сучасності, статус.

На даному етапі розвитку історичної науки прийнято вважати, що у історії ідей та соціології знання науково-дослідницька методика потребує дослідження як зовнішніх (соціального контексту), так і внутрішніх (власне, наукових) умов розвитку тієї чи іншої галузі знання. Як відзначає О. Вевер, "соціологія та історія знання на сучасному етапі потребує застосування нередукціоністської комбінації соціальних та когнітивних пояснень" [9, с. 694]. К. Йоргенсен розвиває цю проблему, стверджуючи, що "організаційна культура університетів та особливості професійного дискурсу у межах дисципліни теж мають бути взяті до уваги" [4, с. 11]. Виходячи із цього, здається доцільним комплексно розглядати стан і специфіку продукування історичного знання першої половини ХХ ст. у Британії та дисциплінарний статус історії сучасності. Перш за все, потрібно з'ясувати, якою мірою історія сучасності була поглинута процесами академізації та інституціоналізації тощо.

Отже, на кін. ХІХ – поч. ХХ ст. академічний світ включав у себе сукупність закладів та об'єднань, які мають свої функції і виконують свої "місії" у рамках професії [10, с. 36]. Однак історична наука кристалізується, як самодостатня наукова дисципліна, не відразу, що можна охарактеризувати, як незавершений процес інституціоналізації. Так, у Оксфорді історичний факультет був відкритий на базі історичного відділення – школи нової історії у межах гуманітарного факультету мистецтв [10, с. 38].

Можна відзначити, що у цей час не було усталеного уявлення про історію, як науку. Так, спеціаліст в області британської політичної історії Нового часу Ч. Ферс неодноразово вказував на необхідність зміцнення учбового плану, який, за його словами, забезпечував "прекрасну підготовку журналістів, але не майбутніх істориків" [2, с. 28 – 31]. На початку ХХ ст. переважаючими студіями були політична і конституційна історія Англії у Оксфорді. Із цього приводу доречно згадати думку професора кафедри Нової історії Е. Фрімена (1884 – 1892 рр.), який стверджував, що історія – це минула політика, а політика – це сучасна історія.

Значної популярності набула нова історія також у Кембриджі наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст. У британській історіографії за цим навчальним закладом закріпилася назва Кембриджської школи нової історії. У цей час в академічних колах Кембриджу панувало переконання про, історію сучасності, як фундамент політичної науки та політичного управління. Як відзначав сер Дж. Сіллі, "політики є вульгарними, коли вони не піддаються лібералізації з-боку історії" [1, с. 5]. Думки Дж. Сіллі поділяв його наступник на посаді голови кафедри Нової історії сер Дж. Актон, який вважав, що "для політичної науки служить інша наука, яка впливає із загального потоку історії" [1, с. 6]. Знову ж таки, саме поняття "історія сучасності" ідентифікувалося, головним чином, з політичною і конституційною історією [5, с. 12].

Як відмічає Г. І. Зверева, власне історію на протязі першої половини ХХ ст. далеко не завжди продукували

академічні історики. Більше того, становлення історії, як академічної дисципліни, припадає лише на середину ХХ ст. [10, с. 63]. При цьому історія сучасності стала розглядатися у академічних колах, як невід'ємна складова власне історичної науки, лише у 70 – 80-ті роки ХХ ст.

Як відзначав у своїй інаугуральній лекції в честь зайняття посади голови кафедри Нової історії у Кембриджському університеті у 1895 р. сер Дж. Актон, саме у Франції, а не у Британії "особлива увага приділяється дослідженню сьогодення, адже там уже є курси з історії сучасності і видані відповідні підручники" [1, с. 6]. Таким чином, цей історик дає зрозуміти, що у Британії ще зарано говорити про історію сучасності, як окрему наукову дисципліну.

Більше того, у цей час можна констатувати відсутність єдиного термінологічного апарату серед британського академічного загалу. Якщо сер Дж. Актон наприкінці ХІХ – на поч. ХХ ст. схильний використовувати термін "сучасна історія", то вже у 1910 р. виходить 12-ий том Кембриджської Нової історії під назвою "Найновіша доба" [6, с. 1033], а кількома роками пізніше Дж. Гуч видає свою працю під назвою "Історія нашого часу" [4, с. 260]. Ситуацію ще більше ускладнює дефініція А. Тойнбі, який у своїх спогадах писав, що йому "випало жити у Західному світі у період його переходу від сучасної у постсучасну епоху його історії..." [7, с. 18 – 19].

Можна відзначити також різницю у підходах при визначенні нижньої хронологічної межі історії сучасності. Якщо сер Дж. Актон та укладачі 12-го тому Кембриджської нової історії за початок відліку беруть закінчення франко-прусської війни у 1871 р., то Дж. Гуч на початку 10-их років ХХ ст. починає свій виклад історії сучасності із 1885 р. Для А. Тойнбі такою межею є початок останньої третини ХІХ ст. [8, с. 5].

Можна підсумувати, що історія сучасності у Британії у першій половині ХХ ст. ще не набула статусу окремої дисципліни, будучи об'єктом розгляду як власне істориків, так і інших соціогуманитаріїв.

Список використаних джерел

1. Acton J. Inaugural Lecture On the Study of History [Delivered at Cambridge, June, 1895] / Acton J. Lectures on Modern History. – L., 1906.;
2. Firth. Ch. Commentary of Macaulay History of England. – L., 1938.
3. Gooch G. P. History of our time, 1885 – 1911 / [edited by H. Fisher, G. Murray, A. Thompson]. – L., 1913.
4. Jorgensen K. E. Continental IR Theory // European Journal of International Relations. – 2000. – Т. 6, № 1.
5. Kitson Clarck G. A. Hundred years of the Teaching of History at Cambridge, 1873 – 1973 // The Historical Journal. – 1973. – Т. XVI, № 3.
6. The Cambridge Modern History in 14 volumes / [planned by the Late Lord Acton L.L. D. Regius Professor of Modern History, edited by A. W. Ward, G. W. Prothero, S. Leathes]. – L., 1920. – Vol. XII. The Latest Age. – 1033 c.
7. Toynbee, A. J. Experiences. Acquaintances. – М.: Ayrys-press, 2003. – (Library of History and Culture).
8. Toynbee A. A Study of History. Abridgement of volumes I – VI by D. C. Somervell. – N-Y., 1947.
9. Waever O. The Sociology of a Not So international Discipline: American and European Developments in International Relations // International organization. – 1998. – Т. 52, № 4.
10. Зверева Г. И. Британская историография в контексте академической культуры XX века. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. – М., 1998.

Надійшла до редколегії 21.01.13

Г. Ганця, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ДИСЦИПЛИНАРНИЙ СТАТУС ІСТОРІЇ СОВРЕМЕННОСТІ В БРИТАНИЇ В ПЕРВОЇ ПОЛОВИНІ ХХ В.

Доклад посвящен исследованию дисциплинарного статуса истории современности в Великобритании в первой половине XX века и определению объекта ее рассмотрения.

Ключевые слова: Великобритания, история современности, статус.

R. Hantsyan, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

A CURRENT HISTORY'S DISCIPLINARY STATUS IN BRITAIN IN THE FIRST HALF OF THE TWENTIETH CENTURY

The report is devoted to investigation of the current history's disciplinary status in Britain in the first half of the twentieth century and definition of its object.

Key words: Great Britain, current history, status.

УДК 94(540):355"312"

І. Горобець, канд. іст. наук, доц.
Дипломатична академія при МЗС України, Київ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РИНКУ ОЗБРОЄНЬ ІНДІЇ

У статті висвітлені особливості сучасних тенденцій на ринку озброєнь Індії. У контексті індійської стратегії модернізації збройних сил показано особливості конкуренції між провідними виробниками зброї.

Ключові слова: Індія, ринок озброєнь, модернізація, стратегія.

Ринок озброєнь Індії є одним із найбільш динамічних у світі. Зазначена тенденція зберігається, незважаючи на сучасні економічні проблеми, які властиві не лише Індії, а й світу в цілому. Такий стан справу обумовлюється продовженням фінансування державними структурами Індії програм модернізації звичайних видів зброї індійської армії. Зважаючи на військово-політичну та геостратегічну ситуацію в Південній Азії та регіоні Індійського океану, Індія демонструє намір закріпити асиметричні переваги у сфері звичайних (конвенційних) видів озброєнь над Пакистаном, та намагається грати роль балансиру у військово-політичних відносинах із Китаєм.

Не менш помітною тенденцією розвитку ринку озброєнь Індії є послідовна політика Делі, спрямована на диверсифікацію джерел отримання зброї та отримання ліцензій на їхнє виробництво підприємствами індійсько-го військово-промислового комплексу.

На початку ХХІ століття також можна спостерігати певну динаміку у ієрархії основних постачальників конвенційних видів озброєнь до Індії. Наприклад, наразі Індія є єдиною країною світу, з якою Росія має довготермінову програму військово-технічного співробітництва, розраховану на період 2011-2020 років [4]. Зокрема, впродовж 2008-2011 рр. на індійському ринку озброєнь російські виробники зайняли перше місце з обсягом продажу зброї на 8,214 млрд. дол. Формально російський військово-промисловий комплекс має ще портфель замовлень на 2012-2015 рр. в обсязі 14,341 млрд. дол. [1].

Москва давній і традиційний військово-технічний партнер Делі. Співпраця розпочалася 1964 року. Незалежна Росія лише частково зберегла ці традиції. Наприклад, в 1996 р. було підписано контракт на постачання винищувачів "Су-30". Далі Індії було надано ліцензію на їхнє виробництво. Однак, Росія втрачає домінуючі позиції на ємкому індійському ринку озброєнь. Попит на цьому ринку, звичайно, перевищує можливості сучасного російського військово-промислового комплексу. Загострюється конкуренція, коли на цей ринок виходять потужні гравці. Більшість з них були присутні на індійському ринку й раніше. Зокрема, що в 1980-ті рр. тут закріпилися Франція, Німеччина, Велика Британія. Індія виявляє цікавість у отриманні сучасних європей-

ських військових технологій. Закріпилася практика проведення тендерів на великі замовлення озброєнь.

Тридцять років тому СРСР вигравав більшість таких тендерів. Однак на межі ХХ – початку ХХІ століть російські виробники почали частіше програвати тендери. Однак Росія посідає важливе місце за стратегічних значенням зброї, яка постачається до Індії. Зокрема, це передача в лізинг атомних підводних човнів "Нерпа", яка увійшла до складу ВМС у квітні 2012 року. Постачаються в Індію вертольоти, танки Т90С, модернізуються винищувачі МіГ-29 ВПС Індії. Серйозною проблемою російсько-індійського військово-технічного співробітництва залишається відкладання виконання контракту на постачання авіаносця, термін передачі якого відкладено до кінця 2013 року [3, 6]. Реалізуються російсько-індійські спільні проекти виробництва зброї. Це виробництво ракет "Брамос" та винищувача п'ятого покоління. Однак, Росія програла США тендер на постачання транспортних літаків "С-130" та "С-17". Російський вертоліт "Мі-28" програв тендер американському гелікоптеру "Апач". Також індійці закуплять не російські, а американські гаубиці М777 [2]. Однак, найбільш чутливим ударом по російському ВПК став програв тендеру російським МіГ-35 французькому "Рафалю" [5]. Це стало ще одним свідченням незворотності курсу Індії на диференціацію кола постачальників зброї.

На друге місце на ринку озброєнь Індії в 2008-2011 рр. з обсягом 2,007 млрд. дол. вийшла Велика Британія. На третьому місці з 1,839 млрд. дол. перебував Ізраїль. У першу п'ятірку постачальників зброї до Індії в цей час вийшли США 1,144 млрд. дол., а також Італія з обсягом продаж 1,060 млрд. дол.. Загалом в цей час зброю Індії продавали 14 країн. На період 2012-2015 рр. збільшуються обсяги продажу в Індію американської зброї. В цей час США поставлять в Індію зброї на 11,174 млрд. дол. Збільшиться обсяг поставок французької зброї до 2,067 млрд. дол. У першу п'ятірку постачальників в цей час увійдуть також Велика Британія та Ізраїль [1].

Отже, з одного боку, російсько-індійське військово-технічне співробітництво вийшло за межі ліцензійного виробництва зброї й вийшло на рівень спільних технологічних розробок. Реалізується програма переходу

індійських родів військ на зброю власного виробництва, але індійський військово-промисловий комплекс досі не може повністю задовольнити потреби армії у сучасних високотехнологічних видах зброї. Не менш потужною є тенденція до диференціації джерел постачання озброєнь. Внаслідок цього додаткову динаміку індійському ринку озброєнь надає висока конкуренція на ньому, що мають враховувати українські постачальники.

Список використаних джерел

1. В Нью-Дели состоится 12-е заседание российско-индийской межправительственной комиссии во ВТС // <http://www.armstrade.org/includes/periodics/mainnews/2012/1010/10061514/detail.shtml>

2. ВВС Индии получат первый транспортник в 2013 году получат авианосец // <http://www.lenta.ru/news/2011/10/11/c17/>

3. ВМС Индии в четвертом квартале 2013 года // <http://www.armstrade.org/includes/periodics/news/2012/1010/12351549/detail.shtml>

4. Индийский рынок российской обороны // http://www.vpk.name/news36511_indiiskiy_rynok_rossiiskoi_oborony.html

5. Индия закупит 126 французских истребителей Рафаль // <http://www.kommersant.ru/news/1862784>

6. Россия планирует передать авианосец "Викрамадитья" ВМС Индии в четвертом квартале 2013 года // <http://www.armstrade.org/includes/periodics/news/2012/1010/12351549/detail.shtml>

Надійшла до редколегії 22.01.13

И. Горобец, канд. ист. наук, доц.
Дипломатическая академия при МИД Украины, Киев

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РЫНКА ВООРУЖЕНИЙ ИНДИИ

В статье рассмотрены особенности современных тенденций на рынке вооружений Индии. В контексте индийской стратегии модернизации вооруженных сил показано особенности конкуренции между ведущими производителями вооружений.

Ключевые слова: Индия, рынок вооружений, модернизация, стратегия.

I. Gorobets, Ph.D (History), Associate Prof.
Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs, Kyiv

CURRENT TRENDS OF INDIA'S ARMS MARKET

The article describes the features of the current trends in the arms market in India. In the context of Indian's military modernization strategy shows features of competition between the major arms manufactures.

Key words: India, weaponry market, modernization, strategy.

УДК 94(437):061.22-054.72(=161.2)"192"

О. Даниленко, д-р іст. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВО-ОСВІТНІ ЦЕНТРИ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ ЯК ФОРМА САМООРГАНІЗАЦІЇ ЕМІГРАЦІЇ (1920-ті рр.)

В статті подається огляд українських науково-освітніх центрів в Чехо-Словаччині в 1920-ті рр., як форма самоорганізації еміграції.

Ключові слова: Чехо-Словаччина, еміграція, науково-освітні центри, Україна.

Після Першої світової війни Чехо-Словацька республіка стала найбільшим осередком української політичної еміграції. В ЧСР зосередилась українська еліта – національно свідомі політики, дипломати, громадські діячі, офіцери, духовенство, висококваліфіковані науковці і професори вищих навчальних закладів, творча інтелігенція. Вони доклали значних зусиль у боротьбі за незалежну Україну, але зазнали поразки. На рідних землях їх чекали репресії, в'язниці, табори і, можливо, смерть. Більшість з них була переконана, що еміграція є явищем тимчасовим, вимушеним, а Україна обов'язково відродиться і здобуде омріяну століттями свободу. Але емігранти хотіли повертатись на рідні землі з якимось доробком, з здобутими на чужині знаннями, вміннями, науковими і культурними здобутками. Час свого вимушеного перебування в еміграції українці намагались використати з найбільшою користю для себе і для майбутнього України: отримати якісну освіту, перейняти здобутки розвинених європейських держав, щоб після повернення на Батьківщину використати свій досвід, знання і вміння в економіці, науці, освіті. В той же час, культурно-освітня діяльність української еміграції була важливою як форма збереження власної національної ідентичності і водночас репрезентації своєї нації перед світовою спільнотою.

Саме тому у 1920-х рр. в ЧСР з'явилося кілька потужних українських науково-освітніх установ: у 1921 р. з Відня до Праги було перенесено Український вільний університет, у 1922 р. відкрито Українську господарську академію в Подєбрадах, у 1923 р. – Український вищий

педагогічний інститут ім. М. Драгоманова в Празі, у 1925 р. – Український інститут громадознавства (Соціологічний інститут) у Празі, у 1927 р. – Український робітничий університет та ін. В Чехословаччині діяла низка товариств та об'єднань культурно-мистецького спрямування: Школа українського танку, Українська театральна студія, Драматична студія, Союз українських письменників та журналістів на чужині тощо. Крім цього, активно працювали: Музей визвольної боротьби України, Український історичний кабінет, Український національний музей-архів, Українське військово-історичне товариство та ін.

З Чехо-Словаччиною пов'язані біографії таких видатних українських вчених, як Д. Антонович, І. Горбачевський, Д. Дорошенко, С. Русова, В. Щербаківський; політичних діячів Н. Григорієв, Д. Донцов, М. Шаповал; письменників, поетів та митців В. Авраменко, Є. Маланюк, О. Олесь, У. Самчук, О. Теліга та багатьох інших. Саме вони значною мірою зберегли українську самобутність, культуру, традиції, незважаючи на складні умови перебування в еміграції, іноді знаходячись навіть на межі виживання.

Створення науково-освітніх центрів в Чехо-Словацькій Республіці було б неможливим без існування Українського громадського комітету (УГК), заснованого в середині 1921 р. Діяльність УГК, на чолі якого стояли активні політичні та громадські діячі, відомі вчені-соціологи М. Шаповал та Н. Григорієв, розгорнулася не тільки в межах ЧСР, а й поширилась далеко за межі цієї держави. Ця організація була офіційно визнана че-

© Даниленко О., 2013

хо-словацьким урядом як посередник між державними інституціями і українською еміграцією в ЧСР. Співпрацюючи і з чеським урядом, і з неурядовими організаціями, Комітет надавав українцям-емігрантам всю необхідну допомогу – від фінансової і медичної до працевлаштування. Без сумніву, найбільш продуктивною була робота УГК по створенню навчально-освітніх установ.

23 жовтня 1921 р. відбулося урочисте відкриття Українського вільного університету (УВУ) в Празі. Мовою викладання в Університеті була прийнята українська, хоча деякі лекційні курси могли викладатися запрошеними фахівцями чеською, французькою, англійською чи німецькою мовами. Більшість лекторів одночасно викладала в інших вищих навчальних закладах, причому не лише Європи, а й Америки. Поряд з педагогічною роботою, професори Університету проводили активні наукові пошуки, брали участь у міжнародних наукових з'їздах. Навчальна і наукова діяльність УВУ була організована за зразком Карлового університету. Через видавничий відділ Університету було опубліковано чимало наукових праць, збірників лекцій та навчальних посібників. Крім того, студенти мали можливість користуватись фондами власної університетської бібліотеки.

Завдяки плідній діяльності Організаційної комісії УГК та фінансовій підтримці чехо-словацького уряду в травні 1922 р. було створено Українську господарську академію (УГА). Пошук прийнятної місця розташування для навчального закладу такого типу привів до містечка Подебради за 50 км від Праги з населенням близько 6 тис. чол. [2, 16]. Навчання в Академії було безплатним, значна частина студентів була забезпечена стипендіями [1, 139]. Українська господарська академія була навчальним закладом політехнічного типу у складі агрономічно-лісового, економічно-кооперативного та лісового факультетів. При Академії діяли Інститут наукових стипендіатів, велика наукова бібліотека, низка різноманітних установ та товариств. За всіма показниками Українська господарська академія відповідала міжнародним стандартам для вищих технічних навчальних закладів. По-перше, УГА внутрішньо була побудована на зразок європейських вузів. По-друге, плани навчання і учбові програми склалися у відповідності з вимогами, які ставилися до програм західноєвропейських вищих навчальних закладів. По-третє, більшість викладачів Академії мали високу теоретичну і практичну кваліфікацію, а до складу студентів приймалися лише особи з вищою або закінченою середньою освітою.

В 1923 р. зусиллями УГК було створено Український вищий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова (УВПІ), який готував педагогів для початкових та середніх шкіл,

учительських семінарій, позашкільної освіти, а також спеціалістів з педагогічної, виховної та адміністративної роботи в освітніх установах [4, арк. 39]. Інститут мав три відділи: літературно-історичний, природничо-географічний і фізико-математичний (об'єднані в математично-природничий) і створений згодом музично-педагогічний. Навчання було безкоштовним та проводилось українською мовою. УВПІ видавав багато навчальних та навчально-методичних праць, які поширювались по ЧСР, надходили за кордон і навіть надсилались до радянської України.

З 1925 р. у Празі почав діяти Український інститут громадознавства (Український соціологічний інститут), який виконував важливу місію – дослідження українського суспільства і творення програми визволення українського народу [3, с. 115]. Інститут мав 3 відділення: соціології та політики, статистики та економіки, техніки. Друкованим органом був часопис "Нова Україна", було видано серію збірників "Суспільство", з УІГ пов'язана діяльність видавництва "Вища школа". З 1927 р. при Інституті діяв заочний Український робітничий університет (інститут) (УРУ). До складу Дирекції УРУ входили М.Шоповал (голова), Н.Григорієв (заступник голови) та М.Мандрика (управитель). Професорсько-інструкторський персонал становив понад 45 осіб. З грудня 1927 р. розпочато видання друкованого органу Університету – "Вісник Українського робітничого університету" (за ред. М.Шоповала). Робітничий Університет було створено за кращими зразками відділів заочного навчання університетів США та кореспонденційних шкіл Канади та Європи. Популярність УРУ переконливо свідчить про зручність дистанційної форми навчання та практичну цінність такого закладу для українців, розпорошених по різних країнах світу. Як перший український навчальний заклад такого типу, Український робітничий університет відіграв надзвичайно важливу роль в поширенні освіти серед українських емігрантів та їхній консолідації.

Таким чином, в 1920-ті рр. в Чехо-Словаччині було створено кілька потужних українських науково-освітніх осередків, що свідчило про високий рівень національної свідомості та активну участь еміграції в справі самоорганізації і згуртування українців задля майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Наріжний С. Українська еміграція. – Прага, 1942. – 370 с.
2. Українська господарська академія в ЧСР. 1922 – 1935. – Нью-Йорк, 1959. – 248 с.
3. Український інститут громадознавства // Нова Україна. – 1925. – Ч. 1.
4. ЦДАВО України, ф. 3972, оп. 1, спр. 1.

Надійшла до редколегії 22.01.13

А. Даныленко, д-р ист. наук
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

УКРАИНСКАЯ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ЦЕНТРЫ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНЕ КАК ФОРМА САМООРГАНИЗАЦИИ ЭМИГРАЦИИ (1920-е ГГ.)

Украинские научно-образовательные центры в Чехо-Словакии как форма самоорганизации эмиграции (1920 гг.). Статья содержит обзор украинских научно-образовательных центров в Чехо-Словакии в 1920-х гг., как форма самоорганизации эмиграции.
Ключевые слова: Чехословакия, эмиграция, научно-образовательные центры, Украина.

O. Danylenko, Doctor of history
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

UKRAINIAN SCIENCE-EDUCATIONAL CENTERS IN CZECH-SLOVAKIA AS FORM OF SELF-ORGANIZATION OF EMIGRATION (1920-th YY.)

Ukrainian science-educational centers in Czech-Slovakia as form of self-organization of emigration (1920-th yy.). Ukrainian science-educational centers in Czech-Slovakia as form of self-organization of emigration in 1920-th is examined in the article.
Key words: Czech-Slovakia, emigration, science-educational centers, Ukraine.

УДК 94[(73):(470+571)]:327:324"2008"

С. Денисов, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОБЛЕМА АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ У ПОЛІТИЧНИХ ДИСКУСІЯХ В ПЕРІОД ВИБОРЧОЇ КАМПАНІЇ 2008 Р.

В доповіді розглянуто основні точки зору американського політикуму та експертних кіл на відносини з Росією в контексті виборів 2008 р.

Ключові слова: США, Російська Федерація, вибори 2008 р., політичні дискусії.

Відносини між Сполученими Штатами Америки та Російською Федерацією є важливим, а подекуди визначальним компонентом сучасної міжнародної політики. Обидві держави мають усталені форми політики по відношенню одна до одної, особливо це стосується американської стратегії на російському напрямку. Вона не залежить від діючих адміністрацій, в її основі чітко визначені національні інтереси, часто досить істотно закамуюфльовані ідеологією. Цю політику можна образно зобразити на прикладі кімнати, в якій постійно змінюється інтер'єр, колір стін, перебігають картини, але самі стіни залишаються тими самими. Американську політичну та експертну еліту відрізняє чітке усвідомлення місця та значення, яке займає Росія в табелі про ранги Вашингтону. Росія вже не є в американському розмінні великою державою, але залишається впливовим актором в системі міжнародних відносин, з яким необхідно рахуватися по цілій низці питань. Це впливає з того, що Росія величезна континентальна держава в серці Євразії досі володіє величезним ядерним арсеналом, який теоретично може загрожувати США, а також має величезні сировинні ресурси та людський потенціал. Досить чітко відношення американського політикуму до Росії сформулювала К.Райс: якщо Росія і є наддержавою, то лише в культурному значенні цього слова, яка подарувала світу величезну культуру та плеяду великих людей [5].

В деякій мірі, каркас американської політики по відношенню до Росії проступає під час передвиборчих перегонів в США. Не дивлячись на те, що пріоритетними під час виборів в США є внутрішні питання, в сучасному глобалізованому світі, зовнішньополітичній проблематиці американські експерти і політики також приділяють значну увагу.

Вибори 2008 р. виділялися помітним зміщенням акцентів в сторону зовнішньополітичних пріоритетів США. Ця зміна була продиктована суперечливим зовнішньополітичним спадком адміністрацій Дж.Буша-мол. (2001-2009). Відзначимо, що це позначилося і на частоті згадування Росії в передвиборчій риториці кандидатів під час дебатів та у своїх програмних статтях, яка була значно вища ніж в 2004, а тим більше в 2000 рр. В першу чергу, це було пов'язано з пошуком нових зовнішньополітичних рецептів для подолання дефіциту довіри до США після Дж.Буша. У випадку з Росією, не останню роль зіграло значення Москви у питаннях нерозповсюдження ЗМУ та боротьби з глобальним тероризмом, загальне посилення позицій Москви за часів правління В. Путіна, а також російсько-грузинський збройний конфлікт серпня 2008 р.

Якщо офіційна політика Вашингтону по відношенню до Росії за інерцією 1990-х рр. полягала в заохоченні останньої до демократичних цінностей і ліберальної економіки з подальшим її включенням до когорти розвинутих західних держав [7], то в "кулуарах" експертного співтовариства чітко простежувалась поляризація на консерваторів і лібералів. Ці групи мали відмінні погляди як на американсько-російські відносини, так і на саму

Росію. Важливо, що на початку ХХІ ст. важко дати чітку дефініцію консервативним і ліберальним підходам по відношенню до Росії. Сучасні реалії глобалізованого світу вже не дають змоги визначити консерваторів мірками Астольфа де Кюстіна, а лібералів мірками Мартіна Малії.

Наприклад, республіканець Дж.Маккейн в 2008 р. уміло поєднував застарілі концепції і риторику часів холодної війни, в яких Росія зображувалася в якості головного ворога, призначені для виборців "старої закладки" і більш сучасні підходи, орієнтовані на молодше покоління. В одній промові він назвав російську політику реваншистською, яка вдається до ядерного та кібернетичного шантажу, і якій необхідно дати солідарну відсіч силами НАТО. Але в тій же промові він закликав розширити програми підтримки демократії в Росії і зробити акцент на можливості реального партнерства [2]. А під час теледебатів, сенатор Маккейн заявив, що не вірить в можливість повторення холодної війни між США та РФ [3]. В той же час, Дж.Маккейн запропонував план побудови нових міжнародних інститутів (так звана Ліга демократій), з виключенням з них Росії та КНР. Перед цим, на думку сенатора, Росію слід було виключити з "Великої вісімки" [8].

Обережнішу і виважену позицію зайняв Б.Обама, якого ще на початку праймеріз звинувачували в недостатній компетентності в питаннях зовнішньої політики. В своїй програмній статті в журналі "Foreign Affairs", Б.Обама підкреслив, що Росія не ворог, але разом з тим не союзник США. На думку кандидата від демократів, політичні розбіжності не матимуть впливу на головні пункти співпраці: розповсюдження ЗМУ, скорочення ядерних арсеналів і боротьба з світовим тероризмом. Стосовно системи ПРО, за яку активно виступали республіканці, Б. Обама продемонстрував гнучкість, заявивши, що підтримає ПРО, після того, як доведена її ефективність та необхідність [4].

В свою чергу, експертне коло на відміну від політиків могло дозволити значно ширшу інтерпретацію місця та значення Росії для США. Ліберальні налаштовані експерти в доповіді "Можливі сценарії розвитку Росії до 2017 р." зробили висновок, що Росія за часів президента В.Путіна повернулася до своїх старих форм – централізованого авторитаризму. Росія розглядалася як анти ліберальна держава в політичному значенні, але досить лібералізована в економічній сфері. Виходячи з потужного наукового та інтелектуального потенціалу і величезних сировинних ресурсів, експерти в своїй доповіді припустили, що Росія може стати до 2017 р. найбільшою економікою світу. Виходячи з цього, майбутній адміністрації рекомендувалося дотримуватися таких дій: 1) продовжувати роботу з залучення Росії у провідні міжнародні організації, а не ізолювати її; 2) розвивати міцні економічні зв'язки між США і Росією; 3) уникати подвійних стандартів [1].

Полярної точки зору, як квінтесенції консервативних поглядів дотримувалися експерти в доповіді "На невірному шляху: що може і повинен зробити Вашингтон по відношенню до Росії", який вийшов за підтримки "Ради

з міжнародних відносин". Автори доповіді визнавали суттєве поліпшення економічної ситуації і становлення середнього класу, але були впевнені, що Росія поки не стала, та при існуючій політичній системі навряд чи стане плюралістичною демократією. Нагальна проблема Росії полягала в автократичних інститутах влади та енергетичній моделі економіки. Зосередженість влади і основних багатств в руках вузького кола олігархії перешкоджало подальшому реальному економічному зростанню, що в свою чергу нівелювало роль та значення не чисельного середнього класу. Відсутність середнього класу та прірва між багатими та бідними, виключала існування бази для демократії в Росії [6].

Список використаних джерел

1. Alternative Futures for Russia to 2017, November 2007. http://csis.org/files/media/isis/pubs/071214-russia_2017-web.pdf

С. Денисов, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПРОБЛЕМА АМЕРИКАНСКОЙ ПОЛИТИКИ В ОТНОШЕНИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В ПОЛИТИЧЕСКИХ ДИСКУССИЯХ В ПЕРИОД ИЗБИРАТЕЛЬНОЙ КАМПАНИИ 2008

В доповіді приведені основні точки зору американського політикума і експертних кругів касательно відносин з Росією в контексті виборів 2008 г.

Ключевые слова: США, Российская Федерация, выборы 2008 г., политические дискуссии.

S. Denysov, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

US RUSSIA POLICY ISSUE IN THE POLITICAL DEBATES DURING ELECTORAL CAMPAIGN OF 2008

The article describes some approaches of the American policy towards Russia in the context of presidential election 2008.

Key words: USA, Russian Federation, 2008 elections, political discussions.

УДК 94(410:567):327.5(1-622)НАТО"2003/2011"

І. Денисюк, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УЧАСТЬ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ В ОПЕРАЦІЯХ НАТО В ІРАКУ (2003 – 2011 РР.)

У статті йдеться про участь Сполученого королівства в діяльності НАТО як другого за впливовістю члена Альянсу. Зокрема, на прикладі операцій в Іраку, наголошено на важливості миротворчих операцій для британської діяльності в НАТО.

Ключові слова: Велика Британія, НАТО, Ірак, миротворчі операції.

Велика Британія є однією з ключових держав НАТО в позиціях трансатлантичної та світової безпеки. Підтвердженням цього слугує участь Британії у війнах в Перській затоці (1991 і 2003 рр.), в операціях в Афганістані, у вирішенні конфліктів на території колишньої Югославії та в підтримці США у боротьбі з тероризмом. Саме позиція Лондона щодо підтримки Сполучених Штатів в НАТО і збереження за собою ролі "містка" між європейськими союзниками Організації значно посилює позиції Великої Британії в Альянсі. Яскравим прикладом цього стала війна в Іраку 2003 року, де Велика Британія відіграла важливу роль у вирішенні проблеми.

Конфлікт в Іраку, який тривав з 20 березня 2003 – по 15 грудня 2011 рр., називають другою війною в Перській затоці. Офіційною причиною війни стали звинувачення режиму Саддама Хусейна у володінні зброєю масового знищення та порушенні в такий спосіб Резолюції 1441, ухваленою Радою Безпеки ООН [1, 13]. Це змусило деяких членів Ради Безпеки ООН, в тому числі і Велику Британію, виступити за негайні військові дії на території Іраку. Однак, досягти одностайності в цьому питанні не вдалося, оскільки частина членів Ради Безпеки ООН висловила за надання часу інспекторам з питань озброєння на виконання їх роботи а інших вимагати надання більше часу інспекторам з питань озброєнь для виконання їх роботи. Розбіжності в ООН також відбилися і на НАТО, тому що серед членів

2. McCain J. An Enduring Peace Built on Freedom. Securing America's Future. *//Foreign Affairs*. 2007, November/December <http://www.foreignaffairs.org/20071101faessay86602/john-mccain/an-enduring-peace>.

3. McCain, Obama debate <http://edition.cnn.com/2008/POLITICS/09/26/debate.mississippi>

4. Obama, B. Renewing American Leadership. *//Foreign Affairs*, July/August 2007. <http://www.foreignaffairs.com/articles/62636/barack-obama/renewing-american-leadership>

5. Rice K. Rethinking the National Interest. *American Realism for a New World //Foreign Affairs*, July/August 2008 <http://www.foreignaffairs.com/articles/64445/condoleezza-rice/rethinking-the-national-interest>

6. Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do <http://www.cfr.org/iran/russias-wrong-direction/p9997>

7. The National Security Strategy, March 2006 <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2006/print/index.html>

8. Zakaria F. McCain Vs. McCain. *Newsweek*. 26 April, 2008. <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2008/04/26/mccain-vs-mccain.html>

Надійшла до редколегії 22.01.13

Альянсу не було згоди щодо необхідності застосування військових дій проти Іраку.

НАТО не відіграє безпосередньої ролі в міжнародних стабілізаційних силах, які перебувають в Іраку з травня 2003 р., вона лише допомагає уряду Іраку розвинути свою спроможність розв'язувати питання безпеки іракського народу. На відміну від усіх попередніх миротворчих місій Альянсу, відсутність союзницького консенсусу щодо формулювання спільного підходу до діяльності НАТО в Іраку, унеможливило широкомасштабне використання організаційних можливостей в розв'язанні конфліктів. Лише на саміті Північноатлантичного альянсу в Стамбулі у червні 2004 р. відбулася консолідація держав-членів щодо іракського питання, результатом чого стало започаткування навчальної місії НАТО в Іраку (NATO Training Mission – Iraq, NTM-I) [2].

Суть місії полягає в теоретико-практичній підготовці офіцерів іракських збройних сил персоналом держав-членів Альянсу як у самому Іраку, так і за його межами, з питань планування та проведення військових операцій. Держави-члени НАТО одностайно погодилися контрибутувати персонал, спорядження та фінансові ресурси задля ефективної реалізації даної програми [3, 205]. Варто зазначити, що даний елемент миротворчої діяльності Північноатлантичного альянсу, незважаючи на неповне залучення механізмів та військово-політичних можливостей Організації, має велике зна-

чення для сучасних міжнародних відносин. Кваліфікована підготовка іракських офіцерів сприяє ефективному державному розвитку Іраку, а також полегшує участь коаліційних сил, більшість з яких репрезентують держави-члени Організації Північноатлантичного Договору [4], в підтримці внутрішньодержавної безпеки Іраку.

З жовтня 2003 р. Великобританія брала активну участь у діях багатонаціональних сил в Іраку. Що стосується військових місій, то Сполучене Королівство готове брати участь лише в тих з них, в яких не передбачається участь НАТО. Лише у разі проведення миротворчих операцій по лінії НАТО, британські зусилля спрямовуватимуться через цю організацію.

В іракській війні було задіяно 45 тис. британських солдатів. Це був найбільший з часів Другої світової війни британський військовий контингент, який брав участь у бойових діях. Вступ до створеної Сполученими Штатами коаліції розглядався тоді адміністрацією Дж. Буша як показник лояльності країни-учасниці до Америки і її лідерства. Після виведення британського контингенту з Іраку в 2009 р. Великобританія продовжила підготовку кадрів для іракської армії в рамках Місії НАТО з підготовки кадрів, розпочатої в серпні 2004 р. Крім того, британські військово-морські сили допомагають підтримувати безпеку іракських морських нафтових інфраструктур у південному Іраку. На даний момент основна діяльність Англії в Іраку проводиться по лінії Департаменту міжнародного розвитку та відомства, який відповідає за питання торгівлі та інвестування. Департамент міжнародного розвитку консультує іракський уряд в питан-

нях ефективного залучення коштів на створення робочих місць і забезпечення стабільності. Торгівля та інвестування сприяють зміцненню британських торговельних взаємин з Іраком: поступове поліпшення ділового клімату в країні повинно перетворити Ірак у привабливого торговельного та інвестиційного партнера [5].

Миротворчі операції НАТО в Іраку яскраво демонструють ефективну діяльність організації у забезпеченні євроатлантичної безпеки. Завдяки компромісному поєднанню протилежних підходів держав-членів до проведення операцій із врегулювання конфліктів вдалося досягти трансатлантичної єдності. Водночас розширення географічних меж миротворчих операцій сприяє не тільки ефективному забезпеченню євроатлантичної безпеки, а й одночасному зростанню впливу НАТО у сучасній системі міжнародних відносин.

Список використаних джерел

1. Локальні та регіональні конфлікти: загроза миру. – К.: Т-во "Знання" України, 2007. – 20 с.
2. Istanbul Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government Participating in the Meeting of the North Atlantic Council on the 28–29 of June 2004 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm>
3. Волович О. О. Розвиток співпраці між НАТО і країнами Близького Сходу // Стратегічні пріоритети. – № 4 (13). – 2009. – С. 200-211.
4. Содействие Ираку со стороны НАТО // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/issues/iraq-assistance/practice-ru.html>
5. Blanchard C., Dale C. Iraq Foreign Contribution to Stabilization and Reconstruction. CRS Report for Congress, 2007 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32105.pdf>

Надійшла до редколегії 22.01.13

И. Денюсюк, асп.

КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

УЧАСТИЕ ВЕЛИКОБРИТАНИИ В ОПЕРАЦИЯХ НАТО В ИРАКЕ (2003 – 2011 РР.)

В статье речь идет об участии Соединенного королевства в деятельности НАТО второго по влиятельности члена Альянса. В частности, на примере операций в Ираке, отмечена важность миротворческих операций для британской деятельности в НАТО.

Ключевые слова: Великобритания, НАТО, Ирак, миротворческие операции.

I. Denysyuk, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE PARTICIPATION OF THE GREAT BRITAIN IN NATO OPERATIONS IN IRAQ (2003 – 2011 YEARS)

The article is devoted to the participation of the United Kingdom in NATO as the second most powerful member of the alliance. In particular, the example of operations in Iraq, stresses the importance of peacekeeping operations for British activities in NATO.

Key words: Great Britain, NATO, Iraq, peacekeeping operations.

УДК 94(83:73):327"1939/1945"

А. Дергачова, асп.

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова, Одесса

ЧИЛІ ТА США В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття висвітлює відносини Чилі та США в роки Другої світової війни. В ній розкриті цілі, завдання та результати діяльності чилійського уряду. Особлива увага приділена співпраці Чилі з країнами "Осі" та діяльності американської дипломатії в цьому напрямку.

Ключові слова: США, Чилі, Друга світова війна, держави "Осі".

Після початку військових дій в Європі уряди всіх латиноамериканських держав заявили про свій нейтралітет. Ця заява виразилася в рішеннях першої консультативної наради міністрів закордонних справ американських держав, що зібралися в Панамі 24 вересня 1939 р. В загальній декларації про нейтралітет американських республік встановлювалася так звана "зона безпеки" на відстані 300 миль навколо континенту, де заборонялися бойові дії флотів воюючих держав [13]. Але в силу певних умов торгових і економічних відносин нейтралітет Чилі характеризувався лояльністю до країн "Осі". Великий вплив на політику Х.А.Ріоса мала давня співпраця з Німеччиною, пов'язана з експортом продукції гірської промисловості на європейські ринки, а також з експор-

том продуктів сільського господарства, головним споживачем яких до війни була Німеччина [6, с. 366]. Перед війною Чилі експортувала в Німеччину і інші країни Західної Європи до 80% міді [4, с. 83]. Позначався також вплив добре організованої і порівняно численної німецької колонії в Чилі – більше 40 тис. німців [5, с. 52]. Один з германських дипломатів в Чилі визначав її цифрою 30000 чоловік [3, с. 342].

1941 р. змінив політичну ситуацію в світі. СРСР та США вступили до війни після нападу Німеччини та Японії відповідно. Позиція латиноамериканських країн у зв'язку з новим етапом війни була визначена на консультативній нараді міністрів закордонних справ американських країн, що зібралася в Ріо-де-Жанейро 15-

28 січня 1942 р. за ініціативою США. Метою США на зустрічі було прийняття спільної з латиноамериканськими країнами заяви про розрив дипломатичних відносин з державами "Осі". "Це боротьба не на життя, а на смерть, результат якої може означати успіх для Латинської Америки, або ж ймовірну окупацію країнами Осі", – зазначає Державний секретар К.Халл [11, р. 1145]. В ході конференції були виявлені дві точки зору. Бразилія, Мексика, центральноамериканські і малі країни Карибського басейну підтримали позицію США в оголошенні війни Японії, Німеччині та Італії. Іншої точки зору дотримувалися Аргентина і Чилі. Міністр закордонних справ Чилі Б.Харла ще 13 грудня 1941 р. заявив американському послу К.Бауерсу, що чилійська громадськість і керівники армії побоюються нападу Японії у разі розриву стосунків з фашистськими країнами і вважають необхідними певні зобов'язання з боку США відносно швидкої допомоги у разі такого нападу [10, р. 71, 77, 110]. А оскільки США не гарантували негайних поставок озброєння, чилійці виступали проти розриву дипломатичних стосунків з державами "Осі". 21 січня був вироблений проект резолюції про розрив дипломатичних стосунків з фашистськими державами. За наполяганням Аргентини і Чилі до нього був включений пункт про затвердження цього кроку законодавчими органами кожної країни [7]. Ця рекомендація на ділі виявилася обов'язковою – вже к кінця наради усі країни Латинської Америки, за винятком Аргентини і Чилі, розірвали дипломатичні відносини з державами "Осі".

У жовтні 1942 р. сталася подія, що змінила намічений план двосторонніх дій. Помічник державного секретаря США С.Уеллес у публічній промові в Бостоні звинуватив Чилі в тому, що на її території заохочується фашистська підризна діяльність проти союзників. Наслідком цього стала відставка всього кабінету. Міністром закордонних справ був призначений Х.Фернандес. Він очолив активну проамериканську діяльність в інтересах тісної співпраці з США. Також економічна залежність Чилі від США з ходом війни усе більш росла. Її експорт йшов тепер в основному в США, які дали зрозуміти Х.А.Ріосу, що нейтральна політика Чилі відіб'ється на післявоєнному положенні країни. 20 січня 1943 р. Х.А.Ріос у виступі по радіо оголосив про розрив дипломатичних стосунків з державами "Осі" [9, р. 803].

Перед закінченням війни Сполученим Штатам вдалося переконати чилійський уряд у вигоді і політичній доцільності для нього і для усіх "міжамериканської системи" нового кроку: Чилі оголосила війну Німеччині в лютому 1945 р. Ще на Ялтинській конференції було вирішено, що в Сан-Франциско мають бути запрошені ті з неприєднаних націй, які оголосять війну фашистським державам до 1 березня 1945 р. [1, с. 245; 2, с. 25]. Таким чином, вона отримала право взяти участь в післявоєнному врегулюванні. Одночасно Сполучені Штати запаслися ще одним голосом у майбутній Організації Об'єднаних Націй. Ранньою весною 1945 р. Сполучені Штати провели конференцію американських держав в Мехіко, на якій був прийнятий так званий Чапультепекський акт [8], що став основою створення блоку американських країн в ООН і "машини голосування". Не випадково, і в преамбулі Чапультепекського акту від імені представлених на конференції урядів проголошувався прин-

цип взаємодопомоги і солідарності усіх країн американського континенту. Чилійський уряд повністю підтримав політичні плани Вашингтону. Підписавши Чапультепекський акт, чилійська делегація по суті віддала в руки Вашингтону контроль над зовнішньою політикою країни.

Американо-чилійські відносини 1939 – 1945 рр. повністю залежали від міжнародного стану і мали суперечливий характер. Це пояснювалося тим, що зовнішня політика Чилі в період Другої світової війни відрізнялася двоїстістю: прагнення до співпраці з США і одночасно побоювання піти на перегляд своєї політики і зважитися на розрив дипломатичних стосунків з державами "Осі". Офіційною версією, що характеризує цю позицію, було побоювання, що розрив стосунків з державами "Осі" викличе напад на Чилі. Стверджувалося також, що союзники втратили багато опорних пунктів в західній частині Тихого океану і, отже, чилійське узбережжя не має прикриття. Позиція нейтралітету дозволяла чилійському уряду отримувати вигоди від збереження економічних зв'язків з державами "Осі" [12, р. 73]. Також в певній частині правлячих кругів Чилі довгий час вважали, що Німеччина може виграти війну, і тоді Чилі виявиться у вигідному становищі для отримання переваг від післявоєнної торгівлі, якщо збереже позицію нейтралітету. Але в умовах корінного перелому в ході Другої світової війни чилійсько-американські стосунки кардинально змінилися. Чилійський уряд не міг проводити колишній курс зовнішньої політики. Зіграли свою роль і дипломатичний натиск, і бажання зайняти своє місце за післявоєнним столом переговорів. Приєднання Чилі до антигітлерівської коаліції сприяло посиленню впливу США в країні. Держави "Осі" були витіснені з Чилі повністю. Їх позиції в основному зайняли Сполучені Штати, що багато в чому пояснювалося економічною і політичною залежністю країни від США.

Список використаних джерел

1. Бережков В.М. Страницы дипломатической истории. – М., 1987. – С. 245.
2. Дурденевский В.Н., Крылов Б.Н. Организация Объединенных Наций: Сб. документов, относящихся к созданию и деятельности. – М., 1956. – С. 25;
3. Де Йонг Л. Немецкая пятая колонна во Второй мировой войне. – М., 1958.
4. Клесмет О. Внешняя торговля стран Латинской Америки с США // Мировое хозяйство и мировая политика. – М., 1943. – №1. – С. 82 – 83. – http://nauka1941-1945.ru/files/pdf/EP_1943_AKS_00000481.pdf.
5. Осипова П. Происки гитлеровской Германии в странах Латинской Америки // Исторический журнал. – М., 1943. – №3. – С. 50 – 57.
6. Очерки истории Чили. – М., 1967.
7. Charles G. Fenwick. The Third Meeting of Ministers of Foreign Affairs at Rio de Janeiro 1942 // The American Journal of International Law. – Vol. 36. – № 2. – Apr., 1942. – www.jstor.org/stable/2192629.
8. Britannica Annals of American History: The Act of Chapultepec 1945. – www.answers.com/.../the-act-of-chapultepec.
9. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1939-1945. – Vol. V. (1943). – Washington, 1963. – <http://libtext-dev.library.wisc.edu/FRUS/>.
10. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1939-1945. – Vol. VI. (1941). – Washington, 1963. – <http://libtext-dev.library.wisc.edu/FRUS/>.
11. Hull C. Memoirs. – New York, 1948. – http://openlibrary.org/books/OL19826061M/The_memoirs_of_Cordell_Hull.
12. Liewen E. U.S. Policy in Latin America. – N-Y., 1965.
13. Report of the United States Delegate to the Meeting of the Foreign Ministers of the American Republics, 1939. – Panama, Washington, 1940. – www.mtholyoke.edu/acad/.../interwar.htm.

Надійшла до редколегії 22.01.13

А. Дергачева, асп.

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова, Одесса

ЧИЛИ И США В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

Статья освещает отношения Чили и США в годы Второй мировой войны. В ней раскрыты цели, задачи и результаты деятельности чилийского правительства. Особое внимание уделено сотрудничеству Чили со странами "Оси" и деятельности американской дипломатии в этом направлении.

Ключевые слова: США, Чили, Вторая мировая война, государства "Оси".

A. Dergacheva, post-graduate student
Odessa Mechnikov National University, Odessa

CHILE AND THE USA IN THE SECOND WORLD WAR

The article treats about the relations of Chile and the USA in the Second World War. The goals and results of activity of the Chilean government are analyzed. The special attention is given to the cooperation of Chile with the countries of "Axis" and the activity of the USA for that matter.

Key words: USA, Chile, World War II, "Axis" states.

УДК 94(73):572:008"19/20"

В. Діденко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

НОВІТНІ ТЕЧІЇ КУЛЬТУРНОЇ АНТРОПОЛОГІЇ США (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

У цій статті ми пропонуємо короткий огляд новітніх принципових підходів американської культурно-антропологічної думки та наводимо деякі ключові ідеї в кожному з підходів. Розглядаємо еволюцію дослідницьких пріоритетів та методологічних особливостей в американській культурній антропології з кінця ХХ до початку ХХІ століття.

Ключові слова: США, культурна антропологія, методологія.

Історія американської антропологічної традиції налічує більше 150 років, починаючи з перших робіт Дж.Стефенса і Л.Моргана. Відкриття Моргана справили великий вплив на формування антропології в США. Він заснував антропологічне відділення в "American Association for the Advancement of Science" і був обраний президентом Асоціації у 1880 р.

Особливістю американської традиції в антропології як науки про людину є нероздільність знання, прагнення до цілісного підходу, до вивчення людини як істоти біологічної та культурної одночасно і виділення культури як центрального об'єкта дослідження, основного і автономного феномена історії.

В 1970 – 80-х рр. в американській антропології відбувається поворот до дослідження сучасних культур, в тому числі й культури США. Ця зміна орієнтирів в історичній науці носить назву "антропологічного повороту". У результаті, з одного боку, акцент в історичних дослідженнях переміщується на вивчення власне "людини-в-історії", причому не стільки створених нею і пануючих над нею "структур", скільки її безпосереднього досвіду в історичному процесі.

В сучасних реаліях для американської антропологічної школи характерні такі напрями, як урбаністична, економічна, політична, психологічна, прикладна антропологія, антропологія релігії, етністорія, символічний напрямок і т.д.

У першому десятилітті ХХІ ст. почався новий період у сфері еколого-антропологічних досліджень, що ознаменувався явним активізацією наукової діяльності та вибуховим зростанням публікаційної активності вчених.

Перший етап розвитку еколого-антропологічних досліджень в США, нерозривно пов'язаний з ім'ям Джуліана Стюарда. Концептуальне оформлення його погляди отримали в монографії 1955 р. [4, Р.31]. Суть культурної екології як методу досліджень полягає в тому, щоб "проаналізувати адаптацію до умов навколишнього середовища і показати, як в результаті цього процесу виникають нові явища в культурі" [4, Р.34]. Дж.Стюард вперше поставив питання про принципово різні функції різноманітних явищ культури. На його думку, лише частина з них, а саме "культурне ядро" (cultural core), здійснює адаптацію до умов середовища проживання і тому найтіснішим чином взаємопов'язане з нею. Продовжувачем ідей Дж.Стюарда вважається Марвін Херріс (1927–2001 рр.) [2], який у якості найважливіших факторів подібності та відмінності культур визначає технологію і умови навколишнього середовища.

Одну з головних тенденцій розвитку культурної антропології з 80-х років ХХ ст. журнал "Бізнес Уїк" афористично охарактеризував як "дослідження місцевих жителів в торговому залі" [1]. Предметом вивчення стали особливості поведінки певних етнічних груп на робочих місцях і за їх межами, особливості професійних, побутових, споживчих ціннісних орієнтацій. Це новий етап розвитку "індустріальної антропології", метод якої, за словами К.Клакхона, полягав у тому, щоб "відкинути всі забобони, що розділяються теоріями менеджменту, організаційної психології та здоровим сенсом щодо того, чому люди добре працюють, чому їм вдається чи ні порозумітися один з одним", діяти так, начебто мова йде про зовсім інший світ [5].

Сучасна теоретична спеціалізація культурної антропології за прикладом магістерських дисертацій випускників провідних американських ВУЗів включає: етнологію, магію, гендерні студії, економічну антропологію, прикладну антропологію. В цілому, сучасні теми дисертацій відображають орієнтацію на "осучаснення" антропологічної проблематики. Детальне вивчення традиційних систем родової спорідненості і господарства в навчальних планах все частіше приносить в жертву вивчення теоретичних галузей, які безпосередньо використовуються для описання та аналізу сучасних людських спільнот. Наприклад, популярні конкретні курси, такі, як "Вживання наркотиків та культура", "Мігранти та біженці", "Людська сексуальність", "Насилля, терор та тероризм: створення культур страху" [6] і т.п.

Отже, культурна антропологія в Сполучених Штатах Америки, як наукова дисципліна, яка намагається бути ближче до реальності, – якомога ближче до важливих подій, так само, як й найближче до людей. Мета культурної антропології не тільки поділитися своїми знаннями про людину, але і знайти шляхи вирішення існуючих проблем у світі. Через дослідження всіх сфер людської діяльності, вона пропонує новий, свіжий погляд на питання, які хвилюють людей у всьому світі.

Прикладом актуальності проблем культурної антропології може слугувати той факт, що у 2009 році, у п'ятдесят річницю створення часопису "Гісторі енд Теорі", в Університеті Весліан у Мідлтауні (США) (Wesleyan University) відбулася ювілейна конференція. Серед статей, що були надруковані за результатами цієї конференції, є цікавий текст Вільяма Севела, який висловлюється проти культурного повороту, який, на його думку, спричинив занепад досліджень в сфері економічної історії "Дивна кар'єра: історичне дослідження економічного життя" [3]. Всі статті вказують на динамічний роз-

виток теорії культурної антропології, на протидію за-
стою, що панує зараз в теоретичній історичній рефлексії.

Список використаних джерел

1. Garza C.E. Studying the Natives on the Shop Floor // *Business Week*. – 1991. – 30 September. – P. 48 – 49.
2. Harris, M. *The Rise of Anthropological Theory*/ Harris, M. – N.Y.: Growell, 1968.

3. *History and Theory*. – December 2009. – Vol. 49, № 4. – Режим до-
ступу: <http://www.historyandtheory.org/archives/archives10.html#dec09>

4. Steward J. *Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear evolution*. – Urbana (IL), 1955. – PP. 30-42.

5. Клакхон К. *Зеркало для человека. Введение в антропологию*. – СПб., 1998. – С. 222.

6. Приклади типових для американських університетів програм – Уні-
верситет Північного Техасу. – Режим доступу: <http://anthropology.unt.edu/courseinfo-descriptions.php>

Надійшла до редколегії 23.01.13

В. Диденко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

НОВЕЙШИЕ ТЕЧЕНИЯ КУЛЬТУРНОЙ АНТРОПОЛОГИИ США (КОНЕЦ XX – НАЧАЛО XXI В.)

В этой статье мы предлагаем краткий обзор новейших принципиальных подходов американской культурно-антропологической мысли и приводим некоторые ключевые идеи в каждом из подходов. Рассматриваем эволюцию исследовательских приоритетов и методологических особенностей в американской культурной антропологии с конца XX до начала XXI века.

Ключевые слова: США, культурная антропология, методология.

V. Didenko, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE NEWEST APPROACHES OF CULTURAL ANTHROPOLOGY IN THE USA (THE END OF THE 20TH – THE START OF THE 21ST CENTURIES)

In this article, we provide brief descriptions of the newest principal approaches of American cultural anthropological thought and introduce some of the key ideas in each approach. Review the developing research priorities and methods in cultural anthropology in the USA from the end of the 20th to the start of the 21st centuries.

Key words: USA, cultural anthropology, methodology.

УДК 94(477):930.253

П. Зінченко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ФОНДИ ЦДІАК УКРАЇНИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ЦАРСЬКИХ ЖАНДАРМІВ ЗА КОРДОНОМ

У статті аналізуються інформаційні можливості фондів ЦДІАК України щодо висвітлення діяльності жандармів за кордоном.

Ключові слова: Україна, Київ, історичний архів, діяльність жандармів.

Коли досліджується історія існування могутньої держави, а надто імперії, завжди заходить мова про репресивно-каральні структури, які підтримували існування даного утворення. Звісно, такі органи, в особі губернських жандармських управлінь і охоронних відділень, існували і в Російській імперії. Цій темі було присвячено певну кількість праць, приміром: В. Агафонова, П. Зайончковського, М. Щербака, О. Ярмиша [1; 3; 9; 10]. Водночас, недостатньо висвітленими залишаються питання про діяльність цих структур за межами Російської імперії. В першу чергу це пов'язано з відсутністю цілеспрямованого виокремлення цієї інформації в структурі архівних фондів.

Фонди ЦДІАК України, точніше фонди Київського Губернського Жандармського Управління (фонд 274) та Київського охоронного відділення (фонд 275), як виявилось, містять достатньо багато інформації, яка розкриває особливості діяльності жандармів Російської імперії в інших країнах. Особливу цінність мають звіти агентури та листування між різними відомствами Російської імперії та між російськими жандармами і репресивно-каральними органами чи правоохоронними органами інших країн.

В деяких документах згадується про осіб у Департаменті поліції, які відповідали за роботу з закордонною агентурою. Наприклад, документ від 15 серпня 1905 року повідомляє про відставку чиновника особливих доручень при Департаменті поліції по роботі з закордонною агентурою і призначення на його місце старшого помічника справо виробництва цього Департаменту Колезького Радника А. М. Гартинга. Є документи, в яких даються вказівки агентам, які нормували їх діяльність,

приміром: "Циркуляр Департаменту поліції від 27 липня 1910 року про порядок відправки за кордон секретних співробітників охоронних відділень по справах політичного розшуку" та "Циркуляр Департаменту поліції від 27 липня 1910 року про правила відрядження за кордон по справах служби секретних співробітників" [6; 8].

Великий пласт інформації – це агентурні дані про український і польський національні рухи. В першу чергу це інформація про з'їзди, заснування і діяльність окремих організацій (приміром, "Молодої України"). Також у фондах міститься документація (відозви, постанови, листівки) різних суспільно-політичних та громадських груп, що потрапляли до рук жандармів. Особливу увагу привертає інформація агентів про події в Галичині, а саме – формування на початку XX ст. воєнізованих русинських дружин і переформування їх у Леґіон Січових Стрільців напередодні Першої Світової війни [2; 4; 5]. Агентами збиралися дані і про різні революційні партії (РСДРП, Бунд, есери та інші) та їх осередки за кордоном, матеріали про з'їзди, конференції, вишколи спеціалістів з різних справ, необхідних революції.

У фондах ЦДІАК України є інформація і про співпрацю з поліцією інших країн. Так, цілий комплекс документів стосується і переговорів, що велися жандармами з румунською охоронною поліцією. Тоді було досягнуто угоду про взаємний обмін інформацією про підозрілих осіб на території Румунії і Російської імперії. Втім, як свідчать документи, не завжди уряди інших країн видавали царським каральним структурам підозрілих осіб. Так, донесення від 23 січня 1903 року повідомляє нам про невдачу спробу домогтися видачі росіянам затриманого на території Австро-Угорщини анархіста. Австрійський

© Зінченко П., 2013

уряд аргументував це тим, що останній агітував за повалення державного устрою Австро-Угорщини, а отже, відповідати має перед Австрійським Карним Статутом.

В жандармських матеріалах ЦДІАК можна знайти документальні джерела про те, як діяли жандармські агенти, яким вдалося стати членами тих чи інших організацій. Цікаву інформацію ми містить один із циркулярів фонду Київського охоронного відділення від 21 грудня 1910 року, де повідомляється про напад групи анархістів на банк у Лондоні. Тоді в перестрілці з поліцією загинув співробітник "охранки", який був закинутий до лав одного з анархістських угруповань, цитую: "Розслідування встановило, що вбитий під час експропріації злочинець був російський агент поліції Морунцев, що поселився в Англії 9 місяців тому" [7; арк. 41 – 43]. Цей документ дає нам цінні відомості про те, наскільки інколи глибоко агенти занурювались у справи деяких товариств, стаючи повноцінними бойовиками.

Отож, "жандармські фонди" ЦДІАК є цінним джерелом інформації про розмах діяльності жандармів за кордоном і про сили, які намагалися їм протидіяти. Документи фондів губернських жандармських управлінь і охоронних відділень ЦДІАК України дають змогу зрозуміти, що дії цих структур виходили далеко за межі підконтрольних їм губерній. Звісно, діяльність за межами цих губерній була значно вужчою і обмежувалася агентурною роботою. Архівні матеріали досить детально інформують нас про те, що робили агенти, діючи під прикриттям, як складалися їх відносини з правоохорон-

ними структурами інших держав. Фонди ЦДІАК дають можливість зібрати великий пласт інформації про різні опозиційні рухи і партії та їхні центри за кордоном, містять дані про особливості роботи жандармів за кордоном.

Список використаних джерел

1. Агафонов В. Заграничная охранка. – Пд., 1918.
2. Відозва Головної Української ради від 3 серпня 1914 року про нову військову організацію "Українські Січові стрільці і поразку Росії у війні з Австрією" // ЦДІАК. Ф. 274, оп.5, спр.26 – арк. 54.
3. Зайончковський П.А. Правительственный аппарат самодержавной России в XIX в. – М., 1978.
4. Повідомлення департаменту поліції від 5 червня 1914 року про утворення в Галичині українських військових організацій "Січ" // ЦДІАК. Ф. 274, оп.5, спр.26. – арк. 53.
5. Повідомлення Департаменту Поліції від 8 червня 1914 року про переформування "Русинських соколів" у дружини військового характеру // ЦДІАК. Ф. 274, оп.5, спр.26. – арк. 51 – 52.
6. Циркуляр Департаменту поліції від 27 липня 1910 року про порядок відправки за кордон секретних співробітників охоронних відділень по справах політичного розшуку // ЦДІАК. Ф.275, оп. 2, спр. 5691. – арк. 22 – 23.
7. Циркуляр Департаменту поліції від 21 грудня 1910 року про загибель секретного співробітника під час нападу анархістів на банк в Лондоні // ЦДІАК. – Ф. 275, оп. 1, спр. 26. – арк. 23–27.
8. Циркуляр Департаменту поліції від 27 липня 1910 року про правила відрядження за кордон по справах служби секретних співробітників // ЦДІАК. Ф.275, оп. 2, спр. 5691. – арк. 23 – 25.
9. Чайковський А.С., Щербак М.Г. За законом і над законом. З історії адміністративних органів і поліцейсько- жандармської системи в Україні (XIX – початок XX століття). – К., 1996.
10. Ярмиш О.Н. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці 19 – початку 20 ст. – Х., 2001.

Надійшла до редколегії 23.01.13

П. Зинченко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ФОНДЫ ЦДИАК УКРАИНЫ О ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЦАРСКИХ ЖАНДАРМОВ ЗА РУБЕЖОМ

В статье проанализирован информационный потенциал фондов Центрального Государственного Архива Украины в г. Киеве в отношении деятельности жандармов за границей.

Ключевые слова: Украина, Киев, исторический архив, деятельность жандармов.

P. Zinchenk, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE INFORMATION POTENTIAL OF ARCHIVE FUNDS CSHA OF UKRAINE IN KYIV FOR THE RESEARCH OF TSARIST POLICY AGENTS' ACTIVITY ABROAD

The information potential of archive funds CSHA of Ukraine in Kyiv for the research of tsarist policy agents' activity abroad is investigated in this article.

Key words: Ukraine, Kyiv, historical archives, gendarmes' activity.

УДК 94(497.11:497.5):32"1918/1939"

О. Іванченко, канд. іст. наук
Національний науково-дослідний інститут українознавства та всесвітньої історії, Київ

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СЕРБСЬКОЇ ДИНАСТІЇ КАРАГЕОРГІЄВИЧІВ ЩОДО ХОРВАТСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ (1918-1939 РР.)

Розглянуто головні напрямки державної політики представників сербської династії Карагеоргієвичів щодо діяльності хорватських національно-політичних сил у період існування Королівства Сербів, Хорватів і Словенців / Королівства Югославія.

Ключові слова: династія Карагеоргієвичів, Королівство Сербів, Хорватів і Словенців. Королівство Югославія.

У грудні 1918 р. на карті світу з'явилась нова поліетнічна, багатоконфесійна держава – Королівство Сербів, Хорватів і Словенців (КСХС) на чолі із сербською династією Карагеоргієвичів в особі принца-регента Олександра. Він та його найближче оточення згодом взяли курс на утвердження монархічного устрою, ліквідацію міжнаціональних відмінностей та історичного минулого кожної з частин-складових КСХС, централізацію системи влади. Аналіз основних напрямків державної політики щодо хорватських політичних сил як представника

прагнень хорватського народу у державі та з'ясування причин її проведення є головними завданнями роботи.

Проблема дослідження політики Карагеоргієвичів стосовно хорватських політичних сил в українській історіографії знаходиться на початковому етапі вивчення [10; 15], а хорватська та сербська історіографія [7; 6; 13] подають її заангажовано, тому на сьогодні актуальним залишається процес вивчення та об'єктивного висвітлення даного процесу.

У створеному КСХС було об'єднано території з різним рівнем економічного, культурного і політичного

© Іванченко О., 2013

розвитку, з різним віросповіданням та історичними традиціями [1]. І це постійно ставало причиною непорозуміння між представниками різних народів, особливо між хорватськими та сербськими політиками.

Одразу після створення КСХС регент Олександр оголосив склад центрального уряду, в який увійшли 13 сербів, 4 хорвати, 2 словенці і 1 боснійський мусульманин [2, С. 106]. Таким чином регент Олександр прагнув консолідувати політиків для продуктивної роботи органів влади, враховуючи післявоєнне важке становище в землях нової держави. Консолідації не відбулося насамперед через визначення політичного устрою нової держави: сербські політики бачили КСХС унітарно-централістським, хорвати – федерацією автономних частин [12]. Ця проблема поділила депутатів на два протилежні табори, згодом ставши однією з причин жорсткої політики представників династії Карагеоргиевичів щодо хорватських політичних сил.

Прийняття конституції 1921 р. та закріплення її статтями КСХС як конституційної, парламентської і спадкової монархії [8, С.46] не покращило ситуації, а лише сприяло активізації опору таким діям з боку хорватських політиків [3], призвівши до проголошення диктатури королем Олександром (1929 р.). Було заборонено діяльність партій, почалися арешти, переслідування, тілесні покарання політичних діячів [4]. Реакцією на обмеження свободи хорватів стало виникнення за кордоном ультраправого усташського руху, гаслом якого стало проголошення етнічно чистої незалежної Хорватської держави [5, С. 41]. На його функціонування королівська влада спочатку не звертала уваги, зважаючи на малочисельність і роздрібненість усташів.

Натомість сербські політики підтримали виникнення у 30-х рр. Сербського культурного клубу. Завданням організації було розвивати сербську культуру, піднімати національну самосвідомість населення, і це мало стати противагою розвитку хорватської національної ідеї [9]. Король Олександр, таким чином, прагнув будь-що зберегти цілісність держави.

Зміна влади в Югославії після 1934 р. дещо послабила тиск на діяльність хорватських національно-політичних сил. Новий регент Павло та його оточення продовжили курс своїх попередників, але все ж хорватські вимоги щодо перетворення королівства на федерацію почали прийматися ними до уваги. Для збереження внутрішньої стабільності уряду Югославії постійно вели переговори з хорватськими політиками [14], але втілювати в життя хорватські пропозиції не поспі-

шали. Зрештою, політика "загравання" з хорватськими національними силами була ефективною і Королівство зберігало свою цілісність та унітарність. Обіцяючи хорватам задовольнити їхні вимоги після повноліття призначеного Олександром регента, уряд Королівства Югославія на чолі з М.Стоядиновичем забезпечував собі підтримку тієї частини населення, яка позитивно сприймала існування монархічної держави.

Поряд з цим зі зростанням впливу югославського уряду поступово зменшилась роль в державі регента Павла і, щоб повернути собі підтримку народу, князь змінив свої погляди щодо хорватських вимог автономного статусу земель та розпочав переговори з хорватськими політиками. У серпні 1939 р. за спільною згодою двох сторін було проголошено утворення автономної Бановини Хорватія [11, С. 345 – 347]. Таким чином політика династії Карагеоргиевичів щодо хорватських політичних сил на різних етапах існування КСХС/Югославії не була однаковою, трансформуючись відповідно до розвитку внутрішніх умов.

Список використаних джерел

1. Cipek T. "Stoljeće diktatura" u Hrvatskoj / T. Cipek // Hrvatska politika u XX. stoljeću. – Zagreb.: Matica hrvatska, 2006. – С. 283-305
2. Čulinović F. Dokumenti o Jugoslaviji / F. Čulinović. – Zagreb.: Školska knjiga, 1968.
3. Hrvatski Državni Arhiv (HDA), Građanske stranke i društva, Kut. 1 (1921); HDA, Građanske stranke i društva, Kut. 2 (1924); HDA, Hrvatska Seljačka stranka, kut. 21(1927).
4. HDA. Grupa XXI. Politička situacija, 1929 god.
5. HDA 0249 (GUS). – Glavni ustaški stan, kut. 1. GUS. Propisnik o zadaći, usroju radu i smjernicama "Ustaša" – Hrvatskog oslobođilačkog pokreta (1941).
6. Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji / [ur. F. Tuđman]. – Zagreb.: Hrvatska sveučilišna naklada, 1993. – 639 s.
7. Janjatović B. Politički teror u Hrvatskoj 1918-1935 / B. Janjatović. – Zagreb.: Hrvatski institut za povijest, 2002. – 358 s.
8. Конституции буржуазных стран / [без указ. сост.]. – М – Л.: Соцэк-гиз, 1936. – Т. II: Средние и малые европейские страны. – 1936.
9. Дет. див.: Косик В.И. Опыт истории страны, которой не было / В.И. Косик // Славяноведение. – 2002. – № 5. – С. 22– 35.
10. Маначинский А. Югославия: Приговор вынесен / А. Маначинский. – К.: Румб, 2005. – 228 с.
11. Matković H. Na vrelima hrvatske povijesti. Dokumenti / H. Matković. – Zagreb.: Golden marketing, 2006. – 576 s.
12. Дет. див. Matković H. Povijest Jugoslavije (1918-1991-2003) / H. Matković. – Zagreb.: Naklada Pavičić. – 2003. – 442 s.
13. Марковић Л. Сербия и Хрватия, 1914-1944 / Л. Марковић. – Београд.: Српска књижна задруга, 1993. – 221 с.
14. Ramet S. Tri Jugoslavije / S. Ramet. – Zagreb.: Golden marketing, 2009. – 811 s.
15. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. XX ст. / В.І. Яровий. – К.: Генеза, 2005. – 816 с.

Надійшла до редколегії 23.01.13

А. Иванченко, канд. ист. наук

Национальный научно-исследовательский институт украиноведения и зарубежной истории, Киев

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА СЕРБСКОЙ ДИНАСТИИ КАРАГЕОРГИЕВИЧЕЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ХОРВАТСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ СИЛ (1918-1939 ГГ)

Рассмотрено главные направления государственной политики представителей сербской династии Карагеоргиевичей относительно деятельности хорватских национально-политических сил в период существования Королевства Сербов, Хорватов и Словенцев / Королевства Югославия.

Ключевые слова: династия Карагеоргиевичей, Королівство Сербов, Хорватов и Словенцев, Королівство Югославия.

O. Ivanchenko, Ph.D (History)

National Research Institute of Ukrainian and World History, Kyiv

THE STATE POLICY OF THE SERBIAN KARAGEORGE DYNASTY REPRESENTATIVES TO CROATIAN NATIONAL AND POLITICAL FORCES (1918-1939)

Considered the main directions of state policy of the Serbian Karageorge dynasty representatives to Croatian national and political forces in the period of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes / Kingdom of Yugoslavia.

Key words: Karageorge dynasty, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Kingdom of Yugoslavia.

УДК 94(477:71):327:911.375

М. Клімов, здобувач
Запорізького національного університету, Запоріжжя**МІСТА-ПОБРАТИМИ У КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ**

Висвітлено основні етапи становлення руху міст-побратимів у канадсько-українських відносинах та охарактеризовано їх основні напрямки.

Ключові слова: Канада, Україна, міста-побратими.

У наш час у міжнародній політиці співпраця на регіональному та місцевому рівні відіграє все більшу роль. Тому, окремої уваги заслуговує питання відносин міст-побратимів з різних країн. У зв'язку із зростанням ролі місцевого самоврядування означена проблематика є актуальною, тому що локальні проекти та програми часто мають більш відчутне значення для населення, ніж реалізація загальнодержавних зовнішньополітичних ініціатив.

У вітчизняній літературі є певна кількість досліджень, присвячених, в основному, співпраці з польськими та російськими містами-побратимами. Так, деякі аспекти побратимських зв'язків міст висвітлено у роботах Б. Громова [1], С. Мерзлякової [2], О. Соскіна [4]. Втім, означена проблематика взагалі є мало дослідженою. З огляду на тісну співпрацю Канади та України, питання взаємодії міст-побратимів з цих країн заслуговує на особливу увагу та є важливою для вивчення як у науковому, так і у практичному плані.

Метою даної публікації є спроба здійснити узагальнюючий огляд основних напрямків співпраці міст-побратимів на прикладі канадсько-українських відносин. Перш, ніж дати узагальнюючу характеристику канадсько-українським відносинам у цій сфері, треба зауважити наступне. Слід чітко відрізнити такі поняття як "міста-побратими" та "міста-партнери". Це пов'язано передусім з тим, у якій сфері розвивається співпраця. Так, для міст-побратимів характерна співпраця, переважно, в освітній, культурній, соціальній або спортивній сферах. А, щодо міст-партнерів, то тут співпраця передбачає, перш за все, економічну співпрацю з реалізації спільних проектів.

Розвиток руху міст-побратимів розпочався у ХХ ст., ще у роки Другої світової війни. Після неї рух було зорганізовано в якості низки міжнародних організацій. Так, у 1957 р. французи заснували Всесвітню федерацію міст-побратимів. У 1994 р. ця організація була перейменована на Всесвітньою федерацію об'єднаних і споріднених міст. Нині до неї входять понад 80 держав світу, в тому числі й Україна [3].

У ХХІ столітті, для налагодження зв'язків між містами активно використовується мережа Інтернет. Так наприклад, Рада європейських муніципалітетів і регіонів (Council of European Municipalities and Regions) (CEMR), створила веб-сайт на якому місто чи регіон може знайти собі побратима чи партнера [6].

Україна долучилася до руху міст-побратимів ще у радянські часи. Так, у 1964 р. у Радянському Союзі було утворено Асоціацію зі зв'язків радянських і закордонних міст. Стосовно канадсько-українського співробітництва, то вперше встановлення побратимських відносин між містами Канади та України відбулося ще у квітні 1944 року, коли міська рада канадського Ванкувера оголосила Одесу містом побратимом [7].

З часів першого встановлення побратимських відносин між містами Канади та України, і до сьогодні, встановлено "братські" відносини між: Ванкувером та Одесою (1944), Києвом і Торонто (1989), Чернівцями і Саскатуном (1991), Львовом і Вінніпегом (1973, поновлено 2003), Дніпропетровськом і Регіоном Дюрам (2000), між Дофіном та Косовим (2009), Вегривіль та Стрий (2009) [5].

У розвитку співпраці між містами побратимами Канади та України можна виділити два етапи: радянський та пострадянський, з часів незалежної України.

Під час першого етапу, співпраця канадських та українських міст проходила в рамках тогочасних традицій радянської зовнішньої політики, яка регламентувалася ідеологічним протистоянням з "капіталістичним" світом. Співпраця не мала виходити за рамки дозволеного, в основному полягала у встановленні та підтримці зв'язків у галузі освіти та культури.

Під час другого етапу, коли Україна стала повноправним суб'єктом міжнародних відносин, відбувся своєрідний прорив у відносинах, було укладено більше контактів, продовжилася співпраця в освітній та культурній сферах.

Загалом співпраця міст-побратимів реалізується через обмін освітніми та культурними делегаціями, художніми та спортивними колективами, виставками, обмін досвідом ведення міського господарства, та надання допомоги на випадок надзвичайних ситуацій. Міста-побратими мають право звертатися за підтримкою спільних проектів у міжнародні та європейські організації. Можна навести кілька прикладів такої співпраці: щорічний Канадсько-Український національний фестиваль у Дофіні; Українські тижні у Саскатуні; у Вінніпезі – діяльність спеціального комітету "Львів-Вінніпег", який опікується питаннями співпраці між містами-побратимами; започаткування міжнародних проектів: "Місцевий економічний розвиток міст України" та "Розбудова спроможності до економічно обґрунтованого планування розвитку областей і міст України" у Дніпропетровську, що здійснюється завдяки підтримці Ради з регіону-побратимом Дюрам; Українсько-канадське спільне підприємство "Торонто-Київ" тощо.

В цілому, можна констатувати, що взаємини на рівні міст-побратимів є важливою складовою частиною сучасних канадсько-українських відносин. Започатковані ще у радянські часи, у роки незалежності вони продовжують розвиватися у традиційних галузях культури, освіти та спорті, але також мають своє продовження в інвестиційній та інших економічних галузях.

Список використаних джерел

1. Громов Б.В. Международное движение породненных городов и народная дипломатия / Б.В. Громов // Породненные города. – 2007. – №1. – С.4-5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twin-cities.ru/text/300-Gromov.pdf>
2. Мерзлякова С.А. Города-побратимы Одессы / С.А. Мерзлякова // Историческая память. – Одесса, 2003. – Вып.5: На чаше весов региональной политики. – С. 105-111.
3. Міста-побратими [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Міста-побратими>
4. Соскін О. Партнерство українських і польських міст – реальний шлях євроінтеграції України / Олег Соскін [Електронний ресурс] // Економічний часопис – XXI. – 2008. – № 3-4 – Режим доступу: http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=2008_14&n=3-4&y=2008.
5. Співробітництво між регіонами та побратимські зв'язки між містами України і Канади [Електронний ресурс] // Посольство України в Канаді. Офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.ukremb.ca/canada/ua/publication/content/41837.htm>
6. International Twinning and partnership for development [Electronic resource] – Mode of access: <http://int.twinning.org/en/page/twinning-and-partnership-for-development.html>
7. What-is-town-twinning? [Electronic resource] – wiseGeek.com – Mode of access: <http://www.wisegeek.com/what-is-town-twinning.htm>

Надійшла до редакції 23.01.13

М. Климов, соискатель
Запорожского национального университета, Запорожье

ГОРОДА-ПОБРАТИМЫ В КАНАДСКО-УКРАИНСКИХ ОТНОШЕНИЯХ

Отражены основные этапы становления движения городов-побратимов в канадско-украинских отношениях и охарактеризованы их основные направления.

Ключевые слова: Канада, Украина, города-побратимы.

M. Klimov, Applicant
Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

CITIES-BROTHERS IN CANADIAN-UKRAINIAN RELATIONS

The basic stages of becoming of motion of the sworn cities-brothers are reflected in Canadian-Ukrainian relations and their basic directions are described.

Key words: Canada, Ukraine, sister cities.

УДК 94(410):327"1910/1914"

М. Ковальська, асп.
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеса

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У "МЕМОРАНДУМІ" ДЖ. МОРЛІ

У даній статті досліджується зовнішня політика Великої Британії, як вона показана у "Меморандумі" Дж. Морлі. Автор освітлює зовнішньополітичні обставини подій серпня 1914 р. та передвоєнну кризу ліберальної партії Великої Британії.

Ключові слова: Велика Британія, I світова війна, ліберальна партія, Дж. Морлі.

Сучасний світ знаходиться у стані глобальної кризи. Постає питання про зв'язок мирного та військового, світового та стихійного шляхів створення подальшої історії. Для того, щоб краще зрозуміти та пояснити дані обставини, потрібно звернутися до вивчення попереднього історичного досвіду. Прикладом є криза ліберальної партії Великої Британії (далі ВБ) напередодні Першої світової війни (далі ПСВ). В історіографії досить маловивченою темою є відображення зовнішньої політики ВБ у такому важливому джерелі, як "Меморандум" Дж. Морлі. Цю сферу у своїх працях зачіпали такі дослідники, як Д. Хеймер, У. Штеблер. У 1985 р. вийшла праця "Політика Антанти: твори з детермінант британської зовнішньої політики у 1904-1914 рр." К. Уїлсона. Серед останніх публікацій – "Морлі Блекбернський: літературна та політична біографія Джона Морлі" англійського дослідника Патріка Джексона (2012 р.)

Офіційна політична діяльність Джона Морлі (1838-1923), відомого пацифіста та політика, завершилася з початком Першої світової війни, коли він головував у Таємній раді: "війна і наша участь в ній привели до того, що я відійшов від справ суспільної служби. Світ рушить посеред грізних знамен у нову еру" [9, р. 7-8]. Він залишив вельми важливий документ, який свідчить про британські внутрішньокабінетні дискусії політиків – розповідь про обставини його відставки, під назвою "Меморандум". Дж. Морлі писав "Меморандум" не лише на основі власних спогадів та листів того часу, він ознайомився із дипломатичними та зовнішньополітичними паперами. У червні-серпні 1914 р. ліберальний уряд ВБ марно намагався виробити єдину лінію політики стосовно до Німеччини, Франції і Росії. Дж. Морлі наполягав на тому, що яким би не був результат війни, ВБ і Франція зазнають втрат, оскільки, навіть якщо Німеччина і Австрія будуть переможені, провідне місце в Європі посідає царська Росія [8, р. 6]. Члени уряду вперше серйозно замислились щодо власної відсутності згуртованості, під загрозою зовнішніх проблем, 26 липня 1914 р. [8, р. 7], а від 29 липня "повинні були перестати вважати себе мирним Кабінетом" [8, р. 8-9] Це було "лихом як для ліберальних принципів, так і перспектив та сили ліберальної партії" [8, р. 17].

У своїх роботах Дж. Морлі неодноразово давав негативну оцінку російській політиці та державі. Як згадував Дж. Морган, "він озирався у минуле... семи років тому і бачив англо-російський союз біля витоків усіх бід" [7, р. 12-13]. Дж. Морлі чітко висловлювався проти одного з союзників ВБ, проте реальний стан міжнародних відносин (далі – МО) на початку ХХ ст. відрізнявся від його персональних уявлень. Посилення на зламі ХІХ – ХХ ст. російсько-німецьких і англо-німецьких протиріч вже сприяло послабленню англо-російських протиріч на Сході. Англо-російська угода 1907 р. – "семирічне минуле" – стала важливим кроком на цьому шляху, заклавши в той же час основу для створення Антанти. Підписання угоди було більш корисним для Англії, що домоглася визнання Росією свого контролю над Афганістаном [2, с. 146]. На початку ХХ ст. антиросійську тенденцію в умовах загрози британським інтересам було відсунуто на другий план [2, с. 147]. Вважаючи Росію "справжнім агресором" [7, р. 42]. Першої світової війни, Дж. Морлі не зумів, проте, визначити справжніх розмірів агресії Німеччини [3, с. 175]. Незважаючи на вимушене поліпшення відносин Великої Британії і Росії, в обох державах царювало занепокоєння і взаємні підозри [3, с. 175]. Ще в липні 1914 р. британський уряд розділювався на дві протидіючі сили: антивоєнна, до якої і приєднався Дж. Морлі, і провоєнна. Рішуче розгортання військових дій перших днів серпня 1914 р. створювали безвихідь, котра змусила Дж. Морлі відійти від політики [6, р. 444; 3, с. 227; 1, с. 168; 5, р. 218-219; 8, р. 20-21]. Дж. Морлі виступав проти союзу із Росією та проти війни [8, р. 31], він відмовлявся бачити агресію в політиці Германії [8, р. 3-4]. Дж. Морлі був категорично проти умов, які були викладені в угоді 5 вересня 1914 р. [4].

Таким чином, "Меморандум" Дж. Морлі є дуже важливим джерелом інформації про передвоєнне становище зовнішньої політики ВБ. Можна виділити кілька аспектів інформації, яку надавав Дж. Морлі в "Меморандумі". По-перше, це суб'єктивне бачення самого Дж. Морлі міжнародних відносин в передвоєнні місяці; по-друге, позиція різних політичних діячів ліберального кабінету щодо зовнішньої політики ВБ; по-третє, розділення політичних сил на табори за їхнім уявленням про

доцільність офіційної політики уряду. Важливим є те, що Дж. Морлі викладав свої спогади хронологічно, по днях, тобто в "Меморандумі" можна прослідити щоденну еволюцію створення зовнішньополітичного курсу ВБ напередодні ПСВ. Все це робить "Меморандум" Дж. Морлі перспективним джерелом для подальшого дослідження та вивчення воєнної та політичної історії.

Список використаних джерел

1. Виноградов К. Б. Дэвид Ллойд Джордж. – М., 1970.
2. Жигалина О. И. Великобритания на Среднем Востоке (XIX – начало XX в.): Анализ внешнеполитических концепций. – М., 1990.

3. Игнатьев А. В. Русско-английские отношения накануне Первой мировой войны (1908-1914). – М., 1962.

4. Лондон, 23 августа/5 сентября 1914 г. [Текст договора] // Сборник договоров России с другими государствами. 1856-1917. – М., 1952. – С. 425.

5. Asquith H. The genesis of the war. – London, New-York, Toronto, Melbourne, 1923.

6. Lloyd George D. War Memoirs. – Vol. 1. – London, 1938.

7. Morgan J. John, Viscount Morley: An appreciation and some reminiscences. – Boston, New-York, 1924.

8. Morley J. Memorandum on resignation. – London, 1928.

9. Morley J. Recollections. – Vol. 1. – Toronto, 1917.

Надійшла до редколегії 23.01.13

М. Ковальська, асп.

Одесского национального университета имени И.И. Мечникова, Одесса

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ВЕЛИКОБРИТАНИИ НАКАНУНЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ В "МЕМОРАНДУМЕ" ДЖ. МОРЛИ

В данной статье исследуется внешняя политика Великобритании, показанная в "Меморандуме" Дж. Морли. Автор освещает внешнеполитические обстоятельства событий августа 1914 г. и предвоенный кризис либеральной партии Великобритании.

Ключевые слова: Великобритания, I мировая война, либеральная партия, Дж. Морли.

M. Kovalska, post-graduate student

Odessa Mechnikov National University, Odessa

THE GREAT BRITAIN'S FOREIGN POLICY ON THE EVE OF THE FIRST WORLD WAR, IN "MEMORANDUM ON RESIGNATION" OF JOHN MORLEY.

In the article the Great Britain's foreign policy, as John Morley in "Memorandum on resignation" showed, is studied. The author concentrates on doing the examination of such certain aspects of the theme as the foreign-policy ground in the days of August 1914 and the crisis within the Liberal party of Great Britain before the outbreak of the First World War.

Key words: Great Britain, First World War, liberal party, John Morley.

УДК 94(564.3):327"1960/1980"

С. Ковальський, канд. іст. наук

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса

ПІВНІЧНИЙ КІПР В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ СХІДНОГО СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я 1960-1980-Х РР.

В статті розглядається історія Північного Кіпру в контексті міжетнічного конфлікту та міжнародних проблем 1960-80-х рр. Аналізується вплив інтересів Греції, Туреччини та Великої Британії на самоізоляцію турків-кіпріотів.

Ключові слова: Північний Кіпр, міжетнічний конфлікт, Греція, Туреччина, Велика Британія.

16 жовтня 2012 р. відбувся 12-й саміт Організації економічного співтовариства в місті Баку. Примітною рисою зустрічі було офіційне запрошення міністра закордонних справ Турецької Республіки Північного Кіпру (ТРПК) [5]. Участь представника невизнаної держави в роботі регіональної організації такого масштабу повертає світову спільноту до проблем Східного Середземномор'я та робить актуальним дослідження історичних витоків кіпрського конфлікту взагалі, та ТРПК окремо.

В науковій літературі проблеми самоізоляції громади турків-кіпріотів носять ідеологічний характер в силу власної зацікавленості учасників конфлікту. Грецькі та греко-кіпрські дослідники [6] розглядали виникнення турецької автономії як порушення міжнародного права та наслідок агресивної зовнішньої політики Туреччини. Офіційну турецьку точку зору висловив в своїх працях один з лідерів громади Р. Денкташ [4]. Турецькі дослідники намагаються довести легітимність існування ТРПК, юридичне та історичне підґрунтя самоізоляції турків-кіпріотів та неможливість існування єдиної кіпрської держави [7].

Кіпрська проблема полягала в дисперсному розселенні греків та турків та поступовій політизації етнічних громад. Ситуацію погіршувала невдосконала система державного керування, прописана в Конституції [1, с. 226-228]. Вплив конфлікту на міжнародні відносини пояснюється його інтернаціоналізацією на ранньому етапі. Греція та Туреччина втручалися в антиколоніаль-

ну боротьбу 1950-х рр. Ці країни отримали статус гарантів в 1960 р., що надавало їм право військової присутності на острові [3, с. 148]. Коли були залучені миротворчі сили ООН, Анкара та Афіни активно втручалися в їх роботу, а Раду Безпеки використовували як один з полігонів протистояння. Такі процеси зумовили створення особливого геополітичного регіону під назвою "середземноморський трикутник". Внутріполітична зміна в кожній зі сторін: Туреччині, Греції чи на Кіпрі, автоматично відображалась на стабільності всіх акторів. Зовнішньополітичні інтереси цих країн конфліктували, тому "трикутник" став конфронтуючим регіоном. Проблеми "трикутника" позначалось на всьому Східному Середземномор'ї. В цьому сенсі Кіпр став одним з головних факторів нестабільності.

Північний Кіпр пройшов декілька етапів свого формування. Перший етап (1955-1960) пов'язаний з негативною реакцією турецької громади на антиколоніальний рух греків-кіпріотів та сплеск грецького націоналізму. Внаслідок протистояння в Туреччині пройшли грецькі погроми 1955 р., а дві держави опинились в стані війни. Другий етап пов'язують з політичною самоізоляцією турецької громади в перші роки існування незалежної Республіки (1960-1964). Це період накопичення міжбачинних протиріч, які поглибилися втручанням Афін та Анкари в усі аспекти кіпрського життя. Закінчилось це протистояння міжетнічним конфліктом з залученням іно-

© Ковальський С., 2013

земних армій та сил ООН. Третій етап (1965-1967) характеризувався блокадою турецької громади урядовими, тобто греко-кіпрськими, силами. Блокада призвела до тимчасового розриву дипломатичних відносин між Грецією та Туреччиною та, навіть, до взаємних ультиматумів. Після спалаху міжетнічного конфлікту в 1967 р. представники турецької громади проголосили про створення тимчасової Кіпрської турецької адміністрації. Цей період можна виокремити в четвертий етап: адміністративна самоізоляція турків-кіпріотів.

П'ятий етап (1974-1983) позначився федералізацією турецької громади після грецького державного заколоту на Кіпрі в 1974 р., турецької окупації третини острова та примусового переселення греків на південь острова, а турків на північ. Після подій 1974 р. турецька громада утворила Турецьку Федеративну Державу Північного Кіпру (ТФДПК), про що було проголошено 13 лютого 1975 р. Шостий етап розпочався з проголошення незалежної держави ТРПК 15 листопада 1983 р. і продовжується до сьогодні. Ця подія буда засуджена Радою Безпеки ООН резолюцією 541 [2, с. 15]. Питання було винесене на засідання Ради Безпеки, де між представниками Кіпру, Греції та Туреччини виникла безпеляційна дискусія, що показала неможливість одностайного вирішення проблеми [8, с. 51-64]. Характерно, що в другій половині 1980-х рр. спостерігалась розрядка в регіоні. Греко-турецькі та внутрішньокіпрські відносини перейшли в іншу площину, з'явилися принципово нові стимули, такі як євроінтеграція.

Отже, відокремлення Північного Кіпру в самостійну політичну одиницю та невизнану державу впливало на греко-турецькі відносини та на загальну ситуацію в Східному Середземномор'ї. На кожному етапі самоізоляції турецької громади спостерігалось поглиблення протиріч між країнами "середземноморського трикутника", що вказує на тісний геополітичний зв'язок між ними. Відносини між Афінами та Анкарою 1960-1980-х рр. характеризувалися як конфліктні і кіпрський фактор їх лише поглиблював. Проблеми Турецької Республіки Північного Кіпру існують на сучасному етапі, тісно пов'язані з відносинами Туреччини з Європейським Союзом та неодноразово виступали фактором протиріч в греко-турецьких відносинах, що робить подальше вивчення означеної теми перспективним в подальшому.

Список використаних джерел

1. Конституция республики Кипр // Конституции государств Европы. – В 2-х тт. – М., 2001. – Т. 2. – С. 210-290.
2. Резолюция 541 (1983) от 18 ноября 1983 г. // Резолюции и решения, принятые Советом Безопасности в 1983 году. – Нью-Йорк, б/г. – С. 15.
3. Союзный договор между республикой Кипр, Грецией и Турцией от 19 февраля 1959 г. // Анисимов Л.Н. Проблемы Кипра: исторический и международно-правовой аспекты. – М., 1986. – С. 148.
4. Denktash R. The Cyprus triangle. – L., 1982. – 222 p.
5. Erdogan and Davutoglu to visit Azerbaijan. – Режим доступу: <http://news.az/articles/politics/70072> [16 жовтня 2012]
6. Markides K. C. The Rise and Fall of the Cyprus Republic. – L., 1977. – 200 p.
7. Necatigil Z. M. The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law. – Oxford, 1989. – 352 p.
8. S/PV/2500. Предварительный стенографический отчет о две тысячи пятисотом заседании, состоявшемся в Центральном учреждении, Нью-Йорк, в пятницу 18 ноября 1983 г., в 15 ч. 30 м. – Нью-Йорк, 1983. – 64 с.

Надійшла до редколегії 23.01.13

С. Ковальский, канд. ист. наук

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Одесса

СЕВЕРНЫЙ КИПР В МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЯХ ВОСТОЧНОГО СРЕДИЗЕМНОМОРЬЯ 1960-1980-Х ГГ.

В статье рассматривается история Северного Кипра в контексте межэтнического конфликта и международных проблем 1960-80-х рр. Анализируется влияние интересов Греции, Турции и Великобритании на самоизоляцию турок-киприотов.

Ключевые слова: Северный Кипр, межэтнический конфликт, Греция, Турция, Великобритания.

S. Kovalskiy, Ph.D (History)

Odessa Mechnikov National University, Odessa

THE NORTHERN CYPRUS IN THE INTERNATIONAL RELATIONS OF THE EASTERN MEDITERRANEAN, 1960-1980.

In this article the Northern Cyprus' history in the context of the interethnic conflict and the international problems 1960-80 is studied. The influence of Greek, Turkish and British interests upon the Turkish-Cypriots' selfisolations is analyzed.

Key words: Northern Cyprus, interethnic conflict, Greece, Turkey, Great Britain.

УДК 94(4-11-191.2):316.4.063.3"19/20"

О. Ковтун, канд. політ. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ НАПРИКІНЦІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються тенденції розвитку інтеграційних процесів у регіон Центрально-Східної Європи на зламі тисячоліть.

Ключові слова: Центрально-Східна Європа, інтеграція.

Регіон Центрально-східної Європи традиційно є об'єктом досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Його роль та місце у міжнародних відносинах відзначені у багатьох класичних геополітичних концепціях, так і сучасних стратегіях та доктринах. Якщо аналізувати підходи українських вчених, то здебільшого досліджуються такі питання пов'язані з регіоном:

- історичні аспекти, особливо у випадку безпосереднього значення для України;
- двосторонні відносини з країнами регіону;

- окремі проблеми розвитку міжнародних відносин: права національних меншин; територіальні суперечки тощо;
- діяльність і участь держав регіону у тих чи інших міжнародних організаціях;

Мета дослідження інтеграційних процесів у ЦСЄ наприкінці ХХ – ХХІ ст. полягає у визначенні ролі і місця зазначеного регіону у сучасній системі міжнародних відносин, виокремленні особливостей перебігу інтеграційних процесів саме у цьому регіоні порівняно з іншими регіональними системами, виявленні на цій основі

закономірностей розвитку актуальних тенденцій міжнародних відносин та окреслення їхніх перспектив.

Зазначена мета потребує вирішення наступних завдань: визначити сутність і геополітичні, географічні характеристики регіону "центрально-східна Європа"; визначити форми і методи інтеграційної взаємодії означених держав; окреслити перспективи розвитку інтеграційних ініціатив.

Аналізуючи Інтеграційні процеси у Центрально-Східній Європі варто акцентувати увагу на декількох аспектах:

- тлумачення терміну "Центрально-Східна Європа", його географічний меж еволюціонувало впродовж усього XX століття, зокрема останнього десятиліття; якщо раніше йшла мова про цілісне сприйняття цілої групи держав, розташованих у центрі та на сході Європи. На сьогодні все менше схильні до вживання терміну "Центральної Європи", а більше – Східна Європа, західні нові незалежні держави, сусідні держави. Тобто відправляють точкою у визначенні регіональної підсистеми міжнародних відносин є належність/неналежність до якоїсь Інтеграційної структури;

- історичний контекст становлення і розвитку інтеграційних процесів у регіоні:

- запровадження і використання самого терміну "Східна Європа" пов'язане з періодом холодної війни та блокового протистояння; один з блоків – РЕВ та ОВД, існування яких протягом декількох десятиліть створило доволі інтегрованості регіональний простір з чіткою визначеною лідером, відносинами з яким характеризувались значною асиметричністю. Серед визначних характеристик регіону ЦСЄ на період розпаду біполярної системи було переважання вертикальних зв'язків з центром системи (СРСР) над кількістю горизонтальних взаємодій між учасниками (елементами одного рівня) самої системи;

- Інтеграційні проекти є для держав регіону з одного боку Інструментом реалізації національних інтересів; з іншої сторони виступають як мета зовнішньої політики та є об'єктивним процесом міжнародних відносин різного рівня; у якості інтересів, які реалізуються завдяки участі у інтеграційних проектах можна визначити як базові: забезпечення сталого економічного зростання і добробут населення, забезпечення безпеки різними методами; так і тимчасові, проте стратегічного характеру, наприклад, забезпечення політичної підтримки та зміцнення власних лідерських позицій у певному субрегіоні.

- Інтеграційні проекти реалізуються на декількох рівнях:

- загальноєвропейському (загальноєвропейські та трансрегіональні(євроатлантичні) процеси);

- регіональному (на рівні ЦСЄ);

- субрегіональні ініціативи (Рада регіонального співробітництва держав Південно-Східної Європи, Вишеградська четвірка тощо).

Участь у загальноєвропейських інтеграційних процесах держави Центрально-Східної Європи почали активно брати наприкінці 1980-х-початку 1990-х рр., після низки оксамитових революцій та подальшого розпаду РЕВ та ОВД.

Варто зазначити, що регіон Східної Європи відзначався доволі високим ступенем інтегрованості, разом з тим основним експортером і виробником продукції залишався СРСР, на його долю припадало до 70% експорту до країн соцтабору.

Із посиленням дезінтеграційних тенденцій у соціалістичному таборі все більша кількість держав Східної Європи зорієнтувались на поступовий розвиток співробітництва з Європейськими економічними структурами. Для держав центральної Європи інтеграція до європейських економічних об'єднань стала можливою, оскільки питання їхньої нейтральності відійшли на другий план.

Так, з кінця 1980-х рр. Розпочинається переговорний процес щодо набуття членства в ЄС Австрії, а також створення з цією метою Вишеградської групи та Центральноєвропейської ініціативи

На сьогодні, у регіоні Центрально-Східної Європи діють такі інтеграційні об'єднання:

- Вишеградська четвірка;

- ЦЕФТА;

- Рада регіонального співробітництва (Пакт стабільності для Південно-Східної Європи);

- Центральноєвропейська ініціатива;

Створюється система міжорганізаційної взаємодії, яка координується найбільшою організацією – Центральноєвропейською ініціативою, яка прагне створити структуровану систему відносин між інститутами регіонального співробітництва, для чого проводить Координаційні зустрічі з представниками Адріатичної та Іонічної Ініціативи (АІІ), Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), Ради держав Балтійського моря (РДБМ) та Радою регіонального співробітництва (РРС). З ОЧЕС та РРС підписані меморандуми про взаєморозуміння.

Також у міжнародних відносинах регіону присутній Європейський Союз, меншою мірою Північноатлантичний альянс, та проекти, ініційовані Російською Федерацією. ЄС у значній мірі виступає формуючим фактором інтеграційних проектів держав ЦСЄ. Саме прагнення долучитись до цього утворення стало поштовхом для утворення більшості міждержавних об'єднань регіону: Вишеградської четвірки, Центральноєвропейської ініціативи та ін. Це наднаціональне утворення виступає фінансовим партнером у значній кількості проектів ЦЕІ, РСС тощо.

Переламним моментом у розвитку регіональної системи міжнародних відносин, зокрема розвитку інтеграції, стали 2004-2007 рр. Остання хвиля розширення ЄС призвела до ситуації, коли більшість держав ЦСЄ набули членства в організації, тим самим ставши суб'єктами транзакційної взаємодії в рамках ЄС. Це фактично означало, що програми та проекти, спрямовані на запровадження єдиних європейських стандартів і входження до європейських інтеграційних об'єднань, були ефективно реалізовані. Разом з тим, для тих держав, що залишились у силу різних причин, поза цим процесом завдання розвитку співробітництва з ЄС та державами ЦСЄ ускладнилось, оскільки тепер комунікація має відбуватись із урахуванням "зовнішнього" чинника у двосторонніх відносинах.

Також, розширення ЄС, яке стало логічним наслідком політичного курсу держав ЦСЄ на європейську інтеграцію означає фактичну стагнацію регіональних інтеграційних проектів, для яких актуальним стає визначення нових цілей, пріоритетів і форм співробітництва. До того ж, активізувати свою діяльність у цих організаціях мають саме ті держави, які залишились за межами ЄС, проте орієнтуються на участь у цьому об'єднанні. Зокрема це стосується і України.

А. Ковтун, канд. політ. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ЦЕНТРАЛЬНО-ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЕ В КОНЦЕ XX – НАЧАЛЕ XXI ВЕКА

Статья посвящена тенденциям развития интеграционных процессов в Центрально-Восточной Европе на рубеже тысячелетий.
Ключевые слова: Центрально-Восточная Европа, интеграция.

O. Kovtun, Ph.D. (Political science), Associate Prof.
Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

INTEGRATION PROCESSES IN THE CENTRAL-EAST EUROPE AT THE END OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY

Thesis dedicate trends of the development of the integration processes in Central-East Europe at the millennium.
Key words: Central-East Europe, integration.

УДК 94(477):341.18"192"

О. Купчик, канд. іст. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УЧАСТЬ УСРР У МІЖНАРОДНИХ КОНФЕРЕНЦІЯХ НА ПОЧАТКУ 1920-Х РР.

Висвітлено участь УСРР у міжнародних конференціях на початку 1920-х рр.

Ключові слова: УСРР, міжнародні конференції.

Очевидно, що не змігши у післяреволюційний період повністю централізувати владу у сфері зовнішньої політики, РСФРР вимушено погодилась на участь УСРР у міжнародних конференціях. Цим вона скористалась, щоб, у свою чергу, запевнити в існуванні "єдиного радянського дипломатичного фронту" [12, с. 43; 2, № 11, с. 69], який пробував протистояти коаліції держав Заходу.

Першою з міжнародних конференцій, у якій участь взяли представники УСРР, стала Генуезька (квітень – травень 1922 р.). Не зважаючи, що запрошеною на неї була тільки РСФРР, та запропонувала включити до її делегації представників інших радянських республік. 23 січня 1922 р. політбюро ЦК КП(б)У погодилося утворити "єдину радянську делегацію, а наступного дня президія ВУЦВК уповноважила голову Г. Петровського узяти участь у нараді голів ЦВК республік для вироблення спільної позиції щодо конференції. 22 лютого вони підписали протокол, за яким право захищати на ній інтереси радянських республік (у тому числі укладати від їх імені договори), ті передали РСФРР [4].

Тому до радянської (де-факто) і російської (де-юре) делегації увійшов представник від України, яким став голова раднаркому і нарком закордонних справ УСРР Х. Раковський (постанова ВУЦВК від 27 січня 1922 р.). Там той брав участь у дипломатичних переговорах, вручав представникам держав Заходу меморандуми, представляв радянську сторону у фінансово-економічній комісії, виконував обов'язки прес-аташе [3, с. 89].

Підтвердженням доброї обізнаності Х. Раковського у тодішніх міжнародних відносинах є його напередодні конференції упевненість, що політичних домовленостей з Францією і Великою Британією досягти не вдасться. Але переконував, що участь у ній неодмінно треба брати. 21 лютого 1922 р., в інтерв'ю газеті німецької газеті "Фосіше Цайтунг", радянський дипломат висловився, що "позиція радянських республік в Генуї залежатиме від позиції, яку західні держави займуть щодо них" [5; 6]. Водночас був певен, що участю у конференції треба скористатися насамперед для укладення торговельних угод і налагодження зовнішньоекономічних відносин. Знаючи про особливо складне господарське і продовольче становище в Україні (голод 1921 – 1922 рр.), цікавився можливістю купівлі за кордоном сільськогосподарських культур, і зокрема зерна, а також продажу вугілля та залізної руди. В інтерв'ю вже радянським

журналістам Х. Раковський розповів, що "...подорож за кордон доки не має політичної мети. Я ставлю собі задачу, скористати із свого перебування за кордоном якнайскоріше порозв'язувати всі ті економічні справи, що в них ми тепер найбільше зацікавлені. Особливу увагу я маю намір віддати реалізації наших замовлень за кордоном на посівний матеріал і доставці цього матеріалу" [7].

Прикметно, що неофіційні консультації з французьким і британським урядами напередодні конференції раднарком РСФРР доручив саме Х. Раковському. З цією метою той у лютому 1922 р. відвідав Берлін і Прагу, де зустрівся з їхніми дипломатичними представниками [9, с. 178]. Та шкода, що через відсутність документів детальних відомостей про ці консультації не збереглося.

Водночас нині деякі дослідники схильні перебільшувати внесок Х. Раковського в укладення між РСФРР і Німеччиною 16 квітня 1922 р. Раппальського договору. С. Кульчицький його ледь не визначальним [3, с. 90]. Ймовірно, така оцінка обумовлена нотою німецького МЗС (від 16 квітня 1923 р.), у якій завідувач його східним відділом А. Мальцан, вітаючи з річницею підписання угоди, назвав того "духовним батьком Раппало" [8]. Та мало кому відомо, що під час переговорів з німцями Х. Раковський ініціював укладення такої ж угоди з УСРР, але раднарком РСФРР припинив цю його ініціативу [9, с. 180].

Очевидно, що участь у міжнародних конференціях стала для УСРР новим та цікавим досвідом. Але будучи позбавлена можливості брати у них участь окремо, а лише у формі спільної радянської делегації, через опір РСФРР не змогла розвинути цей напрям дипломатичної роботи. У радянській делегації на Гаазьку конференцію (червень – липень 1922 р.) Україна взагалі не була представлена. А у Лозаннській конференції (листопад 1922 – липень 1923 рр.), присвяченій особливо цікавому для неї питанню чорноморських проток Боспор і Дарданелли (нота НКЗС УСРР до урядів Великої Британії, Франції та Італії від 4 жовтня 1922 р.), участь взяла знову лише у складі спільної радянської делегації. Усі пропозиції УСРР, щоб делегацію очолив саме український представник (ним мав бути Х. Раковський) були відхилені [11, Арк. 166, 183]. Але тепер УСРР хоча б "удалось ззовні підвищити власний міжнародний статус", домогшись, щоб делегація була радянською де-юре [2, № 11, с. 70].

Подібне повторилось і під час підготовки конференції з питань роззброєння у Лондоні. Тоді заступник голови раднаркому й Командувач Збройними Силами України та Криму М. Фрунзе висловив 6 грудня 1922 р. заступнику наркома закордонних справ РСФРР М. Литвинову принципову незгоду з тим, щоб УСРР передала свої повноваження РРФСР і безуспішно переконував у доцільності участі в конференції України, яку мав представляти М. Полоз [10].

Таким чином, у міжнародних (Генуезька, Гаазька, Лозаннська, інші) конференціях на початку 1920-х років УСРР брала участь лише у складі російської чи спільної радянської делегації. Проти її окремої участі у конференціях заперечувала РСФРР.

Список використаних джерел

1. Друга сесія ВУЦВК // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 30 трав.
2. Кульчицький С. Як вирішувалося "українське питання". Чи була Україна в 1917 – 1922 роках незалежною? / Кульчицький Станіслав //

А. Купчик, канд. ист. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УЧАСТИЕ УССР В МЕЖДУНАРОДНЫХ КОНФЕРЕНЦИЯХ В НАЧАЛЕ 1920-Х ГГ.

Освещено участие УССР в международных конференциях в начале 1920-х гг.

Ключевые слова: УССР, международные конференции.

O. Kupchyk, Ph.D. (History), Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

A PARTICIPATION OF UKRAINIAN SSR IN INTERNATIONAL CONFERENCES AT THE BEGINNING OF 1920 YEARS IS TOLD

A participation of Ukrainian SSR in international conferences at the beginning of 1920 years is told.

Key words: Ukrainian SSR, international conferences.

УДК 94(430)

О. Лади́га, канд. ист. наук
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ

ВІЙСЬКОВІ ДІЇ СОЮЗНИКІВ НІМЕЧЧИНИ НА СХІДНОМУ ФРОНТІ В УМОВАХ "БЛІЦКРІГУ"

Стаття містить матеріали, підготовлені на основі нових наукових розробок вітчизняних та зарубіжних учених, а також архівних джерел. Присвячена проблемам участі армій європейських союзників Німеччини у війні проти СРСР.

Ключові слова: Німеччина, СРСР, блицкриг, Східний фронт.

Коли йде мова про німецьку стратегію початкового періоду війни, традиційно з'являється термін "бліцкриг", а за ним – слова "танки" і "танкова війна". Тим часом теорія блицкригу мала слабе відношення до стратегії і вельми опосередковане – до власне танків та їх бойовому застосування.

Тут не можна не відзначити, що навіть гітлерівській Німеччині все-таки потрібно було надати країні і міжнародній громадськості хоч якийсь привід для війни, нехай навіть явно сфабрикований та неправдоподібний. Для нападу на Ірак весною 2003 р. Сполученим Штатам і їх союзникам не знадобилася навіть такої хиткої підстави.

По суті сам термін блицкриг – це швидка, "блискавична" війна, метою якої є швидкий розгром супротивника до того, як він зможе використати весь свій військовий потенціал. Проте сама ідея подібної війни ніяк не може бути нововведенням: у будь-якій війні будь-який учасник завжди бажає випередити супротивника в розгортанні і розгромити його шонайшвидше. Таким чином, під терміном "бліцкриг" повинен розумітися не просто бажаний результат, а якась теорія, що дозволяє досягти цього результату [3, с.71].

Політика і час. – 1994. – №9. – С.57 – 63; №10. – С.69 – 74; №11. – С.66 – 72; №12. – С.64 – 70.

3. Кульчицький С. Християн Раковський на чолі зовнішньополітичного відомства УСРР / Кульчицький Станіслав // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 1998. – Вип.1. – С.88 – 91.

4. Про радянську делегацію // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 20 трав.

5. Раковський Х. Генуезька конференція / Раковський Християн // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 28 січ.

6. Раковський Х. Про Генуезьку конференцію / Раковський Християн // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 21 лют.

7. Розмова з Раковським // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 28 січ.

8. Раковини Раппальської угоди // Вісти ВУЦВК. – 1923. – 4 трав.

9. Головки В. А., Станчев М. Г., Чернявський Г. И. Между Москвой и Западом: Дипломатическая деятельность Х. Раковского / Головки В. А. – Харьков, 1994. – 383 с.

10. Фрунзе М. Становище на Близькому Сході / Фрунзе Михайло // Вісти ВУЦВК. – 1922. – 17 жовт.

11. ЦДАВО України. – Ф.Р. – 4сч. – Оп.1с. – Спр.572. – Арк.166, 183.

12. Чирко В. А. Створення дипломатичного союзу України з РСФРР та іншими радянськими республіками / Чирко В. А. // Український історичний журнал. – 1962. – №6. – С.40 – 50.

Надійшла до редколегії 24.01.13

Власне, на стратегічному рівні під блицкригом розуміється прагнення закінчити війну шонайшвидше, поки супротивник не встиг завершити мобілізацію армії і промисловості. Досвід Першої Світової показав, що для затяжної війни у Німеччини не вистачає ресурсів, тому бойові дії повинні бути завершені в гранично короткий термін, для чого в перший удар слід вкласти максимум сил і засобів – не тільки військових, але й психологічних. У цьому сенсі блицкриг для Німеччини – не теорія, а необхідність, гранична умова, без дотримання якої війна не принесе результату і буде програна.

Чому ж Німеччині так потрібні були союзники, не зважаючи на перемоги в Європі над Францією та іншими сильними державами, тим більше що німецькі генерали у своїх мемуарах, а слідом за ними й більшість істориків, говорять про низьку боездатність союзників Німеччини? Відповіді на це питання ми не знаходимо.

Принада цього криється в тому, що до розвалу СРСР про участь військових контингентів країн Європи в агресії проти Радянського Союзу не говорилося з ідеологічних міркувань (більшість колишніх союзників Німеччини на той момент були вже радянськими союзниками); а після розвалу СРСР це робилося вже зовсім з

інших причин – з не зовсім зрозумілої делікатності, вірніше, "солідарності" незалежної, "демократичної" України та Росії з такими ж демократіями Європи.

Загальним у західній та й пострадянській історіографії вважається твердження, що Гітлер насильницьким чином "гнав підневільні країни" на війну з СРСР. Насправді ж, це не так. Статистика та об'єктивний аналіз доводять – чисельність військових контингентів "країн-сателітів" була більш ніж значною, а участь військ німецьких союзників у війні на Східному фронті була вельми діяльною. Та й у "підневільному" характері участі німецьких союзників у війні проти СРСР є дуже серйозні сумніви [4]. Як відомо, до 22 червня 1941 р. крім німецьких з'єднань біля кордонів Радянського Союзу розгорнулися 29 дивізій і 16 бригад союзників Німеччини – Фінляндії, Угорщини та Румунії (з серпня 1941 р. приєдналися до військових дій італійські, словацькі, хорватські частини). Тобто 20% сил вторгнення складали війська німецьких сателітів. У 1942 р. кількість союзницьких військ знову збільшилась і досягла максимальних 25 %. Ця цифра принципова – бо навіть у квітні 1945 р. всі союзні Червоній Армії війська (польські, румунські, болгарські, чехословацькі, французькі) складали лише 12% від чисельності радянських військ [1].

Звичайно, ні радянська, ні західна історіографія того часу не могла дозволити собі ставити під сумнів дружні відносини. Наслідком цього стало замовчування фактів найбільш впливових та кровопролитних боїв союзницького військового контингенту з РСЧА. Ця актуальна наукова проблема була однаково "незручна" і західноєвропейській і російській сторонам, але вимагає вирішення.

На нашу думку, причин по залученню військових контингентів союзників Німеччини проти РСЧА, не зважаючи на вдале застосування стратегії "бліцкригу" силами Вермахту у Європі, було кілька:

1. *Війська союзників Німеччини, виділені для дій в СРСР отримали найсучаснішу зброю і техніку з того, що мали в своєму розпорядженні їхні збройні сили.* Стрілецькі зразки зброї не поступалися радянським, а по окремим тактико-технічним характеристикам випереджали їх (це гвинтівки системи "Маузера" та "Манліхер-Каркано" – не гірші, а за ключовими параметрами, кращі гвинтівки Мосіна (РСЧА), ручні і станкові кулемети, наприклад ZB vz.53 (не гірші кулеметів ДП, не кажучи вже про "Максими"), пістолети CZ vz.38, "Беретта" (не гірші за ТТ РСЧА). Артилерія союзників Німеччини була не гірша за радянську, а експортована зі Швеції, Німеччини та Чехії й краща за радянську. Танки LT vz. 35 і LT vz. 40, САУ "Самовенте" за ТТХ були на рівні радянських БТ-7 та Т-26 (основних радянських танків початку війни), крім того надійніші за танки РСЧА [2, с.87-88].

2. *Збройні сили Німеччини отримали значну повітряну підтримку з боку ВПС союзників (наприклад, Румунія виставила для війни з СРСР більше 400 літаків). На озброєнні у союзників були бомбардувальники Хейнкель-111Н-3, Савойя-Маркетті SM. 79В, Брістоль-"бленхейм" Mk I. Ці машини ніяк не поступалися основним радянським фронтовим бомбардувальникам. По винищувачам картина ще цікавіша: у союзників на озброєнні були "мессершміти" Bf-109e і Хейнкель-112, Хаукер "Харрікейн" Mk I, IAR-80, "Маккі" чий ТТХ кращі за радянські І-16 і І-153 та ніяк не гірші новітніх Міг-3, Як-1, ЛАГГ-3.*

Як бачимо, озброєння союзницьких армій було не тільки сучасним (крім танків), а й надійним (гвинтівками, кулеметами, пістолетами, бронеавтомобілями озброювали навіть німецькі частини).

3. *Збройні сили союзників Німеччини відтягували на себе значні сили РСЧА.* Наприклад, з 25 червня

1941 по 25 липня 1944 р. 16 фінських дивізій протистояли РСЧА на північному заході, і для утримання фронту потребувало неабияких військ (дві армії, значні сили ВПС (від 500 до 800 літаків у різні періоди), сили двох флотів)) – які, в іншому випадку, дуже б стали в нагоді на головних стратегічних напрямках. Не слід забувати, що окупаційну та охоронну діяльність виконували на території СРСР у більшості війська союзників Німеччини (наприклад, 9 угорських легких дивізій) [5, с.42-43]. Це підвищувало бойові можливості Вермахту, дозволяло йому зосередити ударні сили на головних напрямках, мало вирішальне значення для перебігу військових операцій, коли навіть свіжий батальйон вирішував долю прориву оборони, захоплення стратегічно важливого пункту чи звільнення оточених військ.

4. *Значна кількість частин союзників мала відмінні бойові якості, високу ступінь мобільності, що дозволяло ефективно діяти їм в умовах "бліцкригу".* З них формували бойові групи, які включали частини різних родів військ, необхідні для успішного виконання важливих бойових завдань. Вони підкорялися енергійному командирові й посилювалися в бій як для прориву ворожої оборони, так і для утримання важливих об'єктів (schwerpunkt, ключовий пункт місцевості) або ведення активної оборони (контратак і контрударів). Прикладів успіху частин союзників велика кількість. Це й бойові дії у наступі італійського КСІР на Донбасі та альпійських стрільців у обороні; участь частин 3-ї румунської армії у напрямі Південний Буг – Дніпро – Азовське море в районі Бердянська і Маріуполя (серпень – жовтень 1941 р.), битви за Крим, коли добірні румунські підрозділи провели штурм Криму, який завершився захопленням Севастополя 4 липня 1942 р.; участь угорських військ у бойових діях на Україні, в районі Запоріжжя та Ізюму. Фінські частини взагалі мали успіх на протязі всієї військової кампанії на Східному фронті. Вони були чудово підготовлені, добре озброєні і ідеологічно стійкими. Мали величезний досвід війни в 1939-40 рр. з Червоною Армією. Її офіцери пройшли перевірку боями, після війни стажувалися у Німеччині. 1-а словацька моторизована дивізія восени 1941 р. добре діяла у складі 1-ої німецької танкової армії на території правобережної України, потім брала участь у запеклих боях біля Маріуполя і Таганрога, зіграла ключову роль у взятті Ростова на Дону. Влітку 1942 р. 1-а моторизована дивізія разом з німцями вдало наступає на Кавказ – звідки у січні 1943 р. відступає, прикриваючи німецькі частини [1; 4].

Таким чином, не дивлячись на недоліки, війська союзників Німеччини мали задовільну бойову цінність. Можна розмірковувати про те, що союзницькі війська за своїми бойовими якостями поступалися німецьким, однак Червона Армія теж мала у своєму складі національні частини і навіть з'єднання, підготовлені (і вмотивовані) значно гірше, ніж головна частина військ. Але це не є приводом для того, щоб віднімати представників "нацменшостей" із загального складу РККА.

Дієва участь союзників Німеччини у війні проти СРСР, особливо у 1941-42 рр. або ігнорувалася істориками різних наукових уподобань або замовчувалася більшістю з них. На сучасному етапі, завдяки відкриттю архівів Російської Федерації та спільним науково-дослідним проектам західних вчених ситуація щодо дослідження військових подій запропонованого періоду змінилася на краще.

Список використаних джерел

1. Kliment Ch. K. Germany's First Ally: Armed Forces of the Slovak State 1939-1945 / Ch. K. Kliment, B. Nakladal. – Atglen, 1998. – 208 p.
2. Лади́га О. Проблема оцінки стрілецької зброї італійських військ на Східному фронті (1941-1943 рр.): відхід від міфу / Лади́га О.І. // Исто-

ричні записки: Збірник наукових праць. Вип. 29. – Луганськ, 2011. – 240 с. – С. 86-98.

3. Переслегин С. Новая история Второй мировой / Сергей Переслегин. – М.: Яуза: Эксмо, 2009. – 608 с.

4. Союзники Германии на Восточном фронте / Александр Усовский. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // www.pseudology.org.

5. Ungváry K. A magyar honvédség a második világháborúban / Kristián Ungváry. – Budapest: Osiris Kiadó, 2005. – 607 old.

Надійшла до редколегії 24.01.13

А. Ладыга, канд. ист. наук

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Луганск

ВОЕННЫЕ ДЕЙСТВИЯ СОЮЗНИКОВ ГЕРМАНИИ НА ВОСТОЧНОМ ФРОНТЕ В УСЛОВИЯХ "БЛИЦКРИГА"

Статья содержит материалы, подготовленные на основе новых научных разработок отечественных и зарубежных ученых, а также архивных источников. Посвящена проблемам участия европейских союзников Германии в войне против СССР.

Ключевые слова: Германия, СССР, блицкриг, Восточный фронт.

A. Ladyga, Ph.D. (History)

Lugansk Taras Shevchenko National University, Lugansk

MILITARY ACTIONS OF GERMANY'S ALLIES FOR EASTERN FRONT IN CONDITION "BLITZKRIEG"

In this article there are materials, which are prepared on the basis of new scientific investigations of Ukrainian and also on the base of the archives documents. It is dedicated to the problems of the European allied armies of German in the Second World War against the USSR.

Key words: Germany, USSR, Blitzkrieg, Eastern front.

УДК 94(73):930.25

Л. Левченко, канд. іст. наук

Державний архів Миколаївської області, Миколаїв

УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ АРХІВІВ США

Досліджено процес утворення і розвитку регіональних архівів США з 1717 року до сьогодні, встановлено його періодизацію, охарактеризовано особливості кожного періоду.

Ключові слова: США, регіональні архіви.

У розвитку архівної справи США регіонального рівня чітко виокремлюється чотири періоди: "пошуку форм організації" (1717-1899), "період розквіту" (1900-1935), політики "нового курсу" (1935-1942), завершення формування системи регіональних архівів (1942-2003).

Архіви виникають у Північній Америці ще у колоніальний період (1607-1775). Першу бібліотеку, яка зберігала не тільки книги, а й офіційні документи засновано у Нью-Гемпширі 1717 р. за розпорядженням Британського уряду. Важливе значення мало проголошення незалежності від Великобританії 13-ма американськими колоніями (1776) і утворення самостійної держави. При наявності держави ми можемо вже говорити про державну архівну справу. У ході конституційного процесу (1787-1790) у ряді конституцій штатів обов'язки зберігання урядових документів було покладено на Секретарів штатів. Проте далі уряди штатів не пішли і ініціативу організації зберігання документів перебрали на себе історичні товариства.

Перше історичне товариство утворене у штаті Массачусетс (1792). Протягом XIX ст. історичні товариства виникли у штатах: Род-Айленд (1822), Пенсильванія (1824), Вісконсін (1836), Міннесота (1849), Теннессі (1849), Флорида (1856), Монтана (1865), Канзас (1875), Небраска (1878), Айдахо (1881), Огайо (1885), Північна Дакота (1889)). Товариства розглядали публікацію текстів історичних документів як один із шляхів забезпечення фізичної збереженості оригіналів документів і їх інформації. 1884 р. засновано Американську історичну асоціацію. Створення у її складі Комісії з публікації історичних манускриптів (1895) та Комісії публічних архівів (1899) сприяло з'ясуванню обсягів, тематики архівних комплексів, умов їх зберігання, заснуванню архівних установ, описуванню і публікації джерел з історії американської нації.

Бібліотека Конгресу США (1800) майже півтора століття виконувала роль офіційного репозиторія документів Конгресу та уряду Сполучених Штатів. Під її впливом у ряді штатів у складі бібліотек були створені архіви. Протягом XIX ст. архіви виникли при бібліотеках штатів

Нью-Йорк (1818), Вірджинія (1823), Кентуккі (1825), Техас (1839), Коннектикут (1840), Мічіган (1873), Оклахома (1890). На початку XX ст. заснування архівів при бібліотеках продовжилось, такі типи архівів виникли у штатах Арізона (1901), Гавайї (1905), Індіана (1913), Іллінойс (1921), Орегон (1947). Бібліотечні методи систематизації і описування розповсюдились на архівні документи.

Другий період позначений активною діяльністю Комісії публічних архівів (1899-1935) у штатах США та роботою Конференції американських архівістів (1909-1935) у складі Американської історичної асоціації. Під впливом Комісії публічних архівів на теренах США у 1901-1921 рр. виникли департаменти архівів і історії (Алабама, Міссісіпі, Північна і Південна Кароліни, Арканзас, Вірджинія, Техас, Теннессі, Джорджія і Луїзіана (сьогодні департаменти архівів і історії існують в Алабамі, Міссісіпі і Південній Кароліні). 1908 р. під проводом Дж.Фр.Джеймсона розгорнувся рух за створення федерального архіву, результатом якого стало заснування Національного архіву та Адміністрації документів США і Національної комісії з публікації історичних джерел і документів (Акт від 19 червня 1934 р.).

Першу Конференцію американських архівістів організовано У.Г.Ліландом 1909 р. У доповіді "Проблеми архівної справи в Америці" вчений порушив питання про впровадження європейських принципів "поваги до фонду" і "походження" в американську архівну практику, єдине архівне законодавство, пагубність застосування бібліотечних методів в архівах. Конференція архівістів 1921 р. продемонструвала розбіжність інтересів істориків і архівістів, а 1929 р. М.К.Нортон на Конференції вперше оприлюднила думку про те, що архіви насамперед повинні служити інтересам держави, державних установ, урядовців і задовольняти соціально-правові потреби громадян, а лише потім істориків. Вчена напояла на цінності архівних документів як юридичних доказів, що можуть бути використані як у державному управлінні, так і у ході судового процесу. До 1935 р.

Конференція як форма роботи вичерпала себе, відчувалась потреба в іншого типу організації, зосередженої суто на архівних проблемах. 1950 р. У.Г.Ліланд написав, що Конференція відіграла важливу роль у становленні архівної професії у США і у певному духовному сенсі вже була Товариством американських архівістів.

Зважаючи навіть на політичні і соціально-економічні проблеми періоду (початок Великої депресії (1929-1940)) американські архівісти досягли вагомих результатів у розвитку архівної галузі: на загальнодержавному рівні – створення Національного архіву США, а на регіональному – найбільшій кількості установ, які мали у своїй назві слово – архів (включене до 7 з 13 назв архівних інституцій, створених у цей період). Тому 1900-1935 рр. можна вважати періодом "розквіту" архівної галузі США.

Третій період пов'язаний із політикою Нового курсу Президента США Ф.Д.Рузвельта в архівній галузі. Йдеться про широкомасштабний проект "Historical Records Survey" (1935-1942). Управління громадських робіт залучило безробітних істориків до систематизації й описування архівних документів в усіх штатах США. У січні 1936 р. проект був поширений на федеральні установи. У ході проекту укладено і опубліковано більше двох тисяч описів. Знаковими подіями періоду були: заснування Товариства американських архівістів (1936), вплив якого на подальший розвиток архівної галузі США не потребує доведення, вихід у світ першого числа журналу "Американський архівіст" (1938), початок викладання архівознавчих курсів у Колумбійському і Американському університетах. В цілому період був несприятливим для розвитку архівної галузі США через економічну кризу. На рівні штатів створено лише одну архівну інституцію (Луїзіана) і та була університетським департаментом.

Останній період характеризується виникненням архівних установ у тих штатах, які ще не заснували їх раніше, та реорганізацією чинних інституцій. У структурі Національного архіву США створюються: президентські

бібліотеки, федеральні центри документації, філіали Національного архіву (на базі центрів документації), програми управління документацією. Це дає початок утворенню центрів документації штатів і програмам управління документацією в їх органах влади, архіви штатів зосереджуються на реалізації функцій зберігання і використання документів. Важливу роль відіграє Національна комісія з публікації історичних джерел і документів. 1964 р. Конгрес США прийняв закон про програму грантів, за допомогою якої Комісія фінансує проекти місцевих архівних установ, направлені на удосконалення зберігання і використання документів, створення довідників, у тому числі електронних, публікацію історичних джерел, надає підтримку закладам архівної освіти і підвищення кваліфікації архівістів. Починаючи з 70-х рр. XX ст. архівісти штатів об'єднуються у професійні організації, провідну роль серед яких відіграють Національна асоціація урядових архівів і адміністраторів документації та Рада архівістів штатів.

Формування мережі регіональних архівів у США здійснювалось майже протягом трьох століть. Вона представлена декількома типами архівних установ, але усі вони мають високий рівень матеріально-технічного і кадрового забезпечення, що дозволяє належним чином забезпечувати зберігання і використання документального історичного надбання американської нації.

Основні результати дослідження викладено автором у ряді публікацій, серед яких:

1. Левченко Л.Л. До історії створення Національного архіву Сполучених Штатів Америки. // Архіви України. Науково-практичний журнал. – К., 2009. – Випуск 6 (266): листопад-грудень. – С. 227-250.
2. Левченко Л.Л. До історії створення Національного архіву Сполучених Штатів Америки (Закінчення). // Архіви України. Науково-практичний журнал. – К., 2010. – Випуск 1 (267): січень-березень. – С. 141-161.
3. Левченко Л.Л. Архіви штатів у системі архівних установ США. // Архіви України: науково-практичний журнал. – К., 2012. – № 4 (280). – С. 150-177 та інші.

Надійшла до редколегії 24.01.13

Л. Левченко, канд. ист. наук

Государственный архив Николаевской области, Николаев

ОБРАЗОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ АРХИВОВ США

Исследован процесс создания и развития региональных архивов США с 1717 года до настоящего времени, установлена его периодизация, охарактеризованы особенности каждого периода.

Ключевые слова: США, региональные архивы.

L. Levchenko, Ph.D. (History)

State Archives of Mykolayiv Region, Mykolayiv

CREATION AND DEVELOPMENT OF REGIONAL ARCHIVES OF THE USA

The process of creation and development of archives the U.S. from 1717 to the present have been investigated, periods of regional network of archives development and the characteristics of each period were set and described.

Key words: USA, regional archives.

УДК 94(73:8):327"18/19"

І. Лукач, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

РОЗВИТОК ДОКТРИНИ МОНРО ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ОСНОВИ ПОЛІТИКИ США В ЛАТИНСЬКІЙ АМЕРИЦІ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)

У статті прослідковано еволюцію в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. політики США в Латинській Америці, концептуальною основою якої стала доктрина Монро, покликана зменшити європейський вплив в Західній півкулі. З її подальшим розвитком доктрина стала законодавчим виправданням експансіоністської політики США в регіоні, що ставали єдиним та беззаперечним лідером обох американських континентів.

Ключові слова: США, Латинська Америка, доктрина Монро.

Досліджуючи еволюцію доктрини Монро (1823 р.) в кінці ХІХ–на початку ХХ ст., можна простежити розвиток американської зовнішньої політики від автономних по-

зицій та незацікавленості у заплутаних ситуаціях в міжнародних відносинах до затвердження гегемонії в західній півкулі та позиції агресивно налаштованого гравця

© Лукач І., 2013

у світовій політиці. Доктрину почали використовувати як виправдання експансії та військової інтервенції в Латинській Америці, що сигналізувало про зміну ролі США в міжнародних відносинах від пасивного глядача до могутнього лідера світової дипломатії [8]. Ідея просторового розподілу, викладена в доктрині Монро, включала в себе принцип специфічного географічного правопорядку, однобічно встановленого США в своєму "Великому просторі" [7]. Доктрина Монро оголосила, що Європа не повинна втручатися в "американські справи", які, "за уявленнями Монро" включали в себе всю Західну півкулю [5, с. 26].

Поворотною віхою в еволюції доктрини Монро стала Венесуельська криза 1895 р. Держсекретар США Р. Олні 20 липня 1895 р. підготував заяву у справі, в якій припустив, що британці у прикордонному конфлікті в Венесуелі вже порушили доктрину Монро, яка повністю відповідає нормам міжнародного права та проголошує, що "обидва Американських континенти ... не можуть розглядатися в якості суб'єктів можливої колонізації з боку будь-якої з європейських держав" [3]. "Сьогодні, – писав держсекретар, – Сполучені Штати практично суверенні на даному континенті, і будь-яка їх постанова є законом для всіх осіб, на яких наша держава поширює свій вплив. Необмежені ресурси Америки в поєднанні з ізолюваним місцем розташуванням роблять її господарем ситуації і практично невразливою для будь-якої або всіх разом взятих інших держав" [1, с.97]. Ставало зрозуміло, що тому спокою, в якому жив американський світ, вдалині від міжнародних ускладнень, настав кінець.

Через кілька років Іспано-американська війна 1898 р. поставила Кубу під повний контроль США [5, с.383]. Ще до початку війни, 11 квітня 1898 р., президент МакКінлі звернувся до Конгресу США із закликом "застосувати сухопутні та морські збройні сили Сполучених Штатів, якщо того потребує досягнення цієї мети" [13]. 19 квітня Конгрес прийняв об'єднану резолюцію, що позначила собою розгортання Іспано-американської війни, та поправку Теллера (за ім'ям сенатора Г. Теллера), за якою Штати не могли анексувати Кубу, а "залишити контроль над островом його народу" [11].

По завершенні виграної для Штатів війни американська адміністрація продовжувала забезпечувати стабільність на острові та дотримання стратегічних та економічних інтересів США. У листопаді 1900 р. було прийнято Конституцію Куби, але її уряд був поінформований, що вивід американських військ з території острова відбудеться лише в тому випадку, якщо до тексту кубинської Конституції будуть внесені статті, що забезпечать американські інтереси. Т. зв. "поправка Платта" складалася з 8 умов, що обмежували у найважливіших питаннях суверенітет Куби та означали встановлення над нею особливої форми протекторату США, що могли користуватися "правом на інтервенцію з метою захисту кубинської незалежності" [9]. Поправка сприяла перетворенню її на фактичну колонію США [2, с.350].

Помітне місце в процесі розвитку та трансформації політики США в Латинській Америці займають теоретичні погляди президента Т. Рузвельта. Обійнявши посаду президента Сполучених Штатів, Рузвельт рішуче засвідчив намір своєї країни стати єдиною значущою силою в Латинамериканському регіоні. У своєму четвертому посланні Конгресу США Рузвельт пояснив "порушикам" доктрини, що "у Західній півкулі дотримання Сполученими Штатами доктрини Монро може змусити їх, можливо й проти своєї волі, в кричущих випадках порушень закон-

ності чи прояву безсилля до виконання обов'язків міжнародної поліцейської держави" [10]. Поправка, або ж висновок, Рузвельта з доктрини Монро став теоретичним підґрунтям "політики великого кийка" – відвертого втручання США у справи латиноамериканських країн.

Подальша трансформація принципів політики США щодо південних сусідів пов'язана з ім'ям сенатора Кебота Лоджа, який у 1911 р. вніс на розгляд сенатського комітету з закордонних справ. проект резолюції, що передбачав накладення заборони на придбання стратегічно важливих для США територій в Західній півкулі неамериканськими державами або компаніями, що виступали в ролі агентів чужих урядів. Ця резолюція увійшла в американську історію як "поправка Лоджа до доктрини Монро", оскільки поширила проголошену в доктрині заборону колонізації територій Західної півкулі європейськими країнами на всі неамериканські держави та їх компанії. Втім, цікаво, що в самому тексті поправки проголошується, що "дана резолюція є просто політичною заявою, звичайно, пов'язаною з доктриною Монро, але не обов'язково залежною від неї або не є її наслідком" [6, с. 175].

У. Г. Тафт, ні відміну від Рузвельта, вирішив зробити ставку на використання "долара замість куля" [12]. Його бачення нового курсу американської дипломатії отримало назву "дипломатії долара". Втім США ні в якому разі не збиралися відмовлятися від використання силових методів, там де таку вирішення проблеми вважалося найбільш доцільним та ефективним, зокрема в районі Карибського басейну.

Згідно з розглянутими та опрацьованими концепціями зовнішньої політики американських державних діячів можна стверджувати, що прагнення правлячих кіл США кінця XIX – початку XX ст. затвердити свої економічні та геополітичні інтереси в Латинамериканському регіоні потребували серйозної теоретичної підтримки. Експансіоністські наміри Сполучених Штатів засновувалися на могутній доктринальній основі, засади якої поклала доктрина Монро 1823 р.

Список використаних джерел

1. Ганелин Р. "Доктрина Оллі" и ее фальсификация в американской историографии // Вопросы истории, №7, июль 1951, с. 92-118.
2. Дипломатический словарь. Глав. ред. А.А. Громыко, И.Н. Земсков, В.М. Хвостов. – М., Издательство политической литературы, 1971. – Т.2. – 591 с.
3. Доктрина Монро [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.hrono.ru/dokum/1800dok/1823monro.php>.
4. История дипломатии. Под ред. А.А. Громыко. Изд. второе. – М., Государственное издательство политической литературы, 1963. – Т.2. – 820 с.
5. Киссинджер Г. Дипломатия. – М., Ладомир, 1997. – 848 с.
6. Поправка Лоджа к доктрине Монро // История США: хрестоматия / сост. Э.А. Иванян. – М., Дрофа, 2007. – 399 с.
7. Фон Крейтор Н. Столетие нового мира: плюрализм против универсализма – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.politics.in.ua/index.php?go=News&in=view&id=5357>.
8. The Monroe Doctrine: A Case study of the Evolution of the American Foreign Policy – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.essaydepot.com/doc/30016/The-Monroe-Doctrine-A-Case-Study>.
9. The Platt Amendment – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/cuba/platt-amendment.htm>.
10. The Roosevelt Corollary to the Monroe Doctrine. President Theodore Roosevelt's Annual Message to Congress, December 6, 1904. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.latinamericanstudies.org/us-relations/roosevelt-corollary.htm>.
11. The Teller Amendment – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.historyofcuba.com/history/teller.htm>.
12. William Howard Taft. Dollar Diplomacy – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://teachingamericanhistory.org/library/index.asp?document=676>.
13. William McKinley: War Message – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/mkinly2.htm>

Надійшло до редколегії 24.01.13

И. Лукач, асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

РАЗВИТИЕ ДОКТРИНЫ МОНРО КАК КОНЦЕПТУАЛЬНОЙ ОСНОВЫ ПОЛИТИКИ США В ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКЕ (КОН. XIX – НАЧ. XX В.)

В статье прослежена эволюция в конце XIX – начале XX вв. политики США в Латинской Америке, концептуальной основой которой стала доктрина Монро, призванная уменьшить европейское влияние в Западном полушарии. С её дальнейшим развитием доктрина стала законодательным оправданием экспансионистской политики США в регионе, становившихся единственным и безоговорочным лидером обеих американских континентов.

Ключевые слова: США, Латинская Америка, доктрина Монро.

I. Lukach, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EVOLUTION OF MONROE DOCTRINE AS A CONCEPTUAL ENSURING OF THE U.S. POLICY IN LATIN AMERICA (LATE XIX – EARLY XX CENTURY)

The article deals with the tracing the evolution of U.S. policy in Latin America, based conceptually on the Monroe doctrine which was originally constructed merely to stop European influence in the Western Hemisphere. As the doctrine got reinterpreted and further stretched, US domination in that area was asserted and essentially transforming America into a hemispheric policeman.

Key words: USA, Latin America, Monroe doctrine.

УДК 94(44):355.02

О. Мітрофанова, канд. політ. наук
Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ

ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню військової політики Франції. Автор аналізує специфіку чиннику ядерного стримування у військовій стратегії Франції, досліджує проблему "особливої" політики Франції в НАТО, виокремлює аспект політики військового співробітництва Франції.

Ключові слова: Франція, НАТО, військова політика.

В даній статті метою є дослідження військової політики Франції. Досліджуване питання є актуальним через те, що Франція є однією з найвпливовіших країн світу, активним діячем миротворчих операцій та членом НАТО. Дана країна має території, розташовані далеко за межами метрополії, а отже володіє специфічними умовами для розміщення засобів військового спостереження та розвідки поза кордонами Євросоюзу.

Військова політика Франції визначається Білою книгою оборони. Остання книга вийшла у 2008 році. Заплановано її оновлення у наступному році у зв'язку з приходом до влади у Франції соціалістів. Передбачено зменшення витрат на військовий сектор, звичайно це не стосуватиметься ядерних сил, тоді як курс на модернізацію збройних сил буде збережено.

Ядерне стримування

Ядерна зброя є фундаментом французької військової політики. Відтоді як Франція стала ядерною країною, кожен її президент спирається на ядерну потугу своєї держави, і специфічна політика Франції не останнім чином залежить від того, що у просторах океанів знаходяться французькі ядерні підводні човни, озброєні найсучаснішою зброєю і готові будь якої миті завдати дати відсіч потенційному ворогу. Французький ядерний підводний човен занурюється на 70 діб, з яких 15 діб потрібні для досягнення глибини, на якій його буде неможливо віднайти жодними засобами розвідки. Ці 15 діб у водах перебуває інший французький підводний човен, очікуючи на свого наступника. Лише президент Франції має право надати наказ на застосування ядерної зброї.

Як зазначив президент Франції Н.Саркозі "Ядерні підводні човни, оснащені ракетами, є основною складовою сил нашого ядерного стримування" [5].

На наш погляд, важливим чинником сучасної ядерної політики Франції є те, що її керівники наголошують на тому, що французькі ядерні сили є елементом не тільки французької, але й європейської безпеки. Зокрема, Н.Саркозі проголосив, що "для Європи реальністю є

наявність французьких ядерних сил. Це важливий елемент європейської безпеки. Агресор, який захоче напасти на Європу, повинен мати це на увазі" [5]. Таким чином, держави ЄС можуть розглядати французьку ядерну "парасольку" як один з чинників власної безпеки.

Політика військового співробітництва

На думку французького депутата-соціаліста Б. Казенева "Немає великої держави без політики військового співробітництва. Розподіл її за напрямками сам по собі є цінним індикатором міжнародного становища держави, що її проводить" [2, с.9].

Специфічною складовою дипломатії є військові взаємини. У 19 столітті в посольствах країн Західної Європи були запроваджені посади співробітників, місія яких – збір інформації щодо збройних сил країни, в якій вони працюють [4, с. 245].

Суттєвою подією в конструюванні оптимальної моделі французької військової політики було втілення в 1998 році ідеї створення органу, який би займався військовим та оборонним співробітництвом у Міністерстві закордонних справ Франції. Управління військового та оборонного співробітництва перебуває в підпорядкуванні Генеральної дирекції з питань політики та безпеки. Таким чином, військовою та оборонною співпрацею керують саме на політичному рівні. У Міністерстві закордонних справ створення такого відділу пояснюється необхідністю координації та взаємодії в рамках загальної політики співробітництва. Мета співпраці у військовій та оборонній сфері – визначити країни для партнерства, розробити проекти співпраці, проаналізувати проблеми та знайти для них можливі рішення. Слово "партнерство" є ключовим у співпраці. Країни сприймаються як рівноправні партнери, які разом розмірковують та шукають шляхи розв'язання проблем [3].

"Особлива" політика Франції в НАТО

Франція є однією з країн-засновників НАТО. Однак ця країна пройшла доволі специфічний шлях від виходу з військових комітетів НАТО у 1966 році до повернення

в ці структури у 2009 році. Війна в Косово у 1999 році є важливим елементом для аналізу французької політики в НАТО. Внесок французької авіації був суттєвим, проте, на означеному етапі Франція не входила у військові комітети НАТО, під час військових операцій об'єкти визначалися французами, а отже відповідальність за вибір об'єктів бомбардування французів полягала на Франції.

Одним з післявоєнних висновків було бажання розвивати європейські військові засоби. Певне підтвердження цього є заява французького міністра оборони А.Рішара, котрий зазначив, що прагнення європейців мати власне бачення ситуацій, тобто вести супутникове спостереження, стимулювалося досвідом Косовської кризи. Це бажання підтримується розвитком космічної технології, котра їх об'єднує [1, с.20-22].

А іншим – прагнення посилити французький вплив в НАТО. Саркозі повернув Францію у склад військових комітетів НАТО (крім ядерного планування) у 2009 році.

Таким чином, політика ядерного стримування є основою французької військової політики, Франція схиль-

на адаптувати свою політику щодо НАТО з огляду на перебіг подій у світі. Політика військового співробітництва та діяльність французьких військових аташатів є важливою практичною складовою французької військової політики, яка визначається та керується саме на політичному рівні.

Список використаних джерел

1. Entretien du ministre de la Défense, M. Alain Richard, avec le quotidien "Le Figaro" // Politique étrangère de la France. Textes et documents. Paris, 2000. – juillet-août.
2. La coopération militaire française en question. Lyon, 2001.
3. Митрофанова О. А. Франция-Украина. Новые горизонты сотрудничества (Оксана Митрофанова. Интервью с вице-адмиралом эскадры Эрве Жиро) // <http://www.defense-ua.com/rus/hotnews/?id=18783&pm=yes>
4. Plantey A. Principes de diplomatie. Paris, 2000.
5. Спуск на воду ядерной подводной лодки Устрашающая Выступление Президента Французской республики [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ambafrance-ru.org/%D0%A1%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%D0%BD%D0%B0-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D1%83>

Надійшла до редколегії 25.01.13

А. Митрофанова, канд. полит. наук

Институт мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев

ВОЕННАЯ ПОЛИТИКА ФРАНЦИИ

Статья посвящена исследованию военной политики Франции. Автор анализирует специфику фактора ядерного сдерживания в военной стратегии Франции, исследует проблему "особенной" политики Франции в НАТО, выделяет аспект политики военного сотрудничества Франции.

Ключевые слова: Франция, НАТО, военная политика.

O. Mitrofanova, Ph.D. (Political science)

Institute of World Economy and International Relations, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE FRENCH MILITARY POLITICS

The article is devoted to investigation of the French military politics. The author analyses the specificity of the nuclear deterrence factor at the French military strategy, studies the issue of the "particular" politics of France within NATO, underlines the aspect of the military cooperation politics of France.

Key words: France, NATO, military policy.

УДК 94(477:438):314.743:930"1989/2012"

О. Морозова, канд. іст. наук

Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ В ПОЛЬЩІ: ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (1989-2012 РР.)

Стаття присвячена науковій роботі польських вчених у напрямку вивчення української історії. Зокрема автор висвітлює діяльність представників української діаспори Республіки Польща у сфері дослідження історії України.

Ключові слова: Польща, українська діаспора, історія України.

Набуття Україною незалежності активізувало зацікавлення її історією як з боку сусідів, так і світової спільноти. Чільне місце в цьому процесі посіли дослідники з Республіки Польща, зокрема представники української меншини.

Сьогодні проблема українсько-польських відносин викликає все більшу зацікавленість у науковців (Л. За-шкільняк, Я.Грицак, Н.Яковенко та багато інших), хоча питання щодо діяльності української діаспори Республіки Польща у галузі дослідження історії України залишається відкритим.

Отже, мета статті – висвітлити діяльність представників української діаспори Республіки Польща у сфері дослідження історії України.

У порівняно невеликому провінційному містечку Перемишлі у 1990 р. Станіславіві Стемпеневі вдалося створити наукову установу, що здобула широку відомість в усіх, хто цікавиться українознавством. Тут і багата бібліотека, і унікальні колекції історичних джерел, і приязні співробітники. Тут опрацьовують і видають унікальні збірники документів (скажімо, фундамен-

тальний багатотомник про долю польської меншини в Україні починаючи від 1917 року), спогади і щоденники про історію Перемишля, монографії, численні бібліографічні покажчики тощо.

З моменту заснування установи членами Інституту здійснювалися спроби створити власне наукове періодичне видання "Studia Polsko-Ukraińskie" ("Польсько-українські студії"). Але, вийшов друком тільки один випуск збірника. Починаючи з 1996 року розпочалося видання наукових розвідок і рецензій на шпальтах "Biuletenu Ukrainoznawczego". Бюлетень виходив друком впродовж десяти років. До певної міри доповнював це видання багатотомник праць, що виходив із періодичністю кілька років "Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa". Однак, вони не могли замінити науковий часопис, який би виходив регулярно і відображав би різні аспекти історичного минулого [11]. Тому, започаткувавши у 2006 році видання "Studia Polsko-Ukraińskie", редколегія проголосила, що на його шпальтах перш за все будуть виходити праці, присвячені польсько-українським культурним зв'язкам та з української куль-

тури. За діяльність на ниві польсько-українського поєднання С. Стемпень був номінований Папою Римським спеціальною нагородою – "Капітулою".

У 1987 році Володимир Мокрий у Кракові заснував Фундацію Святого Володимира Хрестителя Київської Руси і за це, а також за багаторічну плідну наукову і громадську роботу, спрямовану на українсько-польське порозуміння, одержав нагороду Іоана Павла II. Фундація створена для підтримки і популяризації української науки і християнської культури, що спрямовано на взаєморозуміння і поєднання поляків та українців. В рамках Фундації діє видавництво "Швальполт (Святополк) Фіоль", Галерея українського образотворчого мистецтва, Музей ікон, бібліотека, читальня, книгарня "Нестор", українська кав'ярня, виходять друком "Kraowskie Zeszyty Ukainoznawcze" ("Краківські Українознавчі Зошити") [6].

Володимир Мокрий, незмінний керівник Фундації Святого Володимира, є штатним працівником Ягеллонського університету: завідувач кафедри україністики Ягеллонського університету в 1999-2003 роках, від 2004 року – керівник новоствореної кафедри українознавства на факультеті міжнародних і політичних студій. Його праці присвячені літературознавству, історії українства на Західних землях, зокрема тих, що сьогодні є в складі Польщі [8].

У 1996 році у Кракові засновано видавниче товариство "Historia Jagellonica". На думку засновників воно мало презентувати здобутки краківських істориків у дослідженні минулщини. За час свого існування видавниче товариство надрукувало близько ста наукових і науково-популярних праць. Починаючи з 2006 року видавництво "Historia Jagellonica" за ініціативи доктора історичних наук Ярослава Мокляка започаткувало адресований політикам, управлінцям, працівникам науки і студентам науковий збірник "Nowa Ukraina". Засновники видання задалися метою поширювати інформацію про досягнення краківської українознавчої школи [7].

Є у Кракові й Східноєвропейська комісія, що діє з 1992 року при польській Академії наук. Ініціатором створення такої інституції був професор Річард Лужний. Комісія приділила увагу українському питанню. Членами комісії було організовано серію конференцій на тему Брестської унії, духовної культури слов'ян у цілому, ролі митрополита А.Шептицького в історії України. Пізніше як результат діяльності комісії вийшли друком "Праці Комісії Східноєвропейської" [10].

Значний внесок у дослідження історії України, сприяння польсько-українському порозумінню здійснювала керована до останнього часу Стефаном Козаком кафедра україністики Варшавського університету. Під редакцією С. Козака вийшли друком "Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze" ("Варшавські українознавчі зошити") [12]. Кожна збірка – під щорічної міжнародної українознавчої конференції, в якій взяло участь велике гроно українських науковців багатьох університетів. Перший том був присвячений тисячоліттю хрещення Київської Русі. З даного щорічника ведуть свій відлік систематичні дослідження в царині української літератури, мови, церкви, обрядової культури, національної самосвідомості, політичної і суспільно-філософської думки в Україні, а також історії польсько-українських відносин, ролі відомих особистостей, авторитетних інституцій, переломних подій, а також культурного польсько-українського пограниччя [9].

Важливу нішу в дослідженні становища української меншини в Польщі, польсько-українських взаємин посідають праці польського історика українського походження Романа Дрозда. Доктор історичних наук (1997), професор Поморської академії (2003) в Слупську в 2004-2009 роках він виконував обов'язки віцепрезидента "Związku Ukraińców w Polsce" ("Об'єднання українців у Польщі") і в 2004-2009 роках голови "Ukraińskiego Towarzystwa Historycznego" (Українського історичного товариства) в Польщі. Роботи Р.Дрозда торкаються найбільш актуальних сьогодні проблем українсько-польських відносин: акції "Вісла", переселення, визвольних змагань початку ХХ століття тощо [1-4].

Важливим українознавчим центром в Польщі є Люблін. Тут діє Інститут Центрально-Східної Європи, що був заснований на межі 1991 та 1992 років з ініціативи наукових працівників двох люблінських університетів, Католицького університету та університету Марії Кюрі-Склодовської. Велика заслуга у вивченні українського питання належить представникам української діаспори. У межах Інституту діє наукова група "Пограниччя" (заснована у 1991 році), метою якої є аналіз функціонування просторів східного пограниччя Польщі і також західного пограниччя України, Білорусії та Литви (засновник – Є.Бартмінський), відбулося декілька наукових конференцій, була опублікована певна кількість книжок [5].

Отже, наукова інтелігенція Польщі, зокрема представники української діаспори, значно зацікавлена проблемами української історії, що свідчить про неабиякий інтерес в цілому польської спільноти до України і бажання поглибити взаємовідносини обох держав.

Список використаних джерел

1. Drozd R. Droga na zachód. Osadnictwo ludności ukraińskiej na ziemiach zachodnich i północnych Polski w ramach akcji "Wisła". – Warszawa, 1997; Drozd R. Ukraińska Powstańcza Armia – Dokumenty-struktury. – Warszawa, 1998.
2. Drozd R. Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989. – T.I. – Warszawa, 2001.
3. Drozd R. Ukraińcy w najnowszych dziejach Polski (1918-1989). – T.I. – Słupsk-Warszawa, 2000; T.II: "Akcja "Wisła". – Warszawa, 2005.
4. Drozd R. Związek Ukraińców w Polsce w dokumentach z lat 1990-2005. – Warszawa, 2010.
5. Instytut Europy środkowo-wschodniej w Lublinie // Prace komisji wschodnioeuropejskiej. – Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 1997. – T.4. C. 207-212.
6. Krakowskie Zeszyty Ukrainoznawcze. – 1992-1993. – № 1-2; 1994-1995. – №3-4; 1996-1997. – №5-6; 1998-1999. – №7-8; 2000-№9-10. – 2010. – №11-12.
7. Moklak J. Od redakcji // Nowa ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne. – 2006. – №1. – S.6.
8. Морозова О.С. Фундація Святого Володимира й популяризація української науки і культури в Польщі // V Міжнародна наукова конференція "Дні науки історичного факультету-2012". Секція кафедри історії для гуманітарних факультетів. 12-13 квітня. – Київ: Національний університет ім. Т.Г.Шевченка, 2012. – С. 60-63.
9. Морозова О.С. Історія України на шпальтах наукового збірника "Варшавські українознавчі зошити" // Історичний архів. Наукові студії: Збірник наукових праць. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. – 2012. – №9. – С.112-118.
10. Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej. – Kraków: nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, 2004. – T.IX.
11. Stępień S. Przedmowa // Studia Polsko-Ukraińskie. – 2006. – T.1. – Przemyśl, 2006. – S.9.
12. Warszawski Zeszyty Ukrainoznawczy / Polsko-ukraińskie spotkania: Ukraina w oczach Polaków i Polska w oczach Ukraińców. – Warszawa, 1989. – №1; 1994. – №2; 1996. – №3; 1997. – №4-5; 1998. – №6-7; 1999. – №8-9; 2000. – №10; 2001. – №11-12; 2002. – №13-14; 2003. – №15-16; 2004. – №17-18; 2005. – №19-20; 2006. – № 21-22; 2007. – № 23-24; 2008. – № 25-26.

Надійшла до редколегії 25.01.13

Е. Морозова, канд. ист. наук
Черноморский государственный университет имени Петра Могилы, Николаев

НАУЧНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЫ В ПОЛЬШЕ: ИССЛЕДОВАНИЕ ИСТОРИИ УКРАИНЫ (1989-2012 ГГ.)

Статья посвящена научной работе польских учёных в отношении изучения украинской истории. В частности автор освещает деятельность представителей украинской диаспоры Республики Польша в области исследования истории Украины.

Ключевые слова: Польша, украинская диаспора, история Украины.

O. Morozova, Ph.D. (History)
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv

SCIENTIFIC ACTIVITY OF REPRESENTATIVES OF THE UKRAINIAN DIASPORE IN POLAND: RESEARCH OF HISTORY OF UKRAINE (1989-2012)

The article is sanctified to the advanced study of the Polish scientists in direction of study of Ukrainian history. In particular an author lights up activity of representatives of the Ukrainian diaspora of Republic of Poland in the field of research of history of Ukraine.

Key words: Poland, Ukrainian diaspora, Ukrainian History.

УДК 327.7[(4-191.2)+(477)]

I. Мудрієвська, асп.
Інституту всесвітньої історії НАН України, Київ

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І ДЕРЖАВ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ У ФОРМАТІ В4+1

Розкрито основні напрями співробітництва України з державами Вишеградської групи у форматі В4+1 в контексті євроінтеграційної стратегії, висвітлені здобутки та перспективи подальшої взаємодії.

Ключові слова: Україна, Вишеградська група, євроінтеграція.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю дослідження можливостей створення стабільної системи безпеки у регіоні Центрально-Східної Європи та участі у ній України.

Метою нашої наукової розвідки є визначення основних напрямів співробітництва України з країнами В4, узагальнення набутого досвіду задля визначення подальших перспектив взаємодії у форматі В4+1.

Дослідженню відносин України з державами Вишеградської групи присвятили свої праці вчені О.Гарасюк, І.Журба, О.Замора, С.Кулина, О.Лютак, Р.Мадяр, Н.Мікула, І.Олексіюк, В.Пила, Є.Рябін, Р.Ткач, О.Уран, Ю.Шолох та ін.

Завданнями Вишеградської групи, яку було засновано 15 лютого 1991 р. у м. Вишеград, були визначені: євроінтеграція, економічна співпраця та побудова ринкової економіки; взаємодія в соціальній, екологічній, культурній, транскордонній сферах, а також забезпечення прав національних меншин [5].

Важливе місце у співробітництві Вишеградської групи із східноєвропейськими партнерами посідає Україна. 3 грудня 1999 р. у Герлахові у Високих Татрах під час зустрічі президентів країн-учасниць В4 було зазначено, що Вишеградська група підтримуватиме проєвропейські сили в Україні що заклало початок офіційних відносин Вишеградської групи і України [3, с. 39-40]. У липні 2001 р. була прийнята Ініціатива Угорської Республіки про співпрацю між державами В4, Україною та ЄС щодо побудови майбутніх зовнішніх кордонів ЄС [2, с. 162-163]. У червні 2005 р. країнами В4 було проголошено Спільну Декларацію щодо України, яка була черговим підтвердженням готовності держав В4 до співробітництва та реалізації плану Україна-ЄС [5].

23 квітня 2008 р. у Спільній заяві міністрів закордонних справ держав В4 було зазначено, що Вишеградська група сприятиме підписанню угоди про створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. 15 лютого 2011 р. прем'єр міністр України М. Азаров взяв участь у засіданні Саміту глав урядів держав В4, присвяченого 20-й річниці створення Вишеградської групи, на якій прозвучала заява від керівників держав В4 про підтримку євроінтегра-

ційних устремлень України. Під час зустрічі міністрів закордонних справ країн Вишеградської групи і Німеччини 3 березня 2011 р. у Братиславі було обговорено питання щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [5].

Одним зі стратегічно важливих напрямів співробітництва між Україною та державами В4 є галузь безпеки та оборони. З 2005 р. Україна стала брати участь у засіданнях міністрів оборони держав В4, а з 2007 р. – у зустрічах начальників генеральних штабів, на яких здійснюється обмін досвідом [1, с. 48-49]. У 2008, 2009 рр. відбулися чергові зустрічі міністрів оборони у форматі В4+Україна. Про розвиток співпраці в оборонній сфері свідчать спільні навчання: "Козацький степ", "Швидкий тризуб", "Світла лавина", а також спільний проєкт "Сприяння кооперації Вишеградських країн та України у реформуванні оборонної промисловості" [3, с. 43]. У травні 2011 р. на зустрічі керівників оборонних відомств держав В4 та України було обговорено питання про створення в рамках ЄС Вишеградської бойової групи та можливість залучення до неї української сторони. Створення даної групи заплановано на перше півріччя 2016 р. Проєкт Вишеградської бойової групи за участю України є ознакою того, що країни Вишеградської групи вбачають в Україні сильного військового партнера.

Чільне місце у процесі співпраці між Україною та державами В4 відводиться питанням енергетичної безпеки. Україна та країни В4 є транзитерами російського газу та експортерами електроенергії з України. Важливе значення має розвиток Євро-Азійського нафтопроводу коридору (запуск нафтопроводу Баку-Супса-Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ, який передбачає транспортування каспійської нафти до країн Центрально-Східної Європи) [3, с. 45].

Показовим для наслідування є співробітництво між Україною та країнами В4 в гуманітарній сфері, а саме – в рамках діяльності Вишеградського Фонду, програми якого відомі в Україні з 2005 р. та здійснюються у двох формах. Перша – отримання грантів Фонду тими українськими організаціями-заявниками, які мають спільні міжнародні проєкти з установами хоча б із двох країн-учасниць групи. Так, упродовж 2005-2011 рр. українськ

благодійні, наукові організації та інші установи отримали 19 грантів. Друга форма співпраці – стипендіальні програми Фонду. Статистика отримання стипендій українцями свідчить про активну взаємодію між Україною та країнами В4 у науковій сфері. Зокрема, кількість наданих стипендій українським представникам за період 2004-2011 рр. у 2,96 рази перевищує кількість стипендій, отриманих білоруськими громадянами. Згідно даних річного звіту за 2011 р., сума бюджету Фонду, виділена Україні за період 2000-2011 рр., склала 1757185 євро, що є найбільшою сумою, призначеною для держави, яка не входить у Вишеградську групу (Фонд співпрацює з 25 державами, які не є членами В4) [4].

Поряд з існуючими успіхами, співробітництво між Україною та країнами Вишеградської групи має низку проблем, які потребують невідкладного вирішення. Перш за все – забезпечення стабільності на кордоні, посилення енергетичної безпеки. Зокрема, потребує посилення взаємодія митних та імміграційних служб, а також є необхідність у наданні українській стороні інституційної допомоги у питаннях поліпшення правового забезпечення та інфраструктури кордонів та протидії корупції.

Отже, взаємодія України та країн В4 є плідною у багатьох галузях. Інструментом спільної взаємодії між Україною та державами Вишеградської четвірки є Ви-

шеградський Фонд. Держави В4 підтримують євроінтеграційний курс України, сприяють підписанню Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. Здобутком співробітництва можна вважати створення механізму взаємодії країн В4 та України у формі участі української сторони у вишеградських засіданнях різних рівнів. З огляду на існуючий досвід співробітництва України з державами Вишеградської групи та підтримку країнами В4 її євроінтеграційних прагнень, особливого значення набуває поглиблення подальшої співпраці у форматі В4+1.

Список використаних джерел

1. Каплинский О. Роль Вишеградской четвёрки в контексте национальной безопасности Украины // Стратегические приоритеты – К. – 2009. – № 2(11). – С. 47 – 54.
2. Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: монографія / Є. Б. Кіш; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
3. Кудряченко А. Україна та Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці // Україна та Вишеградська Четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин: матеріали Міжнар. конференції "Україна і Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин", Ужгород 13-14 травня 2010 року в рамках проекту SUREC (Словацько-український науково-дослідницький центр). – Братислава, 2010. – 166 с. – С. 37-54.
4. Visegrad Fund. Official website. – Режим доступу: <http://visegradfund.org/>
5. Visegrad Group. Official website. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/>

Надійшла до редколегії 25.01.13

И. Мудриевская, асп.

Института всеобщей истории НАН Украины, Киев

СОТРУДНИЧЕСТВО УКРАИНЫ И ГОСУДАРСТВ ВЫШЕГРАДСКОЙ ГРУППЫ В ФОРМАТЕ В4 +1

Раскрыты основные направления сотрудничества Украины с государствами Вышеградской группы в формате В4+1 в контексте евроинтеграционной стратегии, освещены достижения и перспективы дальнейшего взаимодействия.

Ключевые слова: Украина, Вышеградская группа, евроинтеграция.

I. Mudriiivska, post-graduate student

Institute of World History of NAS of Ukraine, Kyiv

COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND COUNTRIES OF THE VISEGRAD GROUP IN THE FORMAT V4+1

The author analyzed basic directions of cooperation of Ukraine with the countries of the Visegrad Group in the format V4 +1 in the context of european integration strategy, reported the achievements and prospects of further cooperation.

Key words: Ukraine, Visegrad Group, european integration.

УДК 94(73:529):327"18/19"

О. Набока, канд. іст. наук

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ

ВИТОКИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО ТАЙВАНЮ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

В статті досліджуються витоки політики США стосовно Тайваню. За думкою автора, її формування відбувалося в другій половині ХІХ століття. В цей період, частина американської правлячої еліти намагалася реалізувати план захоплення острова для посилення позицій США у далекосхідному регіоні.

Ключові слова: США, Тайвань, далекосхідний регіон, американська політика.

На початку ХХІ століття острів Тайвань (Формоза) грає досить помітну роль в далекосхідній політиці США. Побойуючись перетворення КНР на регіонального лідера, Вашингтон намагається завадити цьому шляхом підтримки сепаратистських настроїв частини політичної еліти острова. Розуміння тайванської політики Білого Дому на сучасному етапі неможливо без дослідження її витоків. Саме цьому і присвячена дана стаття.

Становлення американської політики стосовно Тайваню проходило в другій половині ХІХ століття, коли США намагалися значно посилити свою військово-політичну та військову присутність на Далекому Сході. Найближчим конкурентом для Сполучених Штатів була Великобританія, яка завдяки перемозі у першій "опіумній війні" (1840 – 1842), серед всього іншого, отримала

в якості трофею китайський острів Гонконг (Сянган). Саме ця територія поступово перетворювалася на головну базу британського військово-морського флоту та головний центр бізнесової активності в тихоокеанському регіоні. В свою чергу, частина американської політичної еліти вважала, що для випередження суперників, США також мають захопити острів біля китайських берегів, з метою його використання в якості опорної бази. І саме Тайвань в цей період став одним з головних об'єктів зовнішньої політики Вашингтону.

Першим політичним діячем США, хто найбільш послідовно ратував за захоплення острова був комодор Метью Колбрайт Перрі (1794 – 1858). В 1852 році його було призначено командувачем ескадри, яка мала добитися відкриття Японії для іноземної торгівлі. Він не-

одноразово звертався до Білого Дому з пропозицією про захоплення Тайваню. В одній з своїх робіт він писав: "встановлення американського домінування на Формозі поступово збільшувало б соціальну та політичну владу США в цій частині земної кулі, а відповідно і їх багатство. Жоден з європейських урядів не мав би чого заперечити цьому. Навпаки, їх політика мала сприяти американському домінуванню, оскільки це принесло би вигоду і їхній торгівлі" [4, V. 2, p. 119].

Прибічником комодора в середині 50-х років XIX століття виступив американський консул в Японії Товсенд Харріс (1804 – 1878), якого в липні 1856 році його було призначено генеральним консулом США в Японії. Саме в цей період, 24 березня 1854 року він написав Державному секретареві листа в якому наполягав на необхідності викупу Формози у китайського уряду [3, p. 16].

Послідовником ідей Перрі та Харіса був американський консул в Китаї Пітер Паркер (1804 – 1888). 16 серпня 1855 року його було призначено спеціальним уповноваженим США в Китаї.

Одним з головних цілей, реалізації якої намагався добитися американський дипломат стало захоплення Тайваню. 12 грудня 1856 року Паркер направив державному секретарю США Вільяму Марсі (1786 – 1857) пропозиції, щодо необхідності встановлення протекторату над Формозою. В цьому документі він зазначав: "Представники Англії, Франції і Америки ... погодилися з тим, що французький прапор має бути встановлений в Кореї, англійський в Чусані, американський на Формозі" [5, p. 241].

Новий сплеск американського інтересу до Тайваню приходиться на другу половину 60-х років XIX століття. Як відомо, значну частину острова населяли племена тубільців, які не підпорядковувалися китайській владі. Не визнаючи міжнародних законів та угод, аборигени досить жорстоко ставилися до іноземців, особливо до західних моряків, що зазнавали корабельної аварії біля берегів острова. Всі, хто наважувався висадитися на територію, що контролювалася тубільцями (південний та східний берег), ризикували загинути від їх списів. Починаючи з 40-х років XIX століття, західні мандрівники неодноразово ставали жертвами аборигенів. Так, в 1867 році, біля берегів Тайваню розбився американський барк "Ровер". Всі члени екіпажу були вбиті дикунами.

Одночасно західні країни використовували ці трагедії, як привід для втручання у внутрішні справи Китаю, а також для того, щоб розповсюдити свій вплив на Формозі. Вже згадувані події, пов'язані із загибеллю екіпажу барку "Ровер" призвели до військового вторгнення США в 1867 році. Проте, ця операція закінчилася невдало і проблема залишалася. Визначну роль у вирішенні даного конфлікту зіграв Чарльз Лежандр (1830 – 1899), який з 1866 по 1872 роки займав піст консула США в

Амої (Сяминь). Саме йому вдалося укласти угоду з вождем 18-ти тайванських племен Ток-е-током у 1869 році, згідно з якою тубільці брали на себе зобов'язання не вбивати західних моряків, що внаслідок корабельних аварій, потрапляли на східні береги Формози [1, с. 252 – 255].

Слід також зазначити, що Лежандр виступав прибічником захоплення острова, вважаючи, що Цинська імперія неспроможна здійснювати ефективне управління там, і тому не може вважати його власною територією. Після того, як ця ідея була відкинута Білим Домом, на початку 70-х років XIX століття, він намагався реалізувати її за допомогою Японії. У листопаді 1871 року, рибалки із островів Рюкю, які належали японській імперії, були змушені висадитися на південно-західний берег Тайваню, рятуючись від корабельної аварії. 6 листопада вони дісталися берега і в той же день більшість з них були вбиті дикунами. У відповідь, Токіо в 1874 році направило на Формозу експедиційний корпус. Саме Лежандр, який в той час займав піст радника японського уряду, наполягав на проведенні військової експедиції на Тайвань, запевняючи японське керівництво, що це не призведе до масштабного конфлікту із Маньчжурською імперією, оскільки Китай не має юрисдикції в тій частині острова, де були вбиті рибалки з Рюкю [2, p. 440].

Проте, офіційний Вашингтон не наважився підтримати Японію, побоюючись погіршення відносин з Цинською імперією та Великобританією.

Після приєднання Тайваню до Японії під час японо-китайської війни (1894 – 1895), Вашингтон на деякий час відмовився від претензій на острів. В кінці XIX – на початку XX століття, Білий Дім, розглядав в якості свого головного конкурента в далекосхідному регіоні Російську імперію і тому підтримував її головного суперника – Токіо.

Таким чином, головні напрямки та цілі американської політики щодо Тайваню почали оформлюватися ще в другій половині XIX століття. Вже тоді Формоза розглядалася, як один з можливих форпостів комерційної та політичної присутності США на Далекому Сході.

Список використаних джерел

1. Набока А. В. Политика США в отношении Тайваня в конце 60-х годов XIX века / А. В. Набока. – Общество и государство в Китае. Выпуск 6. Том 2. – М.: Институт востоковедения РАН. – 2012. – С. 252 – 255.
2. Denet T. Americans in Eastern Asia. / T. Denet – N. Y.: The Macmillan company, 1922. – 725 p.
3. Griffis W. Townsend Harris. First American envoy in Japan / W. Griffis. – L.: Marston and Co, 1895. – 378 p.
4. Narrative of the expedition of an American squadron to the China Seas and Japan: performed in the years 1852, 1853, and 1854, under the command of Commodore M.C. Perry, United States Navy, by order of the government of the United States (1856). In III Volumes. – W.: 1856, Beverley Tucker.
5. The shaping of American diplomacy. – Chicago: Rand McNally and Company. – 1956. – 1133 p.

Надійшла до редколегії 25.01.13

А. Набока, канд. ист. наук

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Луганск

ІСТОКИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ В ОТНОШЕННІ ТАЙВАНЯ (ВТРОГА ПОВІДИНА XIX – НАЧАЛО XX В.)

В статті досліджуються істини політики США в стосунку Тайваню. По мненню автора, її формування походило во другій половині XIX століття. В даний період, частина американської правлячої еліти намагалася реалізувати план захоплення острова, для укріплення позицій США в дальневсхідному регіоні.

Ключові слова: США, Тайвань, дальневсхідний регіон, американська політика.

A. Naboka, Ph.D (History)

Lugansk Taras Shevchenko National University, Lugansk

SOURCES OF THE AMERICAN POLICY CONCERNING TAIWAN (THE SECOND HALF OF XIX – BEGINNING OF XX CENTURY)

In the article are research sources of policy of the USA concerning Taiwan. According to the author, her formation occurred in the second half of XIX century. During this period, a part of the American ruling elite tried to realize the plan of capture of the island, for strengthening of positions the USA in the Far East region.

Key words: USA, Taiwan, Far East region, american policy.

УДК 94(100):32:378.016

Т. Орлова, д-р іст. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ КРАЇН СВІТУ – ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МІЖНАРОДНИКІВ, ПОЛІТОЛОГІВ, ІСТОРИКІВ

Дається пояснення сутності курсу сучасної політичної історії країн світу, його відмінностей від інших історичних курсів, а також аргументація необхідності для підготовки майбутніх фахівців в галузях міжнародних відносин, політології та історії.

Ключові слова: політична історія, сучасна історія, світова історія.

Останніми роками в університетах України для майбутніх політологів та фахівців у сфері міжнародних відносин викладається курс "Сучасна політична історія країн світу". Предметом політичної історії є закономірності політичного і соціально-економічного розвитку суспільства, що мають конкретний прояв в подіях та фактах. Політична історія вивчає розвиток політичних систем та державних структур, суспільно-політичні процеси і рухи, діяльність різних політичних сил та партій, виявляє головні тенденції політичного розвитку тієї чи іншої країни, регіону, світу.

Специфіка політичної історії полягає у тому, що факти не завжди прямолінійно відбивають закономірності, які, крім політичної історії, вивчаються суміжними соціогуманітарними дисциплінами, такими як філософія, політологія, соціологія, політична економія, політична психологія. Аби розібратися в особливостях політичних процесів певних країн необхідно звертатися до аналізу їх законодавства, конституцій, адміністрування, економічних та соціальних явищ, а також настроїв, відносин, інтересів, вимог. Сучасне торжество міждисциплінарного підходу втілюється і у політичній історії. Вона співвідноситься з іншими галузями історії, такими як історія політичних та правових вчень, історія держави і права, історія міжнародних відносин, військова історія, економічна історія, соціальна історія, проте має суттєві відмінності, які визначаються тим, що в центрі її уваги перебуває сфера політики.

Курс покликаний віддзеркалювати і пояснювати складну політичну реальність сучасного світу. Він має важливе загальнометодологічне значення, оскільки допомагає розумінню і формуванню правильного ставлення до змін, які часом здаються несподіваними і раптовими. Вихідними методологічними принципами політичної історії країн світу виступають принципи об'єктивності, історизму та всебічності вивчення проблем.

Слід підкреслити, що це – саме політична історія, що має суттєві відмінності від традиційної новітньої. Політична історія є історичною дисципліною, що вивчає минуле тих чи інших країн у політичному аспекті. Описова історія, історія подій поєднується із глибшим проникненням у матеріал. Граматика політичної історії – це необхідна хронологія політичних подій, біографії і характеристики політичних діячів. Але важливо не тільки викласти факти, а зрозуміти їх суть, піднятися від рівня подій та характеристик видатних політиків на рівень норм, інститутів та процесів. Тобто має поєднуватися фактичний та концептуальний матеріал, що дає змогу здійснити загальний аналіз політичного розвитку і стану політичних систем держав та суспільно-політичних процесів, що в них відбуваються, на сучасному етапі. Проблема полягає у тому, що названий курс є нормативним, проте до цього часу не існувало відповідного навчального посібника, що надто ускладнювало роботу студентів. Викладачі орієнтували їх на видання із новітньої історії країн Європи та Америки, Азії та Африки,

при чому часто застарілі і ті, що видані російською мовою. Багаторічне викладання курсу "Сучасна політична історія країн світу" на відділенні "Політології" філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка показало потребу студентства у відповідних навчально-методичних матеріалах і дало імпульс підготовці підручника з такою ж назвою, аналогів якому на пострадянському просторі не існує. У видавництві "Знання" підручник під такою назвою виходить друком у 2013 р.

Основна мета курсу "Сучасна політична історія країн світу" полягає у формуванні у студентів цілісного уявлення про протікання політичних процесів у світі на прикладі конкретних країн. При тому, що на початок 2012 р. в світі нараховувалося 223 країни, навчальний посібник складається із 31 розділу, де міститься матеріал щодо тенденцій розвитку політичної сфери світу в цілому, регіонів (Європейський Союз, Посткомуністична Європа, Пострадянські країни, Латинська Америка, країни Арабського Сходу та інші), провідних держав, політична історія яких є найбільш показовою, а також має значний вплив на розгортання суспільно-політичних процесів на планеті.

Поставлена мета досягається за допомогою виконання наступних завдань: засвоєння студентами необхідного обсягу відомостей про політичне минуле та сучасність визначених об'єктів дослідження; розкриття поєднання політичних та неpolітичних процесів в історії країн, регіонів, світу; досягнення розуміння взаємозв'язків між внутрішньою та зовнішньою політикою держав, впливу внутрішнього стану окремої країни на міжнародні відносини та геополітику. Для майбутніх фахівців в галузі політології та міжнародних відносин важливо усвідомити, що політична історія є переходом політичної практики у минуле, а політична практика сучасності спирається на минуле.

Що стосується хронології, так існує декілька підходів відносно точки відліку "сучасної політичної історії", кожен з яких може бути обґрунтованим і таким, що має право на існування.

– Деякі автори відштовхуються від зародження світу Модерну – межі XV – XVI ст.

– Більшість викладачів, які читають такий курс, починають від закінчення Другої світової війни.

Однак, той світовий порядок, який склався у середині 1940-х рр., у 1980-х рр. почав руйнуватися, а 1989 рік змінив все.

1) Він став початком кінця комунізму у Європі, Радянському Союзу.

2) Закінчилася доба "холодної війни", біполярного світу.

3) Утворилося чимало нових незалежних держав,

4) інші зазнали суттєвих змін, що мало наслідком значний міжнародний резонанс, як це сталося із об'єднанням Німеччини.

5) На світ з'явилося безпрецедентне об'єднання країн у вигляді Європейського Союзу (у жовтні 2012 р. ЄС одержав Нобелівську премію миру).

6) Понад два десятиріччя на міжнародній арені домінували Сполучені Штати Америки, будучи провідною рушійною силою здійснення глобалізації.

7) Однак поступово йшло посилення країн Азії, де на початку XXI ст. мешкало понад 60% населення планети. З'явилося поняття "реорієнталізація світу". Особливі успіхи демонструють насамперед Китай та Індія.

8) Утворилася група потенціальних супердержав БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Південно-Африканська Республіка), які у своїх претензіях на вагомий вплив на стан справ в світі спираються на прискорений економічний розвиток. Останній є одним із свідчень їх просування шляхом модернізації.

Поняття "модернізація" має, принаймні, два значення. Перше – "оновлення", друге – перехід від традиційного суспільства до сучасного. Одна з провідних ідей курсу – специфіка здійснення модернізації у світі, певних регіонах і країнах.

Характерною рисою сучасного розвитку є фактор постійних змін безпрецедентного масштабу та темпів. Сама динаміка трансформацій, зумовлена інтернаціоналізацією, з одного боку, впливає на боротьбу навколо параметрів майбутнього, розподілу ролей та вигоди, розстановки сил тощо, а з іншого – посилює елемент непередбачуваності. Все це підвищує значення національної держави – основи стабільності та інструмента у конкурентній боротьбі.

Світ живе насиченим життям. Претендувати на повноту охопту усього того, що відбувається, не доводиться. У цьому полягає висока динамічність предмету "Сучасна політична історія країн світу". Тому передбачається постійна робота і викладачів, і студентів, зокрема у стеженні за поточними подіями. Вони у той чи інший спосіб доводять ті тенденції, які означені у названій книзі, або свідчать про новації та зміни. Здатність до діалектичного аналізу – важлива риса фахівця із політології або з міжнародних відносин.

Надійшла до редколегії 25.01.13

Т. Орлова, д-р ист. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ИЗУЧЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ СТРАН МИРА –

ВАЖНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ МЕЖДУНАРОДНИКОВ, ПОЛИТОЛОГОВ, ИСТОРИКОВ

Даются пояснения сущности курса современной политической истории стран мира, его отличий от других исторических курсов, а также аргументация необходимости для подготовки будущих специалистов в областях международных отношений, политологии и истории.

Ключевые слова: политическая история, современная история, мировая история.

T. Orlova, Doctor of History, Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE STUDY OF WORLD COUNTRIES' MODERN POLITICAL HISTORY AS AN IMPORTANT DIRECTION OF TRAINING FUTURE EXPERTS IN INTERNATIONAL RELATIONS, POLITICAL SCIENCE AND HISTORY

The essence of the course of world countries' modern political history is explained, its difference from other political courses. Explained is its necessity for training future experts in international relations, political science and history.

Key words: political history, modern history, world's history.

УДК 94(729.1)"1962"Е.Стівенсон

Н. Пасічник, канд. іст. наук

Білоцерківський інститут економіки, Біла Церква

РОЛЬ Е. СТИВЕНСОНА У ВРЕГУЛЮВАННІ КУБИНСЬКОЇ РАКЕТНОЇ КРИЗИ 1962 Р.

Аналізується вплив постійного представника США в ООН Е. Стівенсона на врегулювання Кубинської ракетної кризи 1962 р.

Ключові слова: США, ООН, Кубинська ракетна криза, Е. Стівенсон.

П'ятдесят років тому, у жовтневі дні 1962 р., у радянсько-американських відносинах розпочалася найнебезпечніша конфронтація періоду холодної війни, відома під назвою Кубинська ракетна криза. Попри значний обсяг історичної літератури, присвячений кризі, чимало її аспектів потребують детальнішого вивчення. Йдеться насамперед про роль окремих радників Дж. Кеннеді у формуванні американської позиції у кризі та її врегулюванні. І якщо діяльність у перебігу кризи деяких зовнішньополітичних радників президента США тією чи іншою мірою знайшла відображення у наукових розвідках, то постать американського представника в ООН Е. Стівенсона залишилася поза увагою науковців. За винятком відомої полеміки в ООН з радянським представником В. Зоріним, діяльність цього члена адміністрації Дж. Кеннеді у перебігу кризи майже не знайшла відображення в історичних дослідженнях. Так, М. Вайт вказує на розбіжності у поглядах на зовнішню політику Е. Стівенсона та президента Дж. Кеннеді та принципову відмінність позицій

Е. Стівенсона щодо шляхів врегулювання кризи [7]. С. Мікоян повідомляє про перебіг зустрічей свого батька А. Мікояна зі Е. Стівенсоном та Дж. Макклоєм у Нью-Йорку у листопаді 1962 р. [1]

Тому метою розвідки є з'ясування ролі американського представника в ООН у перебігу та врегулюванні Кубинської ракетної кризи.

Погляди Е. Стівенсона на шляхи врегулювання кризи суттєво відрізнялися від пропозицій висловлених іншими радниками Дж. Кеннеді. Він обстоював ідею дипломатичного шляху розв'язання проблеми. Е. Стівенсон у листі до Дж. Кеннеді 17 жовтня 1962 р. стверджував, що Сполучені Штати повинні піти на певні поступки задля врегулювання кризи і бути готовими обговорювати питання взаємної ліквідації ракетних баз [2]. 20 жовтня, коли більшість членів Екскому (кризового органу створеного Дж. Кеннеді для опрацювання рішень під час Кубинської ракетної кризи) схилилась до впровадження блокади, американський представник в

ООН також висловив свою підтримку цьому курсу. Але Е. Стівенсон вважав, що встановлення блокади слід поєднати з втіленням своєрідної політичної програми, яка включала б "нейтралізацію" Куби під контролем ООН (тобто СРСР повинен був відмовитися від своїх ракетних комплексів на острові, а США – від бази Гуантанамо), розгляд питання про американські бази в Туреччині та Італії і гарантії територіальної цілісності Куби [5, с. 808]. Проте пропозиції Е. Стівенсона загалом не дістали підтримки членів Екскому, і передусім президента США. Дж. Кеннеді негативно відреагував на телеграму Е. Стівенсона від 17 жовтня.

Хоча частина пропозицій, висловлених Е. Стівенсоном, в подальшому лягла в основу врегулювання кризи, проте на етапі прийняття рішення про варіант реагування на радянські ракети, його ідеї не розглядалися президентом США як варті належної уваги. Причини несприйняття президентом аргументів Е. Стівенсона лежали у площині різних підходів до зовнішньої політики. Е. Стівенсон менше уваги приділяв використанню військової сили, а більше наголошував на компромісі через переговори. Натомість Дж. Кеннеді вважав, що основами правильної зовнішньої політики є володіння великою військовою силою і готовність до її використання [7, с. 177-178]. Крім різних поглядів на зовнішню політику, ставлення президента до плану врегулювання кризи, запропонованого Е. Стівенсоном, зазнало впливу особистих стосунків між двома політиками. Як відзначав П. Селінджер, вони ніколи не були теплими [4, с. 69]. Особисте несприйняття Дж. Кеннеді Е. Стівенсона поглиблювалося суперництвом за номінацією конвентом демократичної партії у 1960 р. Після обрання президентом, він був змушений включити Е. Стівенсона до складу своєї адміністрації, призначивши його на посаду американського представника в ООН. Ставлення Дж. Кеннеді до Е. Стівенсона мало і певний відтінок зневаги. Після поразок Е. Стівенсона на виборах у 1952 і 1956 рр., Джон і Роберт Кеннеді розглядали його як невдачу, людину, яка програє [7, с. 178-180]. Таке ставлення до Е. Стівенсона відображалося і на ставленні до тих ідей, які він висловлював, і зменшувало його можливість впливати на формування зовнішньої політики.

Е. Стівенсон одним з перших передбачав, що у переговорах з СРСР постане ще одна вимога – вивезення американських ракет з Туреччини та Італії. На цьому він наголошував на засіданні Екскому 26 жовтня [6, с. 463]. Однак на той час кризовий штаб Дж. Ф. Кеннеді не зробив навіть спроби обговорити можливі умови такого роду.

Натомість винятково важливою була роль Е. Стівенсона у відстоюванні позицій США в ООН. Саме через Е. Стівенсона був налагоджений зв'язок з Генеральним секретарем ООН У Таном з метою тиску на радянське

керівництво для утримання радянських суден поза зоною карантину.

Можливість реально вплинути на врегулювання Кубинської ракетної кризи з'явилася у Е. Стівенсона під час переговорів між США та СРСР, які тривали з 29 жовтня 1962 р. до 7 січня 1963 р. у Нью Йорку. Е. Стівенсон, разом з радником президента Дж. Макклоєм, увійшов до складу американської делегації. Завдання адміністрації Дж. Кеннеді на переговорах полягало в отриманні від Радянського Союзу твердих гарантій вивезення наступального озброєння з Куби та відмови від постачання його у майбутньому, і водночас, в уникненні чітко зафіксованих зобов'язань американського невторгнення на Кубу. І хоча з деяких питань точка зору Е. Стівенсона не співпадала з думкою президента та його найближчого оточення (так, американський представник в ООН був переконаний, що не варто здійснювати подальший тиск на СРСР, оскільки досягнуто принципових домовленостей про вивезення ракет [3, с. 236]), на переговорах він послідовно реалізував стратегію американського уряду з врегулювання кризи. На допомогу Е. Стівенсону було відправлено Дж. Макклоя, оскільки дехто в Ексомі, насамперед брат президента Р. Кеннеді, вважав його занадто м'яким. Однак сам Дж. Макклой згодом говорив, що Е. Стівенсон у переговорах виявився навіть жорсткішим, ніж він [1, с. 261-262]. На загал, діяльність американського представника в ООН на переговорах із врегулювання кризи була досить успішною: США домоглися вивезення бомбардувальників ІЛ-28, встановлення прийнятних для США форм контролю за вивезенням радянської зброї і демонстрацією пускових пристроїв на Кубі, водночас вдалося уникнути чіткого фіксування американських зобов'язань про невторгнення на Кубу.

Список використаних джерел

1. Микоян С.А. Анатомия Карибского кризиса. / С.А. Микоян. – М.: Academia, 2006. – 1072 с.
2. Foreign Relations of the United States. Vol. XI. Cuban Missile Crisis and Aftermath. – Washington: United States Government Printing Office, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.state.gov/www/about_state/history/frusXI/
3. Nitze P. From Hiroshima to Glasnost. At the Center of Decision. A Memoir. – New York: Grove weidenfeld, 1989. – XXII, 504 p.
4. Salinger P. With Kennedy. London, Jonathan Cape Thirty Bedford Square, 1967. – XV, 391 p.
5. Schlesinger A. M. A Thousand Days. John F. Kennedy in the White House. Boston, Houghton Mifflin Company; Cambridge, the Riverside Press, 1965. – XI, 1087 p.
6. The Kennedy Tapes: Inside the White House during the Cuban Missile Crisis (ed. by May E. and Zelikov Ph.). – Cambridge, London: The Belknap Press of Harvard Univ. Press, 1997. – XV, 728 p.
7. White M.J. The Cuban Missile Crisis. London; Basingstoke: Macmillan, 1996. – XI, 291 p.

Надійшла до редколегії 28.01.13

Н. Пасечник, канд. ист. наук

Белоцерковский институт экономики, Белая Церковь

РОЛЬ Э. СТИВЕНСОНА В УРЕГУЛИРОВАНИИ КУБИНСКОГО РАКЕТНОГО КРИЗИСА 1962 Г.

Анализируется влияние постоянного представителя США в ООН Э. Стивенсона на урегулирование Кубинского ракетного кризиса 1962 г. Ключевые слова: США, ООН, Кубинский ракетный кризис, Э. Стивенсон.

N. Pasichnyk, Ph.D. (History)

Bila Tserkva Institute of Economics, Bila Tserkva

THE ROLE OF ADLAI STEVENSON IN THE SETTLEMENT OF THE CUBAN MISSILE CRISIS OF 1962

The influence of Permanent Representative to the United Nations Adlai Stevenson on the settlement of the Cuban missile crisis of 1962 is analysed. Key words: USA, UN, Cuban missile crisis, A. Stevenson.

УДК 94(477):327[(430:(470+571))]"1918"

С. Пивовар, канд. іст. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ**УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В НІМЕЦЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИНАХ У 1918 РОЦІ***Висвітлено деякі аспекти домовленостей щодо українського питання між Німеччиною та Росією в 1918 р.**Ключові слова: Німеччина, Росія, українське питання.*

Пріоритетним завданням зовнішньої політики Росії після приходу до влади більшовиків був вихід країни з війни. Це обумовило початок переговорів з метою укладення сепаратного мирного договору з державами Четверного союзу. Значну роль у подальших німецько-російських домовленостях відіграло втручання в цей процес Української Народної Республіки. Незважаючи на прагнення Росії репрезентувати в Брест-Литовську всі народи колишньої імперії, керівництво УНР прийняло рішення вести переговори з Німеччиною та її союзниками самостійно. За цих умов упродовж кількох тижнів було пройдено шлях від ніким не визнаної де-юре УНР до визнання її суб'єктом міжнародного права і самостійною державою, що засвідчило підписання 27 січня (9 лютого) 1918 р. рівноправного мирного договору між УНР, з одного боку, і Четверним союзом, з другого [4, арк. 58–65].

Характерно, що УНР, яка на той час воювала з більшовицькою Росією і втратила значну частину своєї території, підписала мирний договір з державами, які також перебували в стані війни з Росією. Уклавши сепаратну угоду, УНР формально набула статусу нейтральної держави, але фактично стала союзником Четверного союзу. Ці обставини визначили місце і роль України в подальших німецько-російських переговорах і укладених у 1918 р. угодах. Поява на міжнародній арені молодшої держави виявилася достатньо корисною для Німеччини, але суттєво зашкодила інтересам більшовицької Росії.

Розраховуючи, що договір з УНР змусить російську делегацію припинити затягування переговорів і погодитися на мир, німецька сторона фактично перейшла до ультимативних вимог. Додаткові сприятливі умови для Німеччини та її союзників створив глава російської делегації Л. Троцький заявою про те, що, "відмовляючись від підписання анексіоністського договору, Росія, зі свого боку, оголошує стан війни з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною та Болгарією припиненим" [2, с. 208].

За цих умов Німеччина перейшла до рішучих дій. Генерал фон Е. Людendorф заявив, що з державно-правової точки зору "не підписання Троцьким мирного договору автоматично означає припинення перемир'я" [1, с. 131]. Ця обставина відновила прийняття кайзером Німеччини рішення про відновлення військових дій на Східному фронті з 18 лютого, що поставило більшовицьку Росію на межу катастрофи. Головною метою наступу німецьких військ було прагнення зберегти переваги, досягнуті завдяки мирному договору з УНР. Як наслідок, 3 березня 1918 р. у Брест-Литовську було підписано мирний договір між Росією, з одного боку, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною, з другого.

Одна з найганебніших військових поразок в історії Росії стала своєрідною перемогою для України. Прагнучи не тільки відокремити Україну від Росії, але й у майбутньому підтримувати відчуження між ними з метою здійснення тиску на Москву, правлячі кола Німеччини змусили більшовицьке керівництво враховувати національні інтереси новоствореної держави. Стаття VI мирного договору примусово зобов'язувала Росію негайно звільнити територію України "від російських військ і Червоної гвардії", а також припинити "будь-яку агітацію чи пропаганду проти уряду чи громадських

установ Української Народної Республіки". Крім того, Росія зобов'язувалася "негайно укласти мир з Українською Народною Республікою і визнати мирний договір між цією державою і державами Четверного союзу" [3, с. 367]. Це обумовило українсько-російський переговорний процес, у результаті якого 12 червня 1918 р. було підписано угоду про перемир'я, за якою РСФРР визнала незалежність Української Держави. Зрештою, мирний договір так і не був підписаний, а переговорний процес зайшов у глухий кут.

27 серпня 1918 р. у Берліні було підписано російсько-німецький Додатковий договір, який також враховував інтереси України. Зокрема, ст. 11 передбачала, що Німеччина після ратифікації мирного договору між Росією та Україною звільнить зайняті її військами чорноморські області...". У ст. 12 зазначалося: "Частини окупованої області, що не належать до областей, згаданих у третьому українському універсалі від 7 листопада 1917 року, будуть звільнені від німецьких збройних сил не пізніше, ніж буде укладено загальний мир...". У ст. 15 йшлося про те, що Німеччина визнає власність Росії конфісковані після ратифікації мирного договору німецькими збройними силами російські військові судна, але за умови угоди Росії з Україною щодо державного майна колишньої Російської імперії. Ст. 16 передбачала, що Німеччина визнає право Росії на винагороду за російські запаси, конфісковані після укладення миру. Разом із тим вказувалося, що це не стосується території України [3, 391, 392, 393].

Проте, цього разу Німеччина певною мірою прагнула враховувати й російські інтереси. Так, у таємній ноті від 27 серпня 1918 р., яку статс-секретар відомства закордонних справ Німецької імперії фон Гінце вручив дипломатичному представнику РСФРР при Імператорському Німецькому урядові А. Йоффе, Німеччина зобов'язувалася "слідкувати за тим, щоб формування самостійних державних органів всередині Російської держави не отримувало військової підтримки від України" [3, с. 395]. Це означало, зокрема, що бажання П. Скоропадського надати військову допомогу Кубанській народній республіці у визволенні етнографічно-українських територій від Червоної армії й об'єднати дві держави тепер значно ускладнювалося. Крім того, Німеччина висловлювала намір використати свій вплив на російсько-українських переговорах з метою отримання Росією, по-перше, "однієї третини українського виробництва заліза", яке надавалося б Росії "згідно зі спеціальною угодою, укладеною з цього питання", по-друге, "тієї частини Донецького басейну, якої вимагають її економічні інтереси" [3, с. 396].

Того ж дня фон Гінце вручив російській стороні ще один секретний документ – російсько-німецьку фінансову угоду, яка являла собою додаток до мирного договору від 3 березня 1918 р. і відкидала принцип "мир без контрибуцій". Ст. 2 цієї угоди передбачала, що Росія до кінця 1918 р. виплатить Німеччині 6 млрд марок, як компенсацію за шкоду, завдану в результаті дій російської сторони. У цьому контексті Україна згадувалася в параграфі 4: Німеччина наголошувала, що частина російського боргу в 1 млрд марок, процедуру виплати якої ще не узгодили,

не може бути прийнятою на себе Україною в російсько-українській угоді щодо розподілу майна [3, 403].

Отже, вперше за два з половиною століття Україна змогла реально звільнитися від російського панування і стати суб'єктом міжнародного права. Проте період національного державного будівництва тривав лише кілька місяців, оскільки фактично самостійність України трималася на німецьких багнетах. Поразка Німеччини та її союзників у Першій світовій війні обумовила подальшу долю української національної державності. 13 листопада 1918 р. РСФРР анулювала Брестський мирний договір,

знявши з себе зобов'язання щодо визнання незалежності України і невтручання в її внутрішні справи.

Список використаних джерел

1. Людендорф Э. Мои воспоминания о войне 1914–1918 гг. – М., 1924. – Т. 2.
2. Мирные переговоры в Брест-Литовске. – М., 1920. – Т. 1.
3. Уилер-Беннет Дж. Брестский мир. Победы и поражения советской дипломатии / Пер. с англ. С.К. Меркулова. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2009.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 9.

Надійшла до редколегії 28.01.13

С. Пивовар, канд. ист. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

УКРАИНСКИЙ ВОПРОС В ГЕРМАНО-РОССИЙСКИХ ОТНОШЕНИЯХ В 1918 ГОДУ

*Освещено некоторые аспекты договорённости относительно украинского вопроса между Германией и Россией в 1918 г.
Ключевые слова: Германия, Россия, украинский вопрос.*

S. Pyvovar, Ph.D. (History), Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

UKRAINIAN ISSUE IN GERMAN-RUSSIA RELATIONS IN 1918

*Some aspects to Ukrainian question of agreement between Germany and Soviet Russia in 1918's is examined.
Key words: Germany, Russia, Ukrainian question.*

УДК 94[73:(47+57)]:327:930.1"1951"

Д. Пронь, асп.
Чорноморського державного університету імені Петра Могили, Миколаїв

США ТА СРСР НА МІЖНАРОДНІЙ САН-ФРАНЦИСЬКІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ 1951 Р.: ВІТЧИЗНЯНА І ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ

У статті аналізується позиція, роль і значення США та Радянського Союзу на Сан-Франциському форумі 1951 р. у світовій (українській, російській, американській, японській...) історіографії.

Ключові слова: США, СРСР, конференція в Сан-Франциско 1951р., історіографія.

Сан-Франциська мирна конференція 4-8 вересня 1951 року неодноразово була й об'єктом, й предметом дослідження в історіографії багатьох країн світу. Зрозуміло, що позиція кожної країни на конференції ("проти" підписання договору з Японією – СРСР, Чехословаччина, Польща; "за" – переважна більшість держав – США, Англія, Франція...; "нейтралітет" на початковому етапі форуму – Єгипет, Лівія, Індонезія...) знайшла пряме відображення у відповідній національній історіографії.

Мета автора – відійти від трафаретної схеми сприйняття конференції – або тільки позитивної (американська точка зору), або тільки негативної (радянська історіографія); надати максимально об'єктивну (принаймні, з історично-юридичної сторони) оцінку, розглянути нові концептуальні тенденції дослідження форуму в працях науковців. Цими обставинами пояснюється й актуальність обраного напрямку.

Головною домінантою історіографії Росії, України радянських часів була не тільки відверта критика, в першу чергу, США, Великої Британії, Франції, Японії за всі "недоліки та негаразди" конференції, але й "антирадянські" наслідки – військово-політичний американсько-японський "союз 8 вересня 1951 року".

До такої категорії праць необхідно віднести дослідження С.К. Ігнатушенка, В.М. Березіна, М.І. Іванова, Є.М. Жукова, В.В. Седнева, Л.М. Кутакова [1]. Наприклад, у своїй праці з історії нормалізації відносин СРСР з післявоєнною Японією В.М. Березін пише: "США та Англія, зібравши навколо свого проекту механічну більшість..., добилися прийняття конференцією одностороннього мирного договору з Японією" [2, с. 51]. В ана-

логічному "науковому ключі" виступає й Л.М. Кутаков, який підкреслює, що "конференція була закликає лише оформити закулісну змову уряду США з правлячими колами Англії та Японії". При цьому "радянський уряд погодився прийняти участь у конференції для того, щоб, виклавши позицію СРСР, сприяти укладенню дійсно демократичного мирного договору" [3, с. 9-10].

Зрозуміло, що наведені приклади красномовно підтверджують політичне забарвлення, як і "радянсько-комуністичне" замовлення (в цілому не принижуючи цікавий зміст і фактологічний матеріал згаданих книжок).

Представники американської історіографії, у протидію радянській історичній, юридичній, політологічній наукам, були прихильниками "особливої, виключної, об'єднуючої" місії Сполучених Штатів Америки як під час роботи самого форуму, так і після його закінчення. Ця школа нараховує низку цілеспрямованих праць Д. Пратта, Г. Ленсена, Дж. Стефана, Р. Пруїссена [4].

Не відставали від своїх "заокеанський" колеги й японські науковці, серед яких виділялися Такакура С., Яхага Х., Хатторі Т. [5]. Хатторі Такусіро у книзі "Японія у війні 1941-1945" підкреслює: "У всіх життєвих напрямках Японії проводилася так звана демократизація. Але суттєвість цих перетворень, наприкінці, полягала тому, щоб зробити Японію країною, яка більше всього влаштувала б союзні держави, і перш за все США" [6, с. 605].

Після завершення періоду "холодної війни" та краху біполярної системи з "саморозпадом" Радянського Союзу, на початку і середині 1990-х років, з'являється серія оригінальних (хоча, подекуди, зберігаючи нотки "старих" ідеологічних підходів і методів) досліджень, які

торкалися складних, протирічних, "закритих" проблем Сан-Франциської конференції. Автор, не змішуючи "національні школи", колорит і "обличчя" науковця, особливо виокремив би праці Б.М. Славінського, І.В. Мазурова, Нідзекі К. Гартхоффа Р., Кімури Х., Р. Стіннетта, Л. Ставрїаноса ... [7]. Що з'явилось нового? Б.М. Славінський, наприклад, прямо задає питання: "Чому ж голова радянської делегації на Сан-Франциській конференції А.А. Громико не підписав мирний договір з Японією?" І сам відповідає: "Для того, щоб знайти відповідь..., необхідно співставити позиції всіх сторін, які брали участь у мирному врегулюванні, насамперед, Сполучених Штатів, а також Великобританії та ряду інших країн" [8, с. 73].

Професор Міжнародного центру японських досліджень в Кіото Кімура Хіросі ще відкритіше констатує: "Радянський Союз оцінив бойкотування Сан-Франциської конференції як самий серйозний провал дипломатії Громика. М. Хрущов у своїх спогадах оцінює відмову СРСР від підписання Сан-Франциського мирного договору як дипломатичну помилку Сталіна" [9, с. 111-112].

Висновок. Автор переконаний, що у новітній історіографії зазначеної проблеми, повинні домінувати не політична мотивація, а, в першу чергу, юридична та історична складові.

Список використаних джерел

1. Игнатущенко С.К. Экономическая экспансия японский монополий после Второй мировой войны. – М.: "Наука", 1966. – 296 с.; Березин В.Н. Курс на добрососедство и сотрудничество и его противники (из истории нормализации отношений СССР с послевоенной Японией). – М.: Междуна. отношения, 1977. – 144 с.; Иванов М.И. Япония в годы войны (записки очевидца). – М.: Главн. ред-ция вост. лит-ры изд-ва "Нация", 1978. – 253 с.; Международные отношения на Дальнем Востоке в послевоенные годы. Т. 2 (1958-1976 годы). Ред. коллегия: Жуков Е.М. и др. – М.: "Мысль", 1978. – 286 с.; Седнев В.В. Япония: тайфун милитаризма. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 199 с.; Кутаков Л.Н. Москва-Токио: очерки дипломатических отношений, 1956-1986. – М.: Междуна. отношения, 1988. – 272 с.

2. Березин В.Н. Курс на добрососедство и сотрудничество и его противники... – М.: Междуна. отношения, 1977. – 144 с.

3. Кутаков Л.Н. Москва-Токио: очерки дипломатического отношения, 1956-1986. – М.: Междуна. отношения, 1988. – 272 с.

4. Pratt J.W. A History of the United States Foreign Policy. – N.Y.: Columbia University Press, 1955. – 236 p.; Lensen G.A. The Russian push towards Japan: Russo-Japanese relations. – New Jersey: A.S. Barnes, 1959. – 554 p.; Stephan J.J. Sakhalin. A History. – Oxford: Oxford University Press, 1971. – 230 p.; Stephan J.J. The Kuril Islands: Russo-Japanese Frontier in the Pacific. – Oxford: Oxford University Press, 1974. – 301 p.; Pruessen R.W. John Foster Dulles. The Road to Power. – N.Y.: Columbia University Press, 1982. – 572 p.

5. Такакура С. Очерки истории Курильских островов / Такакура Сунао. – Перев. с японск. – М.: Иностран. лит-ра, 1961. – 248 с.; Jahaga Ch. Japan since Perry / Jahaga Chitoshi. – Hamden: Archon Books, 1966. – 723 p.; Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945 / Хаттори Такусиро. – Сокр. пер. с японск. – М.: Воениздат, 1973. – 631 с.

6. Хаттори Т. Япония в войне 1941-1945 / Хаттори Такусиро. – Сокр. пер. с японск. – М.: Воениздат, 1973. – 631 с.

7. Славинский Б.Н. Ялтинская конференция и проблема "северных территорий". – М.: "Новина", 1996. – 226 с.; Мазуров И.В. Японский фашизм. – М.: Изд-кая фирма "Ват. лит-ра", 1996. – 158 с.; Ниидзэки К. Три волны в японо-советских отношениях // Проблемы Дальнего Востока. – 1990. – № 1. – С. 94-103.; Гартхофф Р.Л. Северные территории или Южные Курилы? // Международная жизнь. – 1991. – № 7. – С. 96-100.; Кимура Х. Курильская проблема: история японо-российских переговоров по пограничным вопросам. Пер. с японск. М. Суэздава. – Киев: "Юринком", 1996. – 240 с.; Stinnett R.B. Day of Deceit: the truth about FDR and Pearl Harbor. – N.Y.: Simon&Schuster Ink, 1999. – 386 p.; Stavrianos L.S. The World since 1500: A Global History: 7th ed. – New Jersey: Englewood Cliffs, 1995. – 744 p.

8. Славинский Б. Сан-Францисская мирная конференция 1951 г. // Проблемы Дальнего Востока. – 1991. – № 3. – С. 73-82.

9. Кимура Х. Курильская проблема: история японо-российских переговоров по пограничным вопросам. Пер. с японск. М. Суэздава. – Киев: "Юринком", 1996. – 240 с.

Надійшла до редколегії 28.01.13

Д. Пронь, асп.

Черноморского государственного университета имени Петра Могилы, Николаев

США И СССР НА МЕЖДУНАРОДНОЙ САН-ФРАНСИССКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ 1951: ОТЕЧЕСТВЕННАЯ И ЗАРУБЕЖНАЯ ИСТОРИОГРАФИЯ

В статье анализируется позиция, роль и значение США и Советского Союза на Сан-Францисском форуме 1951 г. в мировой (украинской, русской, американской, японской...) историографии.

Ключевые слова: США, СССР, конференция в Сан-Франциско 1951 г., историография.

D. Pron', post-graduate student

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv

USA AND SOVIET UNION AT THE SAN FRANCISCO WORLD CONFERENCE 1951TH: NATIONAL AND FOREIGN HISTORIOGRAPHY

The article analyzes the position, role and value of the USA and the Soviet Union on the San Francisco Forum (1951) in the world (Ukrainian, Russian, American, Japanese ...) historiography.

Key words: USA, USSR, San Francisco Forum (1951), historiography.

УДК 94[510:(5-12)]:327"19/20"

Н. Савчак, асп.

Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України, Київ

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ КНР ЩОДО КРАЇН ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ (ДР. ПОЛ. XX – ПОЧ. XXI СТ.)

В статті аналізуються зміни політики КНР щодо країн Південно-Східної Азії в другій половині XX – початку XXI століття.

Ключові слова: КНР, зовнішня політика, Південно-Східна Азія.

Розвиток відносин з країнами АСЕАН є одними з пріоритетних напрямків китайської зовнішньої політики. Протягом другої половини XX та початку XXI століття, відносини цих держав пройшли декілька етапів та зазнали радикальних змін. Зважаючи на особливу роль, яку надає КНР відносинам з державами Південно-

Східної Азії, актуальним є аналіз еволюції двосторонніх та багатосторонніх відносин Китаю щодо АСЕАН.

Історія відносин КНР та країн Південно-Східної Азії під час "холодної війни" не є однозначною. Країни, які одні з перших визнали Китайську Народну Республіку були: Індонезія – в квітні 1950 року, та Бірма – в червні

© Савчак Н., 2013

1950 року. З початку 1950-х до середини 1960-х років, Китай мав особливо теплі відносини з Джакартою, що яскраво відобразилось в 1955 році на Бандунській конференції країн Азії і Африки та продовжувались протягом правління президента Сукарно [6]. Згодом, відносини Китаю з країнами Південно-Східної Азії погіршились, у зв'язку з участю країни в війні у В'єтнамі, представництві в малайській Комуністичній партії під час надзвичайного стану і комуністичного заколоту в Малайзії, так само як і в Комуністичній партії Індонезії і участь у русі 30 вересня в Індонезії. Як результат, дружні відносини Китаю з Індонезією обірвалися в 1967 році, і не були відновлені до 1990 року. Дипломатичні відносини Китаю з Малайзією не були встановлені до 1974 року. Довгий час відносини Китаю з В'єтнамом характеризувались як ворожі через конфлікт Китаю з урядом В'єтнаму за підтримку "червоних кхмерів" у Камбоджі, що потягнуло за собою китайсько-в'єтнамську війну та інші прикордонні конфлікти. В кінці 90-х роках відносини між державами почали поступово поліпшуватися. В 1999 році країни підписали Договір по дружбу, добросусідство і стабільність [5].

Зв'язки КНР з багатьма не комуністичними державами Південно-Східної Азії були прохолодними. Багато з держав Південно-Східної Азії не встановлювали відносини з КНР до середини 1970-тих років (Таїланд, Малайзія і Філіппіни). Інші країни нормалізували відносини з Китаєм лише в 1990-тих (Сінгапур та Індонезія).

Протягом 1980-тих, китайська політика щодо Південно-Східної Азії зазнала важливих змін. Пекін почав ставити державні відносини на перший план, порівняно з ідеологічними зв'язками, надаючи допомогу країнам в регіоні, що ставились вороже до комуністичного режиму. Офіційний контакт Пекіну з АСЕАН, як з групою почався у липні 1991 року, від коли Китай є учасником всіх зустрічей Міністрів закордонних справ АСЕАН. В 1994 році КНР прийняв участь у Регіональному форумі АСЕАН, та став консультативним діалоговим партнером АСЕАН. Цей статус було підтверджено в 1996 році, коли Китай став повним діалоговим партнером АСЕАН [6].

Важливу роль у відносинах Китаю та більшості країн АСЕАН продовжує відігравати конфліктна ситуація навколо Південно-Китайського моря. Переговори щодо островів велися регулярно, починаючи з 1992 року, коли була прийнята Декларація АСЕАН про мирне вирішення конфлікту. У 2002 році на саміті АСЕАН був підписаний Кодекс поведінки в Південно-Китайському морі та Спільна декларація про співробітництво в галузі нетрадиційних питань безпеки [1]. Ці договори підтвердили дотримання принципів ненападу і невтручання у справи один одного та вироблення механізмів врегулювання конфліктів.

Хоча АСЕАН та КНР продовжують підкреслювати, що виступають за заходи вироблення довіри, які міс-

ються в Декларації про поведінку сторін в Південно-Китайському морі від 2002 року, переговорний процес зайшов у глухий кут. На початку 2012 року конфлікт навколо островів в Південно-Китайському морі все ще був причиною напруження, як і в 2011 році, особливо між Китаєм та Філіппінами [3]. Неврегульованість питання навколо Південно-Китайського моря та конфлікти, які часто там виникають, пояснюють необхідність вироблення механізму мирного врегулювання. Останні роки показали, що боротьба навколо Південно-Китайського моря й далі буде напруженою. Економічний інтерес, питання національного суверенітету та безпекові міркування значним чином впливають на розширення Китаєм своїх територіальних вимог.

Незважаючи на існуючі проблемні питання, відносини між КНР і АСЕАН зазнали значних змін протягом останніх 20 років. Позбуваючись ворожості і підозр, двосторонні відносини еволюціонували та зміцнились в політичній, економічній і безпековій сферах [6]. Сьогодні Китай і АСЕАН розвивають відносини стратегічного партнерства заради миру і процвітання. До 2002 року Китай підписував декларації співробітництва з країнами АСЕАН. В жовтні 2003 року на саміті АСЕАН в Балі, Китай підписав двосторонні договори про дружбу та співробітництво з АСЕАН [2]. Така "нормалізація" відносин сприяла виробленню довіри між КНР та державами Південно-Східної Азії. В 2011 році на форумі Боао Ху Цзіньтао заявив про "першість Азії в Китайській зовнішній політиці" [4]. Міністерство закордонних справ Китаю приділяє особливу увагу позитивному розвитку відносин з країнами Південно-Східної Азії.

Таким чином, можна простежити еволюцію політики КНР щодо країн АСЕАН під час зазначеного періоду – від ігнорування один одного до тісної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, Phnom Penh, 4 November 2002 [Електронний ресурс] // The Official Website of the ASEAN. Press Room. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/13163.htm>.
2. Joint Declaration Of The Heads Of State/Government Of The Association Of Southeast Asian Nations And The People's Republic Of China On Strategic Partnership For Peace And Prosperity, Bali, Indonesia, 8 October 2003 [Електронний ресурс] // The Official Website of the ASEAN. Press Room. – Режим доступу: <http://www.aseansec.org/15265.htm>.
3. Storey J. China and the Philippines: Implications of the Reed Bank Incident // China Brief. – Volume XI. – № 8. – 2011. – P. 6-9.
4. Sutter R., Huang C. China – Southeast Asia Relations: Setback in Bali, Challenges All Around / Comparative Connections. – January 10. – 2012. – 10 p.
5. Vaughn B., Morrison W. China-Southeast Asia Relations: Trends, Issues, and Implications for the United States // CRS Report for Congress. – April 4, 2006. – 40 p.
6. Yuan J.-D. China-ASEAN Relations: Perspectives, Prospects And Implications For U.S. Interests [Електронний ресурс] // Strategic Studies Institute. – October 2006. – 75 p. – Режим доступу: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pubs/display.cfm?pubID=735>.

Надійшла до редколегії 28.01.13

Н. Савчак, асп.

Института мировой экономики и международных отношений НАН Украины, Киев

ЕВОЛЮЦИЯ ПОЛИТИКИ КНР В ОТНОШЕНИИ СТРАН ЮГО-ВОСТОЧНОЙ АЗИИ (ДР. ПОЛ. XX – НАЧ. XXI В.)

В статье анализируются изменения политики КНР по отношению к странам Юго-Восточной Азии во второй половине XX – в начале XXI века.

Ключевые слова: КНР, внешняя политика, Юго-Восточная Азия.

N. Savchak, post-graduate student

Institute of World Economy and International Relations, Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE EVOLUTION OF CHINESE POLICY TOWARDS THE COUNTRIES OF SOUTHEAST ASIA (SECOND HALF OF XX – BEGINNING OF XXI CENTURY)

The Changes of Policy of PRC towards the Countries of Southeast Asia During the Second Half of XX – Beginning of XXI Century Are Analyzed In This Article.

Key words: PRC, foreign policy, Southeast Asia.

УДК 94[410:(47+57)]:339"1979/1980"

В. Садикова, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ**БРИТАНСЬКО-РАДЯНСЬКІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ
(1979 Р. – ПЕРША ПОЛОВИНА 1980-Х РР.)**

У статті розглядаються особливості торговельно-економічних відносин Великої Британії та Радянського Союзу в 1979 р. – у першій половині 1980-х рр. Автор аналізує проблеми торговельної політики обох країн та їхньої співпраці в цій галузі.

Ключові слова: Велика Британія, Радянський Союз, торговельна політика.

Внаслідок перемоги Маргарет Тетчер на виборах 3 травня 1979 року і отримання нею посади прем'єр-міністра Великої Британії перед новим урядом постала низка важливих завдань. Основним серед них було питання визначення її власної політичної лінії стосовно відносин із Радянським Союзом.

Ставлення М. Тетчер до СРСР було неоднозначним й переважно негативним. Проте, як політик, вона розуміла необхідність для Великої Британії налагодження конструктивних дипломатичних та економічних відносин з СРСР.

У межах підписаного у 1977 р. Протоколу про наміри розвитку співробітництва між Міністерством зовнішньої торгівлі СРСР та британською автомобілебудівельною компанією "Нозерн енжініринг індастріз", новим британським урядом у жовтні 1979 р. було підписано британсько-радянський договір про кооперативне виробництво та узгоджений збут комплектуючих для автомобілів. У цьому ж році було підписано низку великих контрактів стосовно постачання до Радянського Союзу резинотехнічного обладнання для Білоцерківського та Воронезького шинних заводів, обладнання для двох заводів з виробництва метанолу та ін.

На розвиток британсько-радянської торгівлі сприятливо вплинули дві події: VIII сесія Постійної міжурядової комісії з питань науково-технічного та торговельно-економічного співробітництва (Москва, жовтень 1979 р.) та Національна виставка СРСР під девізом "Мир та прогрес через співпрацю" (Лондон, 23 травня – 10 червня 1979 р.), в якій взяли участь 16 загальносоюзних зовнішньоторговельних об'єднань, і під час якої між радянськими торговельними організаціями та британськими компаніями було підписано контракти з експорту та імпорту на суму 33,4 млн рублів [6, с. 137].

У період з 1975 р. по 1979 р. спостерігалась позитивна динаміка торговельних відносин обох країн. Обсяг торгівлі між країнами зріс більш ніж у 2 рази (з 959 млн у 1975 р. до 1904 млн рублів у 1979 р.). Радянське вторгнення в Афганістан (грудень 1979 р.) зумовило погіршення відносин між двома країнами і як наслідок скорочення двосторонньої торгівлі (у 1980 р. товарообіг зменшився до 1811 млн рублів). Цьому сприяла і політика Координаційного Комітету з експортного контролю (міжнародної організації, створеної у 1949 р. країнами Заходу), спрямована на всебічний контроль над експортом Радянського Союзу [1, с. 199].

Згодом, незважаючи на політичні суперечності, відновилася позитивна динаміка в розвитку британсько-радянської торгівлі. Традиційно для Радянського Союзу зберігалось позитивне сальдо торговельного балансу для торгівлі з Великою Британією. Однак, у 1980 р. утворилося негативне сальдо за рахунок збільшення постачання до СРСР британських автомобілів та устаткування, а також у зв'язку зі значним зменшенням експорту у Велику Британію низки радянських товарів (нафти, легкових, вантажних автомобілів та ін.).

Головними предметами радянського експорту до Великої Британії були сировинні товари та напівфабрикати

(близько 90 %). СРСР закуповував у Великої Британії: прокат чорних металів, кольорові метали, сталеві труби, синтетичні волокна, промислові товари [6, с. 136-137].

Британський уряд намагався активізувати торговельно-економічні відносини з Радянським Союзом. Під час зустрічі М. Тетчер з послом СРСР у Британії В. Поповим у 1981 р. прем'єр підкреслювала, що Британія має намір розвивати відносини з СРСР у необхідних галузях. Вона вважала торгівлю однією з пріоритетних галузей, де співпраця двох країн є можливою і бажаною [4, с. 162].

Радянський Союз, починаючи з 1981 р., обговорював із західноєвропейськими фірмами проект побудови газопроводу Ужгород – Уренгой довжиною 4500 км, одним із завдань якого було постачання газом країн Західної Європи. Однак, Адміністрація США у 1981 р. спрямувала місію (т. зв. "Рейд Рашиша") до членів НАТО під керівництвом Заступника Секретаря США з економічних відносин Маєра Рашиша, який мав спонукати членів Альянсу обмежити постачання обладнання на будівництво газопроводу та продаж СРСР газу країнам Заходу. "Рейд Рашиша" зазнав невдачі та осуду Об'єднаним Королівством, що було схвально сприйнято керівництвом Москви. Член Політбюро ЦК КПРС М. Горбачов з цього приводу зазначав: "коли Вашингтон спробував почати кампанію тиску на Радянський Союз для зриву планів будівництва газопроводу Сибір – Західна Європа, М. Тетчер була серед перших, хто виступив на захист передачі британськими кампаніями необхідного обладнання до СРСР..." [1, с. 199]. За словами держсекретаря США А. Хейга, британський прем'єр рішуче заявляла: "Європа скоріше відійде від Сполучених Штатів, ніж відмовиться від проекту газопроводу" [4, с. 164]. Відмова від угоди, на її думку, означала б для Британії втрату 400 млн. доларів.

У вересні 1982 р. М. Тетчер офіційно заявила про виконання рішення щодо постачання турбін до Радянського Союзу. Так британський уряд рішуче ставав на шлях розширення британсько-радянських економічних зв'язків, тримаючись осторонь від США, ризикуючи ускладненням відносин з ними [3, с. 115].

Під час наступної зустрічі М. Тетчер та В. Попова у 1982 р. прем'єр відзначала, що Англія прагне розвивати відносини з СРСР "але там, де це дійсно необхідно" [4, с. 162]. Британський прем'єр та інші члени уряду вирішили співпрацювати з Радянським Союзом, не зважаючи на відсутність жодних перспектив виведення радянських військ із Афганістану. Однак перешкодою для розширення торговельних зв'язків між двома країнами були також, оголошені Сполученими Штатами у зв'язку з подіями в Польщі, санкції на торгівлю з Радянським Союзом, які стосувались обладнання для газової та нафтової промисловості.

У березні 1983 р. відбулися щорічні збори Британсько-радянської торгової палати, які вперше проводились не в Лондоні, а в Москві. Регулярно відбувалися сесії постійної міжурядової комісії з питань науково-

технічного та торговельно-економічного співробітництва [2, с. 193]. М. Горбачов під час візиту до Британії у грудні 1984 р., виступаючи перед представниками ділових кіл, відзначав, що британсько-радянські відносини варто виводити на новий шлях [5, с. 460]. Протягом перших восьми місяців 1984 р. об'єм постачання британських товарів до СРСР зріс на 47% за умов одночасного значного розширення імпорту радянської продукції до Великої Британії. Якщо у 1983 р. радянський експорт складав практично 1185 млн руб., то в 1984 р. – 1393 млн. Збільшення цих обсягів торгівлі відбулося загалом за рахунок хімічних продуктів, окремих типів машин та побутових приладів. Якщо радянський імпорт із Британії у 1983 р. дорівнював 632 млн руб., то в 1984 р. – 819,4 млн [2, с. 192-193].

Міністр закордонних справ Британії Дж. Хау на зустрічі в Асоціації "Велика Британія – СРСР" у 1984 р. зазначав В. Попову: "Ще в минулому, 1983 році ми натякнули Вам, що британський уряд бажає поліпшення відносин з СРСР, розширення різноманітних контактів, і нам здалося, що Ви, пане посол, зрозуміли цей натяк" [4, с. 164].

У січні 1985 р. голова Ради британської зовнішньої торгівлі Великої Британії лорд Желліко, виступаючи перед членами Ради, заявляв, що економічні структури

обох країн взаємно доповнюють одна одну та існує ймовірність збільшення товарообігу між країнами [2, с. 193].

Британсько-радянське торговельно-економічне співробітництво у 1979 – в першій половині 1980-х рр. було продуктивним, але не стабільним. Причиною цього були: особисте стримане ставлення М. Тетчер до СРСР на початку її прем'єрства, радянське вторгнення до Афганістану та втручання Адміністрації США у перебіг перемовин між Великою Британією та Радянським Союзом. Ці проблеми було вирішено шляхом проведення двосторонніх зустрічей та підписання низки важливих контрактів.

Список використаних джерел

1. Kaser M. Trade relations: patterns and prospects // Soviet – British Relations since 1970's. – С. : Cambridge University Press, 1990. – Р. 193 – 215.
2. Лебедев А. Очерки британской внешней политики (60 – 80-е годы) / А. Лебедев. – М. : Междунар. отношения, 1988. – 303 с.
3. Maitland O. Margaret Thatcher – the first ten years / O. Maitland. – L. : Sidgwick & Jackson, 1989. – 143 p.
4. Попов В. И. Маргарет Тетчер: человек и политик : Взгляд рос. дипломата / В. И. Попов. – 2-е изд., доп. – М. : Междунар. отношения, 2000. – 464 с.
5. Thatcher M. The Downing Street Years / M. Thatcher. – L. : Harper Collins Publishers, 1993. – 914 p.
6. Щелокова И. Н. Проблемы европейской безопасности и политика Англии / И. Н. Щелокова. – М. : Междунар. отношения, 1982. – 168 с.

Надійшла до редколегії 28.01.13

В. Садькова, асп.

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев

БРИТАНСКО-СОВЕТСКИЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ (1979 Г. – ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА 1980-Х ГГ)

В статье рассматриваются особенности торгово-экономических отношений Великобритании и Советского Союза в 1979 г. – первой половине 1980-х гг. Автор анализирует проблемы торговой политики обеих стран и их сотрудничества в этой сфере.

Ключевые слова: Великобритания, Советский Союз, торговая политика.

V. Sadykova, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

BRITISH-SOVIET TRADE-ECONOMIC RELATIONS (1979 – FIRST PART OF 1980'S)

This article is devoted to the problem of trade-economic relations between Great Britain and the USSR in 1979 – at the first part of 1980's. The author analyses the problems of British and Soviet trade policy and their cooperation in this field.

Key words: Great Britain, Soviet Union, trade policy.

УДК 930.253:94(477:560)"1918/1922"

Б. Сергійчук, канд. іст. наук
Міністерство закордонних справ України, Київ

НОВІ ДОКУМЕНТИ З ОСМАНСЬКИХ АРХІВІВ ПРО УКРАЇНСЬКО – ТУРЕЦЬКІ ЗВ'ЯЗКИ В 1918 – 1922 РОКАХ

У зазначеній статті йдеться мова про досі не відомі українським вченим документи, що були віднайдені в Османському архіві при Кабінеті Міністрів Турецької Республіки, та які по-новому проливають світло на характер українсько-турецьких відносин у 1918-1922 роках та на міжнародне становище України у зазначений період.

Ключові слова: Туреччина, Україна, Османський архів.

Тривалий час українська історична наука не користувалася системно документами з турецьких архівів, що, зрозуміло, занижувало рівень досліджень, не давало можливості всебічно оцінювати історичні процеси в українсько-турецьких відносинах. І лише тепер ми впритул підійшли до системного використання документальних матеріалів з османських архівів. Насамперед мушу визнати, що це вдалося зробити за допомогою викладача Стамбульського університету Мехмета Фахріфурата, що підказує нам, де треба шукати матеріали на українську тематику серед величезних масивів архівних документів османської доби.

Насамперед хочу зазначити, що завдяки саме його зусиллям цього року нам вдалося випустити в Ізмірі

перший збірник таких матеріалів, що стосуються українсько-турецьких відносин у 1918 – 1921 років. Нас, у першу чергу, зацікавлюють ті власне українські документи, яких ми не знайшли в своїх архівах. Йдеться також про невідому досі Вербальну ноту Посольства УНР в Туреччині 1 березня 1919 року до МЗС Оттоманської Порти щодо відкриття консульських установ України в Трабзоні, Смирні і Єрусалимі.

Виклавши зовнішньо-політичну позицію УНР перед турецькою владою в тих умовах, українські дипломати 1 лютого 1920 року поставили питання перед МЗС Османської Порти щодо відкриття нових консульств нашої держави на території Малої Азії. Усна нота, Посольства УНР, зокрема, зазначала: "Дипломатична місія Республі-

ки Української має честь просити Імперське Міністерство закордонних справ розглянути нижчезазначені питання:

1. У Малій Азії у провінціях Трабзон, Смирна, Ада-на, Дамаск, Бейрут та Куд-Шериф знаходиться велика кількість стародавніх російських об'єктів, які там перебувають з часу війни, і серед яких є багато українських,

2. Російська влада і представники урядів та добровільної армії Денікіна та Колчака у Константинополі заснували у Смирні філіал їхніх інституцій з консулом на чолі, який має займатися репатріацією стародавніх російських об'єктів в Малій Азії,

3. Українці не мали в Азії жодного представника свого уряду і особи, яка може їх захищати і звертатися до представника уряду більш менш умовного і в будь-якому разі іноземця.

Представляючи ці дані, Дипломатична місія Республіки Української просить Імперське Міністерство Закордонних Справ піти назустріч наступним проханням:

1. заснувати три тимчасові українські консульства у Трабзоні, Смирні і Єрусалимі,

2. віддати необхідні накази імперській військовій владі та адміністраціям, щоб вони намагалися сприяти вищезгаданим консульствам.

Дипломатична місія Республіки Української сподівається, що дослідження цього питання, незважаючи на те, що жодного остаточного рішення стосовно запровадження постійних консульств не було прийнято, приведе до прихильного рішення з боку Імперського міністерства, більше того справа стосується захисту громадян держави – друзів Османської імперії і діяльність в місті Емпін "консульства" уряду і держави не визнаватиметься" [1, S. 51-52].

Оскільки відповідь на цю ноту затримувалася, то дане та інші питання невдовзі обговорював з директором політичного департаменту МЗС Туреччини Ахмет-Решід-беєм радник Посольства УНР в Туреччині Ян Токаржевський-Карашевич, про що свідчить також невідомий нам документ з османських архівів. А що стосується самої відповіді турецької сторони, то вона невдовзі з'являється. Так, юридичний радник МЗС Туреччини 11 травня 1920 року повідомляв свою думку з приводу відкриття консульських установ України в Трабзоні, Ізмірі та Єрусалимі: "Посольство України виступило з пропозицією відкрити три тимчасові консульські установи в Трабзоні, Ізмірі та Єрусалимі та звернулося з проханням дати доручення посадовим особам Османської держави доручення щодо надання відповідного сприяння. У зверненні зазначається про те, що у різних османських провінціях знаходиться багато колишнього російського населення, серед яких є українці. Стамбульські представництва урядів Денікіна та Колчака відкрили у Ізмірі консульську установу. Українці ж змушені через відсутність відповідного представництва звертатися до установ інших держав.

Сам факт звернення Української дипломатичної місії в Стамбулі про відкриття консульських установ у зазначених містах Османської імперії, ще раз наголошуємо, досі був невідомий українським історикам, яківже тривалий час займаються тематикою українсько-турецьких відносин та історією української дипломатії цього періоду. З службової записки зрозуміло, що обґрунтування необхідності відкриття таких установ вказується факт значної кількості українських біженців у цих містах, що дає нам підстави звернути більшу увагу на географію української еміграції того періоду. Адже відтворення шляхів міграції представників нашого народу, пошук їхніх нащадків в інших країнах та вшанування пам'яті померлих і загиблих на чужині співвітчизників є нині важливим напрямом діяльності Української держави.

До речі, цілком можливо, публікація цього документа дасть поштовх не тільки до нових пошуків з історії українсько-турецьких відносин, а й зацікавить нащадків тих українців, котрі після 1920 року залишилися в Туреччині, скажімо, в тому ж Ізмірі. Відтак вони зможуть по-більше дізнатися про своє коріння.

Також важливим для розуміння політики Туреччини щодо України напередодні підписання Севрського мирного договору є рекомендація турецького посадовця не допускати включення в майбутній договір статті про відмову від Брест-Литовського мирного договору. Та й сам зміст документа переконує нас у тому, що Туреччина, яка підписала з нами мирний договір, зробила це не формально, а виходячи зі своїх національних інтересів і відносила Україну до переліку держав, щодо яких застосовувався режим найбільшого сприяння.

Саме розраховуючи на це, наші дипломати зверталися до турецької сторони з проханням підтримати УНР після відомого Варшавського договору з Польщею. Тоді Дипломатична місія Української Народної Республіки в Німеччині мала "честь принести до відома Посольства Османської Туреччини, що на основі договору, укладеного 23 квітня 1920 року у Варшаві між Урядом Республіки Польщі і Урядом Демократичної Республіки Україна, "Республіка Польща, визнала Україну як незалежну державу на територіях, кордони яких на півночі, півдні та сході мають бути визначеними в угодах Демократичної Республіки України з вищезгаданими сусідами, визнала суверенітет уряду Директорії Української Республіки з Верховним Головнокомандуючим, Генеральний Отаманом Симоном Петлюрою на чолі, з верховними урядовими повноваженнями Демократичної Республіки України" [1, S. 146].

Важливими також для нас є звернення Повноважного посла України в Туреччині Олександра Лотоцького від 12 березня 1919 року до міністра закордонних справ Османської держави щодо грошової позички для підтримки існування посольства у важкі часи для УНР [1, S. 128].

До речі, розписка про одержання цієї позички є такою змісту: "Іменем і на рахунок уряду Української Республіки, отримано документ позички від імперського міністерства закордонних справ, дві тисячі турецьких лір. Посланник Української Республіки При Величній Порті Османській (підпис) О. Лотоцький" [1, S. 127].

Має зацікавити наших дослідників і дипломатів також меморандум Посольства УНР в Туреччині від січня 1920 року стосовно політичного становища України, якою воно має за обов'язок "розповісти урядам націй та держав, які мають порядок і достаток яких найбільш стабільний, за посередництва їх представників у Константинополі, сподіваючись, що вони знайдуть справедливу оцінку від імені правосуддя і негайних інтересів всього цивілізованого людства".

А далі повідомляється: "Росіяни розділилися між собою у внутрішній боротьбі, але об'єднуються інстинктивно заради головної мети – відновлення цілісності колишньої імперії і подальшого завоювання України. Права цих національних і культурних сподівань не визнаються майже всім світом, піддаються новим насильницьким діям від частин Росії, незважаючи на те, чи є вони більшовицькими чи ні.

Війна, яка несподівано почалася між "Добровольчою армією" та Україною ослабляє фронт з більшовиками і дозволить "Червоній Армії" просунутись до Києва. Вона відмінила ідеали і принципи права, які мала Добровольча Армія. Вона зруйнувала всі сподівання відновити порядок в Росії, власне кажучи, в Московії. Це те, що в Україні завжди бажали, і страждали від сусідства, повного анархії та відповідно хаотичного.

Передбачаючи ці наслідки, Уряд Української Республіки неодноразово відновлював настійливі вимоги до Урядів Союзників та Нейтральних країн щодо розсудливої інтервенції, пропонуючи здійснити благотворний вплив на генерала Денікіна, щоб він змінив своє непримириме ставлення і йому запропонувати вигідні умови і унікальні можливості. Генерал Денікін не хоче слухати голос розуму. Йому краще намагатися забезпечити володіння багатого Україною як оперативною базою і можливістю мирного переживання, ніж отримати вигоду від допомоги підтримки Союзників для боротьби з більшовизмом. І ось зараз він змушений повністю відступати перед більшовиками й українськими повстанцями. Таким чином, наші війська були змушені неочікувано увійти в бій заради гарантії їх батьківщини від загрози російської агресії.

Лише Український Уряд має право висловлювати побажання і устремління населення України, той самий уряд, який бореться два роки з більшовиками, і який сподівається знайти в Добровольчій Армії союзників проти комуністичного ворога, передбачає згубний результат політики генерала Денікіна, просякнутий упередженнями давнього режиму і зашкарублістю давнього імперіалізму".

Паралельно з крахом Добровольчої Армії, яка замість того, щоб добиватися своєї мети і свого просування до Москви, вона викинута із завоювань організованих країн й антибільшовицьких, продовжує О. Лотоцький, більшовики висуватися до України, і якщо їх не відбити, йтимуть далі до кордонів. Українська республіка, яка веде з ними бій з великими труднощами, і яка надає їм спротив, служитиме довго ще більш ефективним bastionом від бід Московитів, якби мала моральну підтримку визнання її суверенітету і її національної та політичної свободи. Відносини з Румунією та Польщею займають важливе місце у справі кордонів Антибільшовицьких держав навколо Росії і у попередженні від втручання російських прогресистів чи реакціоністів до крайнощів у справі Балкан і ймовірних політичних конфігурацій Центральної Європи.

Це визнання не може чекати Росії, бо Генерал Денікін через свій імперський патріотизм не міг відмовитися, так само як і більшовики не хочуть, від цілісності територій, які дісталися у спадщину від Царів. Це визнання має бути встановленням принципу і за крайньої необхідності.

Єдиний спосіб стримати натиск більшовиків є визнання неросійських держав, заснованих на кордонах старої імперії, між ними, й українську, дати їм можливість організувати коаліцію, яка гарантуватиме Європі повний спокій і мир" [1, S. 133 – 134].

Є серед документів і звернення міністра закордонних справ УНР Андрія Ніковського до турецької сторони про призначення на місце О. Лотоцького дипломатич-

ним представником України Яна Токаржевського-Карашевича [1, S. 147].

Свого роду відкриттям для наших істориків і дипломатів можуть бути повноваження Уряду УНР міністру закордонних справ Андрію Ніковському на підготовку і підписання консульської конвенції між двома країнами, що датуються 20 жовтня 1921 року і підписані Головою Директорії і Головним Отаманом Симоном Петлюрою. Зрештою, виявлено і сам Консульський протокол між Україною і Туреччиною, підписаний у Константинополі після 20 жовтня 1921 року, текст якого звучить так:

"Імперський Оттоманський Уряд – Його високість Ахмед Ізет Паша, міністр закордонних справ і Уряд Республіки Української – Його Високоповажність пан Андрій Ніковський, міністр закордонних справ, відповідним чином уповноважені для здійснення наступного:

Стаття 1

Імперський Оттоманський Уряд і Уряд Республіки Україна домовляються про взаємне право призначати Генеральних Консулів, Консулів та Віце-Консулів з правом працювати в усіх портах і комерційних місцях обох сторін в їхніх країнах, в яких посадові особи можуть працювати так само, як і в інших країнах.

Стаття 2

Оттоманські Генеральні Консули, Консули і Віце-Консули на території уряду Республіки України і Генеральні Консули, Консули і Віце-Консули України на території Оттоманської імперії виконують свої обов'язки, починаючи з підписання нинішнього протоколу, їхні функції підтверджені загальним громадським міжнародним правом на базі взаємоповаги.

Стаття 3

Нинішній протокол, який вступає у силу з часу підписання, буде дійсним до підписання Консульської Конвенції між Високими Сторонами, поки одна зі Сторін не повідомить іншу про денонсацію ще до цього підписання.

Для підтвердження цього, повноважні сторони підписали нинішній протокол і прикріпили їхні печатки.

Підписано у Константинополі, 1921 року у двох екземплярах" [1, S.103 – 105].

Серед вміщених у даному збірнику також матеріали, які стосуються як налагодження дипломатичних відносин між нашими країнами, так і забезпечення функціонування турецьких дипломатів в Україні.

Сподіваюся, що оприлюднення вказаних документів дасть можливість краще зрозуміти реальні обставини, в яких працювали дипломати України й Туреччини в 1918 – 1921 роках.

Список використаних джерел

1. İki Ülke ve bir Deniz Türkiye – Ukrayna ve Kara Deniz. Draft Version. Editor Dr. Mehmet Fahri Furat. – İzmir, 2012.

Надійшла до редколегії 28.01.13

Б. Сергийчук, канд. ист. наук

Министерство иностранных дел Украины, Киев

НОВЫЕ ДОКУМЕНТЫ ИЗ ОСМАНСКИХ АРХИВОВ О УКРАИНСКО – ТУРЕЦКИХ СВЯЗЯХ В 1918 – 1922 ГОДАХ

В указанной статье речь идет о неизвестных донныне украинским ученым документах, найденным в Османском архиве при Кабинете Министров Турецкой Республики и которые по-новому проливают свет на характер украинско-турецких отношений в 1918 – 1922 годах и на международное положение Украины в указанный период.

Ключевые слова: Турция, Украина, Османский архив.

B. Serhiichuk, Ph.D (History)

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Kyiv

NEW DOCUMENTS ON THE UKRAINIAN-TURKISH RELATIONS OF 1918-1922 FROM OTTOMAN ARCHIVES

The above-mentioned article refers to the documents that have been found in the Ottoman archives at the Turkish Republic Cabinet of Ministers and are still unknown to the Ukrainian scientists. These documents shed a new light on the essence of the Ukrainian-Turkish relations of 1918-1922, as well as the international situation of Ukraine in the said period of time.

Key words: Turkey, Ukraine, Ottoman archives.

УДК 94(73):327:336.711"1917/1921"Вильсон

А. Скиба, асп.

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Луганськ

"ИНКВАЙРИ" И ФОРМИРОВАНИЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДОКТРИНЫ ВИЛЬСОНА, 1917–1921 ГГ.

Дана стаття присвячена вивченню процесу формування зовнішньополітичної доктрини Вашингтону на завершальному етапі Першої світової війни. Автор аналізує значення аналітичної групи "Інквайрі" у формуванні концепції "нового світового порядку". Автор доходить висновку, що саме внесок спеціалістів "Інквайрі" дозволив США здійснити прорив у зовнішній політиці, закріпивши за собою роль провідного світового гравця.

Ключові слова: США, Вільсон, зовнішньополітична доктрина, "Інквайрі".

Внешнеполитическая доктрина определяет цели, характер и задачи отдельного государства во внешней политике. Ее выработка и реализация зависят от множества факторов, учесть которые без аналитической обработки ситуации практически невозможно. Изучение и анализ опыта ведущих стран мира в решении внешнеполитических проблем и реализации собственных концепций на мировой арене является сегодня актуальным. Для Украины изучение подобной проблематики актуально, прежде всего, в контексте выявления основных закономерностей развития современной системы международных отношений, а также накопления научного опыта, который позволит избежать внешне- и внутриполитических ошибок.

Цель данной работы заключается в том, чтобы на примере аналитической группы Инквайри, прародительницы влиятельного сегодня Совета по международным отношениям (CFR), и ее вклада во внешней политике США 1917-1919 гг. проследить механизм выработки и реализации внешнеполитических концепций и доктрин, оказавших глубокое влияние на существовавшую систему международных отношений.

В советской и российской историографии исследования, касающиеся механизмов выработки внешней политики США посредством привлечения научного потенциала аналитических центров, встречаются довольно редко. Ряд исследователей освещают лишь отдельные стороны вопроса, часто в контексте решения смежной научной задачи: Р. С. Овинников, А. И. Уткина, П. П. Васильева, З. М. Гершова, Н. Л. Нарочницкой.

Украинские историки-американисты также неоднократно касались вопросов происхождения аналитических советнических организаций. В этом отношении следует отметить таких ученых как Е. Е. Каминский, В. П. Фисанов, Б.М. Гончар.

Англоязычная историография в данном исследовании является основной информационной базой. Это обусловлено обширным использованием в ней источников по представленной проблематике. Ценная информация содержится также в работах мемуарного и биографического жанров: Чарльза Сеймура, Роберта Лансинга, Артура Хоудена, Джеймса Шотвелла и др. Комплексно к изучению деятельности "мозговых центров" на примере "Инквайри", а позже Совета по международным отношениям подошли в своих работах Гельфанд Лоуренс [1], Лоуренс Шоуп и Уильям Минтер, Питер Грос [2].

Соединенные Штаты Америки на исходе Первой мировой войне оказались на пороге мирового триумфа. Оставив ряды должников, Вашингтон добился экономического проникновения в страны Европы, предоставляя им крупные денежные займы. Тем самым для представителей правящих кругов США стало очевидной возможность не только финансового контроля, но, после объявления войны Германии в апреле 1917 г., вступление на поле боя на стороне Антанты, и политического превосходства Нового мира над Старым.

Идея создания отдельной аналитической группы ученых, которая смогла бы учесть множество тонкостей сложившейся международной ситуации и при этом достичь стратегических целей внешней политики Белого Дома, была предложена советником и помощником президента полковником Эдвардом Мандель Хаузом [2, с.1]. "Инквайри" насчитывал около 15 ведущих специалистов по различным направлениям (состав группы постоянно расширялся. – А. С.). К январю 1918 г. штат "Инквайри" насчитывал свыше 50 сотрудников, а еще через 10 месяцев вырос почти втрое и объединял научный потенциал 126 ученых [1, с.46].

Полковник Хауз, по словам его биографа Артура Хоудена, "подошел к решению поставленной задачи в духе современного исследования академического уровня", что было также обеспечено квалифицированностью его сотрудников. "Они (сотрудники "Инквайри". – А. С.) не полагались на удачу. – писал Хауден, – Они разделяли каждый вопрос на четыре части, анализируя каждую из сторон обсуждаемой проблемы" [3, с.268]. Подобная структура, ее состав и методы работы заведомо способные были обеспечить объективность взглядов в заключенных аналитических результатах. Однако было ли самоцелью Э. Хауза и "Инквайри" в целом освещать настоящую картину происходящих событий? Учитывая тот факт, что, во-первых, велась довольно скрытная работа над поставленными задачами, во-вторых, результаты деятельности не предавались огласке и, в-третьих, в ключевых внешнеполитических решениях игнорировался государственный департамент США, то представляется возможным утверждать, что аналитический потенциал "мозгового центра" использовался для реализации частных идей отдельной группы американского истеблишмента.

Совокупность внешнеполитических идей и решения ключевых международных противоречий, представленных аналитиками Э. Хауза, а также идеализма Вильсона породили концепцию "нового мирового порядка" и определили основные положения внешнеполитической доктрины США на следующее столетие. Американские правящие круги сделали все возможное, что, в конечном счете, привело к ситуации, описанной Генри Киссинджером: "В 1918 г. Вильсон своей тенью заслонил Парижскую мирную конференцию, где союзники слишком зависели от Америки, чтобы громко высказаться против" [5, с.733]. Миротворческие настроения президента Вильсона встретили отпор сторонников американского изоляционизма. Дипломатические хитросплетения Вильсона–Хауза, представлявшие принципиально иной подход к осуществлению внешней политики, смогли нивелировать существовавшие политические разногласия внутри американского истеблишмента и заручиться поддержкой общественного мнения.

Суть новой внешнеполитической доктрины Вудро Вильсон изложил в своем ежегодном послании конгрессу "О положении в стране" еще 7 декабря 1915 г.: "Великие демократические государства не воинствен-

ны. Они не ищут и не желают войны... Мы настаиваем на безопасности, чтобы обеспечить следование по избранному нами самими путям национального развития. И мы делаем еще больше: требуем этого и для других. Мы не ограничиваем нашу горячую приверженность принципам личной свободы и беспрепятственного национального развития лишь теми событиями и переменами в международных делах, которые имеют отношение исключительно к нам" [4, с.137].

Таким образом, призывы к "крестовому походу" за демократию и всеобщую безопасность, заключенные во внешнеполитической доктрине Вильсона, закрепили за Соединенными Штатами роль третьей силы, способной реально влиять на события в мире. Тем самым Вильсон и Хауз подорвали основы существовавшей

концепции "равновесия сил" и подменили ее идеей "нового мирового порядка" — превосходства англосаксонской цивилизации.

Список використаних джерел

1. Gelfand L. E. The Inquiry: American Preparations For Peace, 1917–1919/ Lawrence E. Gelfand. — New Haven-L.: Yale University Press, 1963. — 387 p.
2. Grose P. Continuing the Inquiry. The Council on Foreign Relations from 1921 to 1996/ Peter Grose. — N.Y.: Council on Foreign Relations, Inc., 2006. — 84 p.
3. Howden Smith A. D. The Real Colonel House/ Arthur D. Howden Smith. — N.Y.: George H. Doran Company, 1918. — 306 p.
4. President Wilson's State Papers and Addresses. — N.Y.: The Review of Reviews Company, 1918. — 486 p.
5. Киссинджер Г. Дипломатия/ Генри Киссинджер; [Пер с англ. В. В. Львова; Послел. Г. А. Арбатова]. — М.: Ладомир, 1997. — 848 с.

Надійшла до редколегії 28.01.13

А. Скуба, асп.

Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Луганськ

"ИНКВАЙРЫ" И ФОРМИРОВАНИЕ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДОКТРИНЫ ВИЛЬСОНА, 1917–1921 ГГ.

Данная статья посвящена изучению процесса формирования внешнеполитической доктрины Вашингтона на завершающем этапе Первой мировой войны. Автор анализирует значение аналитической группы "Инквайри" в формировании концепции "нового мирового порядка". Автор приходит к выводу, что именно вклад специалистов "Инквайри" позволил США осуществить прорыв во внешней политике, закрепив за собой роль ведущего мирового игрока.

Ключевые слова: США, Вильсон, внешнеполитическая доктрина, "Инквайри".

A. Skyba, post-graduate student

Luhansk Taras Shevchenko National University, Lugansk

"THE INQUIRY" AND FORMING WILSON'S FOREIGN POLICY DOCTRINE, 1917–1921

This article is devoted to studying of formation process of Washington foreign policy doctrine at the First World War closing stage. The author analyzes "The Inquiry's" contribution to formation of "a new world order" concept. The author concluded that exactly the contribution of "The Inquiry's" experts has allowed the USA to make break-through in foreign policy, that assigned to itself a role of the leading world player.

Key words: USA, Wilson, foreign policy doctrine, "The Inquiry's".

УДК 327(73:729.1):341

О. Складенко, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

РОЛЬ ЗАКОНУ ХЕЛМСА-БАРТОНА У ПОЛІТИЦІ США ЩОДО КУБІ

У статті досліджується вплив Закону Хелмса-Бартона на політику США щодо Куби.

Ключові слова: США, Куба, закон Хелмса-Бартона.

Часи президентства Б. Клінтона у політиці США щодо Куби відзначились прийняттям суперечливого Закону Хелмса-Бартона (Helms–Burton Act) 12 березня 1996 р. Його ініціаторами стали двоє республіканців: сенатор Дж. Хелмс та член палати представників Д. Бартон. У 1995 р. сенатор Хелмс уже намагався проштовхнути свою ініціативу, але не зміг цього зробити. Після неприємного епізоду зі збиттям кубинцями двох приватних літаків, керованих антикастровськими учасниками групи "Брати на допомогу" (Brothers to the Rescue), Конгрес все ж прийняв закон.

Одразу після своєї появи Закон Хелмса-Бартона отримав майже стовідсоткову підтримку серед республіканців, а після інциденту з американськими літаками до них долучилася велика кількість демократів. На нього позитивно відреагувала кубинська громада у Флориді. Однак деякі члени Конгресу все ж не погоджувались з цим документом і не вважали його ефективним для підризу режиму Кастро. До фінального голосування 6 березня 1996 р., конгресмен Д. Рід заявив, що він підтримує демократизацію Куби, але Закон Хелмса-Бартона суперечить американській зовнішній політиці. Він також зазначив, що це збільшить напруження між Кубою та США і загрожуватиме мирному переходу до демократії на острові.

"Закон про кубинську свободу і демократичну солідарність 1996 року" (повна назва акту), продовжив і посилив ембарго проти Куби. Конгрес США робив такі висновки: 1. Економіка Куби скоротилась як мінімум на 60% за останні 5 років у зв'язку з (А) припиненням фінансування колишнім СРСР у розмірі від 5 до 6 млрд. дол. щорічно; (Б) 36-ма роками комуністичної тиранії і поганого економічного менеджменту уряду Кастро; (В) різким скороченням торгівлі з країнами колишнього СРСР і (Г) політикою російського уряду та країн колишнього радянського блоку щодо переведення економічних відносин з Кубою на комерційні засади.

2. У той же час, добробут і здоров'я кубинських громадян значно погіршилися через економічний спад і відмову режиму Кастро провести вільні чесні демократичні вибори на Кубі.

3. Режим Кастро дав чітко зрозуміти, що він не сприятиме значним політичним реформам, які б відкрили шлях демократії, ринковій економіці та підйому господарства [1].

4. Тоталітарна природа режиму Кастро забрала всі мирні засоби покращення умов для народу Куби і змусила тисячі громадян ризикувати своїм життям у небезпечних спробах втекти з острова у вільний світ.

5. Конгрес історично та постійно демонструє солідарність свою та американських громадян з демократичними прагненнями кубинського народу.

6. Впродовж останніх 36 років кубинський уряд ставив загрозу і продовжує загрожувати національній безпеці США.

У законі виділялось 6 цілей американської політики щодо Куби: 1. Допомогти народу Куби відновити свободу та процвітання і приєднатись до демократичних країн Західної півкулі. 2. Посилити санкції щодо уряду Кастро. 3. Забезпечувати національну безпеку США у зв'язку з терористичними погрозами від режиму Кастро, розкраданням власності громадян США і політичними маніпуляціями уряду Кастро щодо бажання кубинців виїхати і спричинену цим масову міграцію до США. 4. Заохочувати проведення вільні і чесні демократичні вибори на Кубі, що будуть проводитись під міжнародним наглядом. 5. Підтримувати і допомагати кубинському народу в перехідному періоді. 6. Захищати власників зі США від конфіскацій і незаконних захоплень власності, ініційованих режимом Кастро [1].

Кубинські товари залишались забороненими, якщо вони були кубинського походження, знаходились або транспортувались через Кубу, зроблені цілком або частково із кубинських складових. Окремим пунктом виділялась заборона щодо цукру (захист першочергових інтересів США потребує впевненості, що цукор, який ввозиться або надходить для споживання зі складів на територію США не є кубинського походження).

Закон зазначав, що якщо на Кубі матиме місце перехідний, обраний демократичним шляхом уряд, то США мали підтримувати самовизначення кубинського народу, визнати, що самовизначення кубинського народу є національним правом громадян Куби, яке має вільно проявлятися без втручання уряду будь-якої країни, спонукати кубинський народ обрати уряд, який би відображав самовизначення кубинців і т.д. [1].

Також закон містив кілька пересторог, зокрема, щодо будови атомної станції Хурагуа, аргументами проти чого були відсутність на Кубі структури, що регулює ядерні питання, відсутність на Кубі адекватної інфраструктури для забезпечення безпечної роботи і функціонування станції, невідповідність рівня обізнаності працівників станції технологічним вимогам тощо [1].

Закон Хелмса-Бартон викликав багато суперечок серед правознавців. Особливо це стосувалось частини 3, яка дозволяла звертатися за відшкодуванням збитків за націоналізовану власність до американських судів, що йшло врозріз з принципом міжнародного права про національність скарг (nationality of claims). Відповідно до цього принципу можливість відшкодування потребує американського громадянства на момент завдання

шкоди [2]. Таким чином, конфіскації кубинським урядом майна, що належало кубинським громадянам, не могли бути оскарженими у судах Сполучених Штатів [3].

Проблемним було також питання інвестицій. Закон вводив санкції для закордонних компаній, які мали вигоду від власності, конфіскованої режимом Кастро, і намагався стримувати інвесторів. США вважали, що інвестиції сприятимуть підтримці режиму Кастро. У зв'язку з цим негативно закон Хелмса-Бартон сприйняли такі прибічники США, як Канада, Мексика і члени Європейського Союзу, оскільки їм не сподобались спроби впливати на їхню зовнішню політику [4].

На початку другого президентського терміну Б. Клінтона (1996-1997 рр.) активно обговорювались наслідки прийняття закону Хелмса-Бартон для країн Європи. Наприклад, Європейський Союз ухвалив Спільну позицію щодо взаємин з Кубою. Її основними пунктами стали: політичний діалог і розвиток демократії та дотримання прав людини, розвиток співробітництва заради покращення життя людей на Кубі, діалог з громадськими представниками, а також мирними продемократичними опозиціонерами. ЄС висловив стурбованість відсутністю прогресу у сфері політичних реформ, а також цивільних та політичних прав. Відкриття економіки Куби мало відбуватись шляхом поживлення торгівлі та співробітництва. Членам Європейського союзу дозволялось надавати гуманітарну допомогу, за умови, що вона має поширюватись через неурядові організації [5]. Отже, Закон Хелмса-Бартон продовжив традиційно жорстку лінію у політиці США щодо Куби, яка на момент його прийняття все більше не узгоджувалась з новітніми тенденціями у міжнародних відносинах.

Список використаних джерел

1. Helms-Burton Act – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Documents/libertad.pdf>
2. Cambridge Books – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ebooks.cambridge.org/chapter.jsf?bid=CBO9780511560101&cid=CB09780511560101A038>
3. THE HELMS-BURTON ACT: A STEP IN THE WRONG DIRECTION FOR UNITED STATES POLICY TOWARD CUBA, JOURNAL OF URBAN AND CONTEMPORARY LAW – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.wustl.edu/journal/54/Dunni_.pdf
4. CATO HANDBOOK FOR CONGRESS, CATO Institute – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cato.org/pubs/handbook/hb108/hb108-60.pdf>
5. Council of Hemispheric Affairs – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coha.org/the-european-union-and-cuba-the-common-position/>

Надійшла до редколегії 29.01.13

А. Склярєнко, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

РОЛЬ ЗАКОНА ХЕЛМСА-БАРТОНА В ПОЛІТИКЕ США В ОТНОШЕНИИ КУБЫ

В статье исследуется влияние закона Хелмса-Бартон на политику США в отношении Кубы.

Ключевые слова: США, Куба, закон Хелмса-Бартон.

О. Skliarenko, post-graduate student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

HELMS-BURTON ACT IN THE US POLICY TOWARDS CUBA

Helms-Burton Act's influence on the US policy towards Cuba is studied in the article.

Key words: USA, Cuba, Helms-Burton Act.

УДК 94(560)“1914”

П. Усенко, канд. іст. наук
Інститут історії України НАН України, Київ**ПЕРШІ ПОСТРІЛИ ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НА ВЕЛИКІЙ ВІЙНІ (1914 Р.)**

У контексті морських акцій розвідкою висвітлено обставини атаки турецьких есмінців проти одеського порту 16 (29) жовтня 1914 р.

Ключові слова: Османська імперія, Україна, Одеса, I світова війна.

"16(29).X.1914 у війну на стороні нім[ецько]-австр[ійського] блоку вступила Туреччина. Це призвело до утворення нових фронтів П[ершої] с[вітової] в[ійни]: Кавказького, Месопотамського та Палестини-Сирійського", – такі конденсовані фрази В.Я.Тарасенка [6, с. 359] етапно сусідили з "білою плямою", виниклою в українській історіографії навколо вказаної віхи. Знаменно, що "Українська радянська енциклопедія" потім обмежилась єдиним стислим реченням "29.X.1914 у війну на боці Німеччини вступила Османська імперія" [7, с. 283]. Між тим згадана епохальна колізія потребує ширшого осмислення та поглибленої інтерпретації з огляду на невгасну актуальність пильної уваги до вузлових проблем дослідження вітчизняної минувшини в міжнародних відносинах. Важливим у цьому аспекті є засадниче відтворення хроніки екстраординарних перипетій, прикметно пов'язаних із "Чорноморською Пальмірою".

Ще на початку Першої світової війни за таємною угодою з Оттоманською Портою (яка публічно декларувала нейтралітет) німецька середземноморська дивізія під орудою контр-адмірала Сушона терміново зманеврувала з Італії до Стамбула (Константинополя): лінійний крейсер "Goeben" і легкий крейсер "Breslau", унікально проскочивши англо-французькі перепони, дісталися Дарданелл, після чого були фіктивно продані султану Мегмеду V з перейменуванням на "Jawuz Sultan Selim" і "Midilli". Їхні щогли, відповідно до стратегії регіональних конфліктних вибухів задля детонації глобально-ескалаційних струсів, 3(16) серпня 1914 р. оздобилися прапорами з півмісяцем [1, с. 329]. Сушон (Сушон-паша), обійнявши провід над усіма турецькими ВМС, 12(25) жовтня удостоївся мандата вчиняти оперативні акції на власний вибір "за найвищою султановою волею". Відтак через дві доби бойова група, котру склали "Jawuz Sultan Selim", мінний загородник (мінзаг) "Nilufer" та есмінці "Samsun" і "Taschos", взяла курс на Севастополь, крейсер "Hamidieh" припустив на Феодосію, "Midilli" та торпедний човен "Berk-i-Satvet" націлилися на Керченську протоку й Новоросійськ, а есмінець "Gairet-i-Vataniye" та "Muavenet-i-Millije" із мінзагом "Samsun" – на Одесу. Попутно всіх їх квапив провокативний наказ османського військового міністра Енвер-паші: "Знайдіть російський флот і без оголошення війни атакуйте його..." [2, с. 49-54].

Російська агентура і спостережники з цивільних рейсів без зволікань розсекретили просування вірогідних агресорів [9, с. 13-14], але командувач Чорноморського флоту адмірал Ебергард твердо дотримувався петербурзьких інструкцій запобігати дочасним сутичкам із формально позаблоковою країною-сусідкою. Схоже, сенс демонстрованого ним феномену вичікування коринився у підспудному бажанні сповна використати перспективні шанси довгожданого звिताжної боротьби за Константинополь як уселенський символ православної великодержавності і в комплексі – за вабливі для експансії "чорноморські протоки". В уряді тоді домінувала надія на евентуальне втілення сакраментальної директиви: "Сам по собі вихід "Гебена" в Чорне море не означає розриву, й заходи проти нього тепер слухні лише за цілковитої

впевненості в успіхові. З загальної політичної точки зору, яку поділяють Франція і Англія, вельми важливо, щоби війну з Туреччиною, коли б вона зробилася невідворотною, викликала сама Туреччина" [8, с. 33].

Найспритніше задираки примчали під Одесу – оригінальний фасад півдня Російської імперії, промислове осердя і курортну перлину з рекордними параметрами товарообігу, пункт дислокації спеціального загону канонерських човнів "Донец" і "Кубанец", а також мінзага "Бештау". Добре поінформований командувач флотилії диверсійних кораблів корветен-капітан Мадлунг спрямував свої есмінці аж до гавані. О 3 годині 25 хвилин 16(29) жовтня "Донец" нарешті стривожився, проте від першого торпедного випалу 450-міліметрового мінного апарату "Gairet-i-Vataniye" стрімко пішов на дно. Із його 136-особової залоги загинули дванадцять моряків, чотирнадцять зазнали поранень [3, с. 57-62]. Підручною шлюпкою трічі до кривавого епіцентру погрому геройські метнувся охоронець Добровільного флоту Бережний, врятувавши вісімнадцятьох постраждалих [5, с. 110].

Капітан-лейтенант Фірле, який серед непроханих візитерів командував напівфлотилією, для "Muavenet-i-Millije" вибрав мішенню "Кубанец" (там ворожим пострілом ураз заклонило обернуту на нападників 152-міліметрову гармату і двоє з обслуги покалічилися), але черговий торпедний пуск спинило випадкове зіткнення з портовим катером. Після ковзного тарану приглушивши гранатами тих, на кого натрапили (одного катерника вбили, двох поранили), й потопивши вугільну баржу об'єкт "Бештау", де запропали двоє і були зранені троє, німецько-турецькі екіпажі повели артилерійський вогонь по Пересипу та Нафтогавані, повлучали в наливний резервуар, трамвайну станцію, цукроварню, портове майно, пароплави "Витязь", "Вампоа", "Португаль", "Оксус", що спричинило подальші пошкодження об'єктів акваторії та міста, примножило людські жертви [3, с. 57-62]. Окремо, на виконання суміжного розпорядження, 28 мін неподалік занурив мінзаг "Samsun" [2, с. 57-58].

Уже коли "Gairet-i-Vataniye" та "Muavenet-i-Millije" практично безкарно злавівували Одеською затокою (тільки навздогін їм трохи подошкуляла відлагоджена таки шестидюймовка канонерки), ранкові турботи вимушеного сприйняття разючих ударів навали, масштабно роздмуханої зайдами з Босфору, огорнули Севастополь, Феодосію, Новоросійськ, потерпілі судна поблизу цих баз і Керчі [1, с. 337-338]. "На мою думку, війна з Туреччиною фактично почалася..." – резюмував цар Микола II [8, с. 54] і 20 жовтня (2 листопада) видав стосовно втіяної звади маніфест, характерно зацентрувавши "історичні завдання на берегах Чорного моря" [4, с. 1].

Список використаних джерел

1. Гречанюк Н.М., Ляхович А.А., Шломин В.С. Действия русского флота на Черном море (1914 – 1917) // Флот в первой мировой войне. – Т. 1. – Москва, 1964.
2. Лорей Г. Операции германо-турецких сил в 1914-1918 гг. – Москва, 1934.
3. Новиков Н.В. Операции на Черном море и совместные действия армии и флота на побережье Лазистана. – Ленинград, 1927.
4. Официальный отдел // Морской сборник. – 1914. – № 11.
5. Под флагом Родины. – Одесса, 1967.

6. Тарасенко В.Я. Перша світова війна 1914-18 // Радянська енциклопедія історії України. – Т. 3. – К., 1971.
7. Тарасенко В.Я. Перша світова війна // Українська радянська енциклопедія. – Т. 8. – К., 1982.

8. Царская Россия в мировой войне. – Т. 1. – Ленинград, 1925.
9. Щеглов А.Н. Причина легкомыслия и неудач // Часовой. – 1930. – № 35.

Надійшла до редколегії 29.01.13

П. Усенко, канд. ист. наук
Институт истории Украины НАН Украины, Киев

ПЕРВЫЕ ВЫСТРЕЛЫ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ В ВЕЛИКОЙ ВОЙНЕ (1914 Г.)

В контексте морских акций исследованием освещены обстоятельства атаки, предпринятой турецкими эсминцами против одесского порта 16 (29) октября 1914 г.
Ключевые слова: Османская империя, Украина, Одесса, I мировая война.

P. Usenko, Ph.D (History)
Institute of History of Ukraine, Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE OPENING OF FIRE FROM THE OTTOMAN EMPIRE IN THE GREAT WAR (1914)

In the context of naval actions this research considered conditions of the attack from Turkish destroyers against Odessa port at 1914, October 16(29).
Key words: Ottoman Empire, Ukraine, Odessa, First World War.

УДК 378.046(470+571)

С. Хан, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПЕРЕХІД РОСІЙСЬКИХ ВНЗ НА ДВОСТУПЕНЕВУ СИСТЕМУ ВИЩОЇ ОСВІТИ (БАКАЛАВР-МАГІСТР) В РАМКАХ УЧАСТІ В БОЛОНСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглянуто основні етапи переходу російських вищих навчальних закладів на багатоступеневу систему у вищій освіті. Охарактеризовано законодавчу та нормативно-правову базу переходу російських ВНЗ на багатоступеневу систему вищої освіти.

Ключові слова: Росія, Болонський процес, вища освіта.

Російська Федерація підписала Болонську декларацію [1] у вересні 2003 року, приєднавшись до Болонського процесу та взявши на себе зобов'язання перейти на європейські стандарти у сфері вищої освіти. За наказом Міністерства освіти і науки від 25 жовтня 2004 року в Росії було створено групу по запровадженню Болонських принципів у російських ВНЗ, яка мала координувати діяльність федеральних органів управління вищою професійною освітою по розвитку Болонського процесу [2]. В грудні 2004 року були розроблені та затверджені урядом "Пріоритетні напрямки розвитку освітньої системи РФ". Весною 2005 року урядом РФ був затверджений "Комплекс заходів з реалізації пріоритетних напрямків розвитку освітніх систем Російської Федерації на період до 2010 року", що передбачав перехід на освітні програми "болонського" зразка. Постановою уряду РФ від 23 грудня 2005 р. за № 83 була затверджена "Федеральна цільова программа розвитку освіти на 2006–2010 роки", в якій визначався порядок проведення і фінансування заходів по реформуванню російської освітньої системи. 24 жовтня 2007 року президент Росії В.В. Путін підписав федеральний закон: "Про внесення змін в окремі законодавчі акти Російської Федерації (Встановлення ступенів вищої професійної освіти)", згідно якого в системі російської вищої професійної освіти встановлювалось три основні ступені: бакалавр – дипломований спеціаліст – магістр. До 1 вересня 2009 року всі російські вищі навчальні заклади повинні були перейти на багатоступеневу систему у вищій професійній освіті [3].

Перехід на двоступеневу систему відбувався поступово. Специфіка російської системи вищої освіти полягала в тому, що на відміну від європейської двоступеневій системі "бакалавр – магістр" в Росії збереглась традиційна, багатоступенева система "бакалавр – спеціаліст – магістр". Але залишається ряд проблем, пов'язаних з переходом на двоступеневу систему бакалавр-магістр. Перш за все це недосконалість відповідної за-

конодавчої та нормативно-правової бази, на що постійно звертають увагу фахівці в галузі вищої освіти, науковці та професорсько-викладацьких склад провідних російських ВНЗ. По-друге, студенти, отримавши диплом бакалавра все ще сприймаються як фахівці з недостатнім рівнем освіти (вища незакінчена освіта) і тому їх неохоче сприймають на ринку праці. Також запровадження багатоступеневій системі у вищій освіті в різних російських ВНЗ відбувається нерівномірно. Складається тенденція до того, що провідні (в першу чергу столичні) ВНЗ досить вдало реалізують багатоступеневу систему, готуючи відповідні магістерські програми, про що свідчать дані статистики, на відміну від менш популярних ВНЗ, де запровадження багатоступеневій системі, в кращому разі, відбувається повільно. В таких ВНЗ як викладачі, так і студенти є мало інформованими та обізнаними як з багатоступеневій системою у вищій освіті, так і з основними принципами та положеннями Болонського процесу [4].

Таким чином, перехід на багатоступеневу систему вищої освіти був першим кроком Росії в реалізації принципів Болонського процесу. Як зазначали російські експерти, введення двоступеневій системі мало як свої позитивні, так і негативні сторони. До позитивних відносили можливість підвищення ефективності використання бюджетних коштів, залучення роботодавців до фінансування у підготовці кадрів, можливість продовжувати навчання в іншому ВНЗ (не тільки російському, а і європейському), можливість вирішення проблеми з надлишковими кадрами (спеціалістами, які перенасичують ринок праці). До негативів нової системи відносили можливість того, що вона призведе до руйнування традиційної (радянської) моделі вищої освіти, яка була досить ефективною та конкурентоспроможною в свій час. Російський ринок праці не був готовий на той час розглядати бакалаврів як людей із закінченою вищою освітою, тому могли виникнути проблеми з їх подальшим працевлаштуванням, а також було побоювання,

що визнання російських дипломів у Європі може привести до значної трудової еміграції російських кваліфікованих кадрів та вчених за кордон [5]

Список використаних джерел

1. Болонская декларация 19 июня 1999 г. "Европейская территория Высшего образования". Совместная декларация европейских министров образования. – Болонья, 19 июня 1999 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusmagistr.ru/page_0002/page_0026/page_0042/
2. О группе по осуществлению Болонских принципов в России. Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 25.10.2004., №100. – М., 2004. Официальный сайт Министерства обра-

зования и науки Российской Федерации. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edu.ru/db-mon/mo/Data/d_04/m100.html

3. О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации (в части установления уровней высшего профессионального образования) от 24 октября 2007 г. №232-ФЗ. Принят Государственной Думой 11 октября 2007 г. Одобрен Советом Федерации 17 октября 2007 года: федеральный закон РФ // Вестник образования России. – 2007. – №22. – С. 3 – 13.

4. Ці висновки отримані на підставі аналізу періодичних видань "Высшее образование в России", "Высшее образование сегодня", "Alma mater (Вестник высшей школы)", "Вестник образования в России", а також офіційних сайтів провідних ВНЗ Росії.

5. Агранович М. Магистральный момент / М. Агранович // Российская газета. – 2007.12.06. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/printable/2007/12/06/magistry.html>

Надійшла до редколегії 29.01.13

Е. Хан, асп.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПЕРЕХОД РОССИЙСКИХ ВУЗОВ НА ДВУХСТУПЕНЧАТУЮ СИСТЕМУ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ (БАКАЛАВР-МАГИСТР) В РАМКАХ УЧАСТИЯ В БОЛОНСКОМ ПРОЦЕССЕ

В статье рассмотрены основные этапы перехода российских вузов на многоступенчатую систему в высшем образовании. Охарактеризованы законодательную и нормативно-правовую базу перехода российских ВУЗов на многоуровневую систему высшего образования.

Ключевые слова: Россия, Болонский процесс, высшее образование.

E. Khan, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TRANSITION TO THE TWO-TIER SYSTEM OF HIGHER EDUCATION (BACHELOR, MASTER) IN THE FRAMEWORK OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE BOLOGNA PROCESS

The paper considers the main stages of the transition of Russian higher education to a multi-tier system in higher education. The characteristic of the legal framework of the process and an example of leading Russian universities presented statistics of question in teachers and students about the effectiveness of two-tier system.

Key words: Russia, Bologna's process, higher education.

УДК 94(4):341.7"15/17"

В. Циватий, канд. іст. наук, доц.
Дипломатична академія при МЗС України, Київ

ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ (XVI-XVIII СТ.): ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті аналізується зовнішня політика і дипломатія європейських держав доби раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.). Особливу увагу приділено інституціональному розвитку дипломатичних служб і моделям дипломатії провідних держав Європи. Визначено напрями розвитку теорії та практики дипломатії XVI-XVIII ст.

Ключові слова: Європа, новий час, зовнішня політика, дипломатія.

Наприкінці Середньовіччя та в добу раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.), поряд з виникненням і еволюцією європейської системи держав, відбувається об'єктивно обумовлений процес інституціонального оформлення зовнішньої політики та дипломатичних служб держав Європи. Для вивчення цих історичних процесів, явищ і подій автор пропонує до раніше існуючих досліджень підійти з нових методологічних засад, а саме – використати теорію інституцій та інституціональних змін у політичних, правових, суспільних системах і дипломатичних системах. Такий методологічний підхід дає можливість показати, як інституції розвиваються у відповідь на конкретні виклики, стимули, стратегії та варіанти вибору і, відповідно, як вони впливають на функціонування систем міжнародних відносин упродовж тривалого історичного періоду.

Поняття "інституціоналізація" активно використовують політологи, правознавці, філософи, соціологи, економісти для виявлення суперечливих проблем суспільного розвитку з найдавніших часів до сьогодення. Історики, враховуючи його специфіку та концептуально-теоретичну складність, не поспішають залучати до методологічного арсеналу історичного пізнання. Історичний аспект дослідження інституціоналізації зовнішньої

політики і дипломатії передбачає виявлення способів досягнення тих чи інших суспільних результатів, відтворює процес самої трансформації, а не зосереджує увагу дослідника лише на простій фактологічній констатації. Така постановка проблеми має показати, яким чином відбувалося виникнення, формування інституціональних основ і розвиток дипломатичних та консульських служб європейських держав.

Виходячи з постановки проблеми – маємо вивчати не лише схему хронологічних подій зовнішньополітичної діяльності держав і їх дипломатичного інструментарію, спираючись на джерельну базу, а показати перетворення зовнішньої політики і дипломатії як політичного явища на організовану системоустановчу інституцію, проаналізувати внутрішні та зовнішні функції держави, виявити критерії ефективності зовнішньої політики з погляду формування європейської системи держав чи визначення пріоритетів зовнішньої політики держав Європи.

З кінця XV століття Європа вступає в новий період міжнародних відносин. Політична ситуація в Західній Європі наприкінці XV століття, після подій Столітньої війни (1337-1453 рр.), суттєво змінилася завдяки тому, що значно зміцнилися монархії, й у більшості держав, зокрема – Франції, Іспанії та Англії, завершувався про-

цес внутрішньої консолідації. Саме в цих державах було закладено основи сучасних національних держав, у той час як розробленість Німеччини й Італії залишалась непереборною. Ці тенденції знайшли свої чітке відображення в подіях Італійських воєн (1494-1559 рр.).

Поряд із змінами в політичній, соціально-економічній, культурній сферах, формуються підвалини основ державної дипломатичної служби й відбувається інституціоналізація зовнішньої політики європейських держав. Дипломатична практика і дипломатичні служби європейських держав інституціоналізувалися у відповідь на зміцнення державної влади. У минулому монархи задовольнялися тим, що відкликали своїх послів, тільки-но їхня місія закінчувалась. У XV столітті Венеція була єдиною державою, що підтримувала мережу постійних посольств за кордоном; згодом її приклад наслідували – папа, заснувавши папські нунціатури, і решта італійських міст. Суверенні володарі дець із 1500 року потроху стали усвідомлювати, що однією із ознак їх статусу й незалежності є можливість призначення постійних закордонних посольств. До того ж вони стали цінувати наплив до їх держав, і перш за все до королівських дворів – політичної інтелігенції [2; 8].

Першим серед них був Фердинанд Арагонський, що мав своє посольство при дворі св. Якова з 1487 року; спершу його очолював доктор Родріго Гондесальві де Пуєбло, а згодом – Катерина Арагонська, принцеса Велська і донька короля. Французькому королю Францискові I звичайно приписують заснування першої організованої королівської дипломатичної служби, з 1526 року він мав послів навіть у османській Порті. Невдовзі *corps diplomatique*, дипломатичний корпус, з'явився при кожному великому дворі та в кожній столиці. Ця нова дипломатична практика виникала, обособлювалася та оформлювалася на тлі світового багатівкового дипломатичного досвіду, що стало передавався від формації до формації, від держави до держави. Саме дипломатія раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) цілком відповідала об'єктивним потребам історичного процесу, а Італія по праву вважається країною-фундатором постійної дипломатії.

Постійна дипломатична служба набувала швидкого поширення та вжитку в практиці міждержавних відносин. Так, із 1510-х років – у Папській державі, із 1520-х – в Англії, в Імперії – за доби Карла V. До середини XVI століття це вже стало європейською традицією.

У нових політичних умовах формуються і нові погляди на зовнішню політику і дипломатію. Раніше інших найбільш послідовно ці нові погляди на державу і її зовнішню політику та дипломатію виклав у своїх працях Нікколо Мак'явеллі: "...державець, якщо він прагне зберегти владу, повинен набути вміння відступатися від добра і користуватися цим умінням залежно від потреби" [7, с. 345], тобто вміти вступати і на шлях зла, якщо це необхідно. Ідеї та політичний реалізм Мак'явеллі, витоки якого чітко окреслюються у потребах епохи, поділяли видатні політичні діячі й дипломати Середньовіччя та раннього Нового часу [16, с. 23-29].

За часів Мак'явеллі дипломати недовзі уславились своїм ошукаństwом. Вони мали бути знайомі з кодами, шифрами та невидимим чорнилом [3, с. 84-87, 114-125, 141-144]. А втім, розвиток постійної дипломатії становив важливий етап формування спільноти держав. У 1643-1648 рр., коли в Мюнстері та Останбрюку було скликано велику дипломатичну конференцію, щоб покласти край Тридцятилітній війні (1618-1648 рр.), вже зароджувалась "Європейська згода".

Саме тому відомості про зовнішню політику та дипломатію раннього Нового часу варто розцінювати не як

випадкові, не пов'язані між собою історичні факти, а як ознаки, що підтверджують інституціональні основи теорії дипломатії та усталеність нової дипломатичної практики на одному з етапів формування абсолютних держав у Європі, інституціоналізацію їх зовнішньої політики і дипломатії [9; 10].

Ця нова дипломатична практика виникала, обособлювалася та оформлювалася на тлі світового багатівкового дипломатичного досвіду, що стало передавався від формації до формації, від держави до держави. Грань Середньовіччя та раннього Нового часу ознаменувалася появою на політичній арені нової та в подальшому провідної сили міждержавних відносин – постійної дипломатії. Середньовічна дипломатія Заходу, яку англійський історик Джон Чарльз Картер вірно класифікував як "оказійну" поступалася місцем тій дипломатії, якої вимагав відповідний соціально-економічний, політичний та правовий рівень розвитку держав Європи. Саме дипломатія раннього Нового часу цілком відповідала об'єктивним потребам історичного процесу.

Дипломати доби раннього Нового часу беззаперечно пов'язували кожен зовнішньополітичний крок своєї держави з міжнародними відносинами часу, навчилися враховувати позиційне розташування зовнішньополітичних сил і визначити місце своєї держави в цьому розташуванні. Вони здійснювали прелементарні переговори і готували проекти майбутніх угод, опанували посольський церемоніал, систему дипломатичних стереотипів. Проте, доки ще формувалися постійні дипломатичні кадри, глави держав багато в чому самотості займалися зовнішньополітичною діяльністю та дипломатією [1; 2; 6].

Розвиток економічних зв'язків сприяв і урізноманітненню форм міжнародних контактів. Зовнішня політика і дипломатія провідних європейських держав далеко вже не обмежується суто міждержавними відносинами, головним чином, із державами-сусідами. Їх зовнішня політика поступово поширюється на всю Європу, тобто саме з кінця XV століття формується система міжнародних відносин і дипломатична практика зі своїми законами й правилами функціонування [9]. Гострота конфліктів в аналізованій період (перш за все події Італійських воєн (1494-1559 рр.)) вочевидь окреслювала необхідність взаємного обміну думками, діалогу між державами посередництвом постійної дипломатії. Під час Італійських воєн (1494-1559 рр.) боротьба велась одночасно на двох фронтах – воєнному й дипломатичному, і успіхи на кожному з них сприяли досягненню поставленої мети. Французькі й іспанські державці доби раннього Нового часу чудово розуміли вагомість зовнішньополітичного фактора і вірили в мистецтво дипломатії, чим обумовлювалася їх провідна позиція у цій сфері [3; 10; 18].

Уже наприкінці XV – початку XVI століття надто швидко поширення міжнародних зв'язків було відзначено переходом у Європі, перш за все – у Західній Європі, до сучасної системи організації посольської служби – постійним дипломатичним представництвом, було покладено початок процесу інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії кожної окремої держави та європейської зовнішньої політики в цілому.

Беззаперечно, саме Італія по праву вважається країною-фундатором постійної дипломатії. Так, першою республікою, яка заклала її основи, була Венеція. З метою запобігання неочікуваних політичних конфліктів і несподіванок, вона повсемірно у всіх державах, в яких можливо було очікувати небезпеки, утворює своїх послів, яким доручалося спостерігати, попереджувати і, по можливості, запобігати небезпеці. Відповідно, Венеція й у себе приймала послів інших держав. Венеціанська дипломатія надовго залишалася найкраще

поінформованою та найбільш спритною [13, р. 76]. З 1480 року майже на всьому Апеннінському півострові стало звичною практикою повсемісне використання посольств. Італія стала достеменною, справжньою школою європейської дипломатії.

Перші спроби теоретичного обґрунтування постійної дипломатії та її форм здійснив відомий італійський політичний мислитель і публіцист того часу – Нікколо Мак'явеллі [8, с. 141-149]. Саме за його оцінкою, дипломатія вважалася війною на іншій території, а звичною зброєю – неправда й лукавство. Посли обов'язково мали добре знати історію. Історія, згідно з тлумаченням сучасника Н.Мак'явеллі – Філіпа де Коміна – це "пані усіх шахрайств, одурювань і віроломств" [15, р. 140].

А Нікколо Мак'явеллі повчав до цього ж, що дипломат спочатку повинен виявити себе як із найкращого боку – "хорошою людиною", лояльним і відвертим, щоб опісля добиватися хитрощами довіри у своїх співрозмовників і вміти краще ошукувати в сприятливий момент.

Але слід зазначити, що не всім італійським республікам і монархіям судилося розвивати та вдосконалювати цей процес. Після початку Італійських воєн чільна позиція переходить до Франції й Іспанії. Ці дві держави зіграли одну з найважливіших ролей у міжнародних відносинах кінця XV – першої половини XVI століття, адже саме франко-іспанські відносини були визначальними на рубежі Середньовіччя і ранньої Нової історії. Суперництво Франції й Іспанії, яке знайшло свій прояв в Італійських війнах, було тією віссю, навколо якої формувалася система європейських держав та їх взаємовідносини.

У той же час французький дипломат Ф. де Комін закликав до мирного співіснування двох провідних держав Європи – Франції й Іспанії – висувуючи ідею єднання двох великих держав і жалкував, що ці дві держави на сьогодні "не мають співчуття одне до одного" [5, с. 377].

У Франції вже наприкінці XV – початку XVI століття починають утверджуватися форми й методи дипломатії Нового часу. В Іспанії цей процес дещо стримувався, що можливо пояснювалося, на думку автора, певною системою поглядів (дещо консервативного до процесів інституціоналізації) її владарів-державців, які побоювалися створення постійної дипломатичної служби в Іспанії, як свого часу вони з пересторогою відносилися і до поширення та інституціоналізації юриспруденції. Так, наприклад, Мішель-Еквем де Монтень зазначає: "Король Фердинанд, надсилаючи колоністів в Індію, мудро передбачив, щоб серед них не було вчених законників, висловлюючи побоювання про те, що у Новому Світі розплодяться суди, адже саме юриспруденція як наука природно породжує суперечки й розбіжності у поглядах. Король, як у свій час і Платон, убачав, що будь-яка країна лише потерпає від юристів та медиків...". Цілковито ймовірно, що аналогічна точка зору поширювалася і на дипломатів, які мали багато спільного з юристами. Але цей стан був не надто тривалим. Іспанія, сприйнявши вочевидь позитивний досвід Франції у формуванні дипломатичної служби, розпочала цю справу й у себе, усвідомивши необхідність і доцільність існування постійної дипломатії.

Філіп де Комін відзначає: "Два могутніх владарів-державці, якщо вони мають бажання жити в злагоді, не повинні часто бачити одне одного, а спілкуватися їм належить посередництвом досвідчених і мудрих осіб, які будуть проводити переговори і залагоджувати суперечки" [5, с. 43]. Інформація про внутрішнє становище в інших державах та їх зовнішньополітичні плани незвично розширилась. Можливість співставлення відомостей, які надходили від послів із різних держав, розвивала вміння дипломатів критично розбиратися в інформації та сприяла розширенню їх світогляду.

Отже, шлях до нового не проходив по прямій висхідній лінії, а навпаки, при збереженні загальної схоластичної орієнтації, у ньому перепліталися елементи старого і нового способів мислення, старі і нові ментальні установки, траплялися і компроміси, але при цьому нове мислення вимагало свого прояву, і, насамперед, у питанні влади: що таке "влада" у новому світосприйнятті і реальне місце владаря-державця у цьому новому суспільстві, у період політичної інституціоналізації.

Західноєвропейські владарі-державці доби раннього Нового часу (Карл VIII, Людовік XII, Ізабелла Кастильська, Фердинанд Арагонський та ін.) були державцями-реформаторами як за способом мислення, так і за переконаннями. Саме їх державна діяльність внесла суттєві і яскраво виражені зміни в процеси державотворення Західної Європи, у процеси політичної інституціоналізації, у методи ведення війн і організацію дипломатичних служб на постійних засадах, у розвиток довірливих основ співіснування держав, що складають європейську систему держав [11; 12].

Владарі-державці на рубежі двох епох персоніфікували в собі певний окреслений соціальний тип менталітету доби ранньої Нової історії, тим самим просунулися далеко вперед від ще реально існуючих у суспільстві, через що багато в чому не були зрозумілі і не цілком вірно оцінені їх сучасниками. І з повною впевненістю можна відзначити, що владарі-державці західноєвропейських країн були державцями-політиками, яких сама історія поставила до керма європейської політики в початковий період формування європейської системи держав на рубежі Середньовіччя і раннього Нового часу. З них починається відлік нових подій і великих змін у міжнародному житті Європи наприкінці XV – першій половині XVI століття.

Пояснення подій і фактів у контексті світорозуміння минулих поколінь відкриває нові шляхи до пізнання суспільства епохи доби Нової історії й розуміння протистояння політичної теорії та дипломатичної практики. Спроба побудувати узагальнену модель політико-правової думки початку перехідної епохи, звичайно, не є вичерпною і остаточною. Практично усі вищезгадані підходи тією чи іншою мірою наближають нас до розкриття й розуміння своєрідності поглядів на владу, право, державу, внутрішню й зовнішню політику держави, дипломатію, процеси їх інституціоналізації, а, відповідно, допомагають також скласти уявлення про людей тогочасної епохи та світогляд.

Отже, доба раннього Нового часу (XVI-XVIII ст.) – це період процесу інституціоналізації зовнішньої політики і дипломатії, ери постійних посольств, постійної дипломатії та інституціоналізації дипломатичних служб провідних держав Європи, етап розвитку й удосконалення дипломатичної практики і моделей дипломатії досвідом багатьох держав і народів, і, безперечно, що в центрі цієї практики споконвічно стояли питання війни й миру. Першими війнами доби раннього Нового часу стали Італійські війни (1494-1559 pp.). Саме в цей історичний період відбувається генезис інституціональних процесів нової зовнішньої політики і дипломатії, які, у подальшому, знайдуть своє виявлення в інституціоналізації дипломатичних служб держав Європи протягом доби раннього Нового і Нового часу.

Список використаних джерел

1. Властные институты и должности в Европе в Средние века и раннее Новое время: Монография / Отв. ред. Т.П. Гусарова. – М., 2011.
2. Двор монарха в средневековой Европе: явления, модель, среда / Под ред. Н.А. Хачатурян. – М.-СПб., 2001. – Вып. 1.
3. Ивонин Ю.Е. У истоков европейской дипломатии нового времени. – Минск, 1984.

4. Кальер Ф. О способах ведения переговоров с государями: Пер. с фр. – М., 2000.
5. Коммин Ф. де. Мемуары. – М., 1987.
6. Королевский двор в политической культуре средневековой Европы: Теория. Символика. Церемониал / Отв. ред. Н.А. Хачатурян. – М., 2004.
7. Макиавелли Н. Государь // Макиавелли Н. Избранные сочинения. – М., 1982.
8. Циватый В.Г. Дипломатический инструментарий Н.Макиавелли и институционализация дипломатической деятельности западноевропейских государств раннего Нового времени // Перечитывая Макиавелли: у истоков современной науки. Идеи и политическая практика через века и страны. Материалы международной научно-практической конференции (26-27 сентября 2012 года). – Москва, 2012. – С. 141-151.
9. Циватый В.Г. Європейська зовнішня політика доби раннього Нового і Нового часу: проблеми інституціоналізації (теоретико-методологічний аспект) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – К., 2000. – Вип. 4. – С. 268-274.

10. A diplomacia na historia de Portugal: actas do coloquio Lisboa, 1990-1991; Carpentier J., Lebrun F. (ed.) Histoire de la Méditerranée. – Paris: Seuil, 2001.
11. Dumont J. Corps universelle diplomatique du droit des gens. – Amsterdam, 1726. – T. 3. – Pt. 2.
12. Flassan G. Histoire générale et raisonnée de la diplomatie française, ou de la politique de la France, depuis la fondation de la Monarchie, jusqu'à la fin du règne de Louis XVI. – Paris, 1811. – T.1.
13. Histoire de la France (La France de la Renaissance 1450-1550) / Dir.: R. Philippe. – T.7. – Paris, 1971.
14. Livet G. L' équilibre européen de la fin du XVe à la fin du XVIIIe siècle. – P., 1976.
15. Mousnier R. Le XVIe et XVIIe siècle. – P., 1965. – T.4.
16. Namer E. Machiavel. – P., 1961.
17. Pigman Geoffrey Allen. Contemporary Diplomacy. – Washington, 2010.
18. Suárez Fernández I. Política internacional de Isabel la Católica. Estudio y documentos. – T.4. (1494-1496). – Madrid, 1989.

Надійшла до редколегії 29.01.13

В. Циватый, канд. ист. наук, доц.
Дипломатическая академия при МВД Украины, Киев

ДИПЛОМАТИЯ ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВ РАННЕГО НОВОГО ВРЕМЕНИ (XVI-XVIII ВВ.): ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

В статье анализируется внешняя политика и дипломатия европейских государств раннего Нового времени (XVI-XVIII веков). Особое внимание уделяется институциональному развитию дипломатических служб и моделям дипломатии основных государств Европы. Определены направления развития теории и практики дипломатии XVI-XVIII веков.

Ключевые слова: Европа, новое время, внешняя политика, дипломатия.

V. Tsivaty, Ph.D (History)
Diplomatic Academy of Ukraine, Kyiv

DIPLOMACY OF EUROPEAN STATES OF EARLY MODERN TIME (XVI-XVIII CENTURIES): INSTITUTIONAL ASPECT

The article deals with the analysis of the foreign policy and diplomacy of the European states of the early Modern time (XVI-XVIII centuries). Particular attention is given to the institutional development of diplomatic services and models of diplomacy of the main European states. The directions of the theoretical and practical development of diplomacy of the XVI-XVIII centuries are defined.

Key words: Europe, Modern time, foreign policy, diplomacy.

УДК 327:341

О. Шаповалова, канд. політ. наук
Дипломатична академія при МЗС України, Київ

НОРМАТИВНИЙ ВИМІР СТРУКТУРИ ПОСТБІПОЛЯРНОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ПОВЕДІНКУ АКТОРІВ

У постбіполярній системі структурне значення нормативного виміру суттєво посилюється, але він зазнає впливу ряду викликів, що походять від дистрибутивної динаміки системи. Це призводить до підвищення ролі нормативних факторів у поведінці держав при загальній тенденції до розбалансування існуючої нормативної структури.

Ключові слова: постбіполярна система, нормативний вимір.

Перехід до постбіполярності відбувся внаслідок радикальних зрушень у дистрибутивному та реляційному вимірах системної структури, тоді як нормативний та інституційний її виміри не зазнали докорінних змін. Нормативна структура міжнародної системи, вироблена в умовах біполярної конфронтації, відіграла центральну роль в ході завершення "холодної війни", адже саме звернення до універсальних цінностей замість ідеологічних догм дозволило перевести взаємодію між протилежними блоками у русло співпраці [1]. Механізми нормативного регулювання виступили засобами стримування негативних ефектів анархічності міжнародних відносин, чим уможливили зміну системної будови без тотальної її фрустрації.

З цієї причини діюча нормативна структура не тільки не була демонтована внаслідок зникнення силової конфігурації, в рамках якої вона утворилася, а навпаки, постала в якості фундаменту нового світового порядку і джерела легітимності зовнішньополітичних стратегій держав. На нормативний вимір були покладені базові функції із стабілізації міжнародної системи, доступ до нормативних механізмів перетворився на один з основ-

них критеріїв статусної диференціації акторів, а нормативне регулювання набуло якостей головного засобу управління політичними процесами в системі.

Однак, подібне посилення структурного значення зумовило й низку викликів для нормативної організації постбіполярної системи. Насамперед це пов'язано із зростанням взаємозв'язку між нормативним та дистрибутивним вимірами системної структури, що вилилось у проєкцію протиріч стосовно конфігурації системи на її нормативну структуру та перенесення статусної конкуренції акторів у нормативну площину. Це задало дві протилежні тенденції: з одного боку, розширення нормативного контексту заради зміцнення діючого асиметричного силового балансу, а з іншого, утримання успадкованого з біполярних часів нормативного ладу у незмінному вигляді заради недопущення формального утвердження монополярної будови міжнародної системи.

Іншим викликом діючому нормативному порядку в умовах постбіполярності стала активізація транснаціональних процесів та зростання ролі недержавних акторів у світовій політиці. Будучи заснованою на приматі державного суверенітету та спрямованою на його під-

тримання, існуюча нормативна структура опинилась у ситуації протиріччя з реаліями сучасних міжнародних відносин, не маючи можливості регулювати той їх сегмент, який найбільше потребує регулювання.

Ці два головні виклики – від дистрибутивної динаміки, з одного боку, та від поточних міжнародних реалій, з іншого, створюють "патову ситуацію" навколо діючої нормативної структури, коли її універсальне значення начебто не піддається сумніву, але випадки її ігнорування поширюються, що сприяє її поступовому розбалансуванню і зниженню готовності акторів до її відтворення. Найбільш небезпечним в цьому плані є те, що така ситуація провокує рух в напрямку фрагментації діючого нормативного контексту та створення окремих партикулярних нормативних комплексів з обмеженим просторовим охопленням.

Вказані особливості нормативного виміру структури постбіполярної системи мають істотний вплив на поведінку акторів. По-перше, з посиленням структурної ролі норм збільшилось значення нормативних факторів у формуванні мотиваційних детермінант та дискурсивних властивостей суб'єктів міжнародних відносин. Декларування нормативних цілей зовнішньої політики та нормативне обґрунтування власних дій на міжнародній арені стало звичайною, майже імперативною практикою [2, р. 1100].

По-друге, дедалі поширеним стає вдавання до нормативних методів та механізмів при реалізації міжнародних стратегій акторів. Виступаючи альтернативою дипломатичному торгу, нормативні інструменти дозволяють вести діалог з контрагентами у категоріях відповідності нормативним настановам і виконання накладених ними зобов'язань. Завдяки цьому зменшується необхідність йти на поступки та переглядати існуючий політичний баланс. Але інтенсивне використання нормативних інструментів провідними потугами призвело до не-

надто конструктивних наслідків, оскільки у поєднанні з використанням можливостей недержавних акторів сформувало модель непрямого впливу на інші держави з уникненням безпосередніх контактів та компромісів. Це, в свою чергу, зумовило скорочення схильності до співпраці та загального рівня кооперативності постбіполярної системи.

По-третє, змінились підходи до застосування акторами військової сили та інших форм силового примусу. За нинішніх системних умов, коли класична територіальна оборона вже не є універсальним засобом легітимізації вдавання до силових дій, в якості такого засобу виступають нормативно-ціннісні установки [3, р. 418]. Причому нормативне обґрунтування позбавляє силові дії політичної спрямованості, а тому не повинно провокувати інших акторів до силового балансування. Втім, збільшення випадків застосування військової сили на базі нормативних аргументів викликало опір держав і стимулювало їх вдавання до стратегій у стилі "м'якого" або "нормативного" балансування. Розрізненість і дисперсія таких стратегій поки що запобігають перетворенню балансування на ключову системну тенденцію, але сприяють подальшому послабленню імперативності існуючої нормативної структури.

Список використаних джерел

1. Koslowski R. Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System / R. Koslowski, F. Kratochwil // International Organization. – 1994. – Vol. 48, No. 2. – P. 215-247.
2. Wagnsson Ch. Divided power Europe: normative divergences among the EU 'big three' / Ch. Wagnsson // Journal of European Public Policy. – 2010. – Vol. 17, No. 8. – P. 1089-1105.
3. Youngs R. Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity / R. Youngs // Journal of Common Market Studies. – 2004. – Vol. 42, No. 2. – P. 415-435.

Надійшла до редколегії 29.01.13

О. Шаповалова, канд. полит. наук
Дипломатическая академия при МВД Украины, Киев

НОРМАТИВНЫЙ ИЗМЕРЕНИЕ СТРУКТУРЫ ПОСТБИПОЛЯРНОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОВЕДЕНИЕ АКТЕРОВ

В постбиполярной системе структурное значение нормативного измерения существенно усилилось, но оно испытывает воздействие ряда вызовов, происходящих от дистрибутивной динамики системы. Это приводит к повышению роли нормативных факторов в поведении государств при общей тенденции к разбалансированию действующей нормативной структуры.

Ключевые слова: постбиполярная система, нормативное измерение.

A. Shapovalova, Ph.D. (Political science)
Diplomatic Academy of Ukraine, Kyiv

NORMATIVE DIMENSION OF THE STRUCTURE OF POST-BIPOLAR SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS AND ITS IMPACT ON THE BEHAVIOUR OF ACTORS

In the post-bipolar system structural significance of the normative dimension substantially strengthened but it encounters a range of challenges emanating from the system's distributive dynamics. It entails the increase of the role of normative factors in states' behaviour with the general tendency towards diminishing the rigidity of the existing normative structure.

Key words: post-bipolar system, normative dimension.

УДК 94(497.1):930(477)

Ю. Шахін, канд. іст. наук
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеса

ПРИЧИНЫ РАЗПАДА ЮГОСЛАВИИ В ОЦЕНКЕ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статті розглянуто основні підходи українських учених до проблеми розпаду югославської федерації. Представлена класифікація їхніх підходів і критика їх методологічних позицій, встановлена ступінь розробки проблеми і перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: Югославія, розпад, українська історіографія.

В Україні щонайменше півтора десятка науковців опублікували роботи, присвячені причинам розпаду Югославії. Серед них історики, політологи, економісти,

фахівці з міжнародних відносин, військової історії та навіть один дипломат. Однак їх зусилля зосереджені не на проблемі розпаду як такого. Вони радше розгляда-

© Шахін Ю., 2013

ють події 1990-х рр., аніж шукають їх витoki. Як наслідок, в більшості історичних досліджень відсутня історична глибина. Деякі автори (наприклад О.Малиновська, М.З.Нагірний, Г.М.Перепелиця просто констатують, що наприкінці 1980-х рр. Югославія була дезінтегрована, а чому так сталося – не пояснюють.

Майже всі українські науковці вважають зовнішній чинник у розпаді Югославії другорядним. Однак, висуваючи на перший план внутрішній чинник, вони його досліджують поверхнево. Систематизувати їх дослідження за окремими підходами дуже важко, бо їх часто відрізняє внутрішня непослідовність. Тому наведені нижче групи виділені з певною часткою умовності.

Насамперед, існує група дослідників, які розуміють внутрішній фактор розпаду як суб'єктивний. Югославія нібито розпалася внаслідок змін в масовій свідомості, які є самостійною рушійною силою історичного процесу, або внаслідок суб'єктивних помилок. Отже, це ідеалістичний підхід.

Особливо яскраво ідеалізм проступає в творах Є. Пашенка та О.Надтоки. Філолог і дипломат Євген Пашенко – твердить, що причина етнічних конфліктів в Югославії – накладання "комуністичної системи" на суспільства з глибокою архаїчною традицією. Ця система нібито знесла стримуючі фактори, властиві християнській цивілізації та замінила їх своїм язичництвом, що і спонукало "національні організми" до агресії. Але світова історія не підтверджує його схему. Кривава націоналістична різанина властива і тим регіонам з архаїчною традицією, які ніколи впливу сталінізму не зазнавали. Особливо показовий в цьому плані Судан, де сторонами конфлікту були народи, які здавна сповідували монотеїстичні релігії.

О.О.Надтока яскраво виражений постмодерніст. Він досліджує не історію Югославії, а конструювання ідентичностей в Югославії, при чому спираючись не на джерела, а на англomовну історіографію. Такі замкнені на свідомість дослідження жодним чином не наближають до причин еволюції ідеології та масової свідомості жителів Югославії.

О.І.Брусиловська та О.Іваніщак не обмежують суспільне життя чистою свідомістю – об'єктивна реальність для них існує. Але причини розпаду Югославії вони в кінцевому рахунку зводять до ідеалістичних чинників. О.Іваніщак причиною югославської трагедії вважає "ексгумацію 19-столітньої національно-визвольної ідеології". Хто і чому її ексгував, і чому ця операція вдалася? У відповідь автор припускає, що це результат суб'єктивної помилки керівників СФРЮ.

О.І.Брусиловська на перший погляд здається звичайним прибічником багатофакторного підходу, але це омана. За багатофакторною завісою ховається послідовний ідеалістичний монізм: "Отже, розпад Югославії в тій формі, що реально мала місце, був зумовлений особливостями ментальних характеристик народів федерації, а інші внутрішні та зовнішні чинники відігравали свою роль залежно від їх суб'єктивного сприйняття". Згодом вона побачила головну причину у "поступовому витісненні комуністичної ідеології націоналістичною".

Другу групу дослідників об'єднує уявлення про не-сумісність югославських народів. Вона нібито була постійно діючим фактором, а різні внутрішні та зовнішні обставини лише посилювали чи пом'якшували його дію. Отже розпад Югославії був неминучим. Такий підхід до проблеми можна назвати метафізичним (в гегелівському розумінні цього терміна). Найбільш послідовний тут О.Є.Лапшин. Всерйоз сприймаючи антинаукове вчення геополітиків, він вважає Югославію штучним утворенням, яке суперечило геополітичним інтересам її наро-

дів, і вона існувала всупереч їх волі, поки в ній були зацікавлені великі держави.

Д.Юрошевич та В.Козаков і О.Маначинський ставлять наголос не на геополітичний, а на етноцивілізаційний несумісності. Юрошевич та Козаков наполягають, що етнічна конфліктність була постійно діючим фактором в історії Югославії. "Проте констатація існування об'єктивних причин конфлікту, його закономірності не дає відповіді на запитання про чинники і час загострення...". Таких чинників вони знаходять два: помилкова спроба подолати економічні негаразди 1960-х рр. шляхом децентралізації та настання ери цивілізаційних конфліктів згідно вчення Хантінгтона.

О.Я.Маначинський причини розпаду Югославії прямо не формулює. Але всім викладом матеріалу створює у читача враження, що національна ворожнеча між хорватами і сербами, сербами і албанцями – постійно діючий фактор, незалежно від історичних обставин. Його дію посилює нібито вороже ставлення Тіто до сербів та негативні наслідки реформи 1965 р.

Наступну групу вчених становлять еkleктики. Вони, як і попередні вчені наводять строкатий перелік причин розпаду Югославії, але, на відміну від них, доводять багатофакторний підхід до логічного завершення, і в них зовсім неможливо знайти ієрархію причин чи провідний фактор. Серед українських вчених це А.В.Шилова та Д.М.Шлапаченко. А.В.Шилова побачила причини розпаду Югославії у нібито бюрократичному нав'язуванні югославської ідеї, смерті Тіто, незавершеності розвитку югославських народів, економічній кризі, провалі модернізаційної політики та зміні місця Югославії в міжнародних відносинах. Встановити у неї системний зв'язок всіх наведених причин не уявляється можливим.

Д.Шлапаченко теж без всяких сумнівів нагромаджує взаємно непов'язані тези. В одному випадку він визначає внутрішні фактори розпаду СФРЮ як "суміщення політичної децентралізації зі спробами перерозподілу економічних ресурсів та економічних активів", які в кінці 1980-х рр. стимулювала економічна криза. В другому випадку твердить, що причиною краху СФРЮ стала радикальна ідеологія Мілошевича, що поєднала націоналізм і соціалізм. А в третьому місці заявляє, що розпад Югославії невідворотно зумовили спори між етнічними групами, не залагоджені з часів другої світової війни.

Четверту групу складають автори, які висувають на перший план соціально-економічні чинники. Ніхто з них не є моністом (багатофакторний підхід не обминув і їх), однак саме ці чинники вони ставлять на перше місце. В світовій науці поширена думка, що сплеск націоналізму та розпад Югославії викликала нерівномірність економічного та соціального розвитку її регіонів. Серед українських науковців її поділяють М.Каменецький та Г.Саган.

М.Каменецький цю позицію регулярно висловлює, але спеціальними дослідженнями не обґрунтував. Можливо саме тому він постійно схильний до її підкріплення додатковими чинниками та навіть ревізії. А Г.Саган справедливо відзначила, що вказану причину розпаду зазвичай констатують, але не розкривають і звернувшись до конкретно-історичних досліджень цієї проблеми на матеріалі другої половини 1960-х – початку 1980-х рр. Це був крок вперед, адже до неї ніхто подібних досліджень в українській історіографії не проводив. З точки зору накопичення нового матеріалу роботи Г.Саган становлять незаперечну цінність, однак з точки зору теоретико-методологічної складової автор демонструє нездатність до адекватних висновків. Її узагальнення містять соціологічні помилки і кричущо протирічать змісту власних статей.

Окрему позицію в даній групі займає П.М.Рудяков. Причини розпаду Югославії він вбачає у соціальному факторі. Погляди П.М.Рудякова пройшли еволюцію, і в 2001-2004 рр. він дійшов висновку, що причиною розпаду Югославії стало протистояння нових місцевих еліт зі старими та федеральним центром "за перерозподіл владних повноважень та майна". "Югославію "розвалили" (точніше було б сказати "порозтягали на шматки") правлячі еліти – республіканські, регіональні, локальні...". "Доля Югославії опиняється в руках етнократичних кланів". Ці думки належать до самих глибоких серед всього, що дала з цього приводу українська історіографія.

В своїх оцінках П.М.Рудяков фактично солідарний з відомим російським славістом В.К.Волковим. Однак на відміну від Волкова він не вільний від еkleктичних

впливів і зовсім не простежує свою концепцію на конкретному історичному матеріалі.

Підсумовуючи аналіз проблеми, зазначимо, що українській історіографії розпаду СФРЮ властиві еkleктика, ідеалізм та суперечливість оцінок. Головна причина в тому, що українські науковці майже не досліджують історію федеративної Югославії як такої. Конкретно-історичні дослідження періоду, що передував розпаду, майже відсутні. Узагальнюючих робіт з приводу розпаду Югославії немає. Тому більшість висловлених оцінок має характер робочих гіпотез, значна частина яких незадовільна чи з теоретичної, чи з фактологічної точки зору. Отже, питання вимагає подальшої розробки.

Надійшла до редколегії 29.01.13

Ю. Шахин, канд. ист. наук

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, Одесса

ПРИЧИНЫ РАСПАДА ЮГОСЛАВИИ В ОЦЕНКЕ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

В статье рассмотрены основные подходы украинских ученых к проблеме распада югославской федерации. Представлена классификация их подходов и критика их методологических позиций, установлена степень разработки проблемы и перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: Югославия, распад, украинская историография.

Y. Shakhin, Ph.D (History)

Odessa Mechnikov National University, Odessa

THE CAUSES OF YUGOSLAVIA'S COLLAPSE IN A JUDGMENT OF UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The article describes the main approaches of Ukrainian scientists to the breakup of the Yugoslav Federation. It presents a classification of their approaches and criticism of their methodological positions, the developing degree of problems and prospects for the further researches.

Key words: Yugoslavia, breakup, Ukrainian historiography.

УДК 94(292.464):341.176"1989/2006"

К. Шимкевич, асп.

Запорізький національний університет, Запоріжжя

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ТА ПРАВОЗАХИСНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПІД ЧАС "БАЛКАНСЬКОЇ КРИЗИ" (1989-2006 РР.)

Досліджується робота міжнародних гуманітарних та правозахисних організацій у регіоні Західних Балкан у 1989-2006 рр.

Ключові слова: Західні Балкани, гуманітарні організації, правозахисні організації.

Подолання масштабної гуманітарної катастрофи та військових злочинів під час міжетнічних конфліктів у республіках колишньої Югославії у 1990-х – початку 2000-х рр. вимагали об'єднання зусиль всіх організацій міжнародного, регіонального та локального рівнів. Ключову роль у вирішенні означених проблем відігравали інституції системи ООН за тісної співпраці із різноманітними міжнародними гуманітарними та правозахисними установами.

Діяльність даних організацій залежала від переговорних процесів між учасниками конфліктів, а також від загальної військової та політичної ситуації у колишніх югославських республіках, від бажання їх керівників співпрацювати із міжнародними інституціями. Тому можемо виділити два періоди у роботі гуманітарних та правозахисних організацій у регіоні Західних Балкан – під час активних військових дій та після їх завершення. Більшість подібних установ розпочали свою діяльність у колишній Югославії саме під час активних фаз конфліктів. Зокрема, були відкриті місцеві відділення міжнародної правозахисної організації Х'юман Райтс Вотч [14] та Гельсінської групи [4-7], осередки Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (далі – УВКБ) [13], Управління Верховного комісара ООН у справах людини [12], засновані місцеві центри та неурядові організації, які мали надавати допомогу пост-

раждалим та проводити дослідницьку і пошукову роботу щодо військових злочинів та порушень прав людини.

Робота інституцій міжнародного рівня [2; 8; 11] була спрямована на задоволення першочергових потреб мирних жителів у зонах конфлікту, надання їм медичної, психологічної та правової допомоги, розміщення у таборах і центрах для постраждалих від військових дій [1; 14]. Тому їх зусилля доповнювались діяльністю локальних організацій, які спеціалізувались на наданні адресної допомоги – вирішенні поточних проблем населення і охоплювала окремі регіони колишньої Югославії. Втім, робота місцевих організацій потребує окремого дослідження.

Гуманітарні організації працювали за декількома напрямками: вирішення проблеми біженців та переселених осіб; подолання гуманітарної катастрофи; створення "безпечних" територій; моніторинг ситуації у сфері прав людини; пошукова робота; розслідування військових злочинів [10; 14]. У повоєнний період дані заходи були доповнені вирішенням проблем постконфліктної відбудови [1; 12-14]. Зусилля гуманітарних організацій були зосереджені на розмінуванні житлових та службових споруд, реконструкції культурних і архітектурних пам'яток, ремонті та будівництві нових будинків, забезпеченню мирних жителів предметами першої необхідності. Крім того, був організований супровід цивільних осіб, переселенців до місць роботи та колишнього про-

© Шимкевич К., 2013

живання, кладовищ, для відвідування рідних, свідчень у судових органах влади.

Упродовж двох виокремлених етапів (у період військових дій та у процесі постконфліктної відбудови) працівники правозахисних організацій займалися детальним вивченням масових порушень та військових злочинів: проводилось опитування біженців і цивільних осіб; фіксувались будь-які види порушення прав людини, реєструвались заявки постраждалих про зниклих, про акти насилля, добивались доступу до закритих концтаборів та в'язниць [2; 4-7; 14]. Окремим аспектом діяльності правозахисників був діалог із місцевими органами влади та учасниками конфліктів щодо дотримання угод про припинення вогню та переслідувань за етноконфесійними ознаками, звільнення заарештованих з-під варті, врегулювання майнових питань.

Втім, постконфліктна відбудова поставила перед правозахисними інституціями нові завдання: налагодити міжобщинний діалог у колишніх югославських республіках; усунути неприязнь в общинах; зменшити прояви агресії по відношенню до нацменшин; роззброїти цивільних та військових осіб; провести просвітницьку та інформаційно-пропагандистську роботу [1].

Допоміжними інструментами у діяльності означених організацій були Сили ООН з охорони та батальйони НАТО, військові спостерігачі, моніторингові місії. Крім того, кожна із організацій створювала власні робочі групи, місії з розслідування злочинів. Це було необхідно, аби виявити та більш детально дослідити факти порушень, проблеми у гуманітарній та правовій сферах.

Список використаних джерел

1. Доклады Генерального Секретаря ООН [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.un.org/ru/sc/documents/sgreports/>. – Назва з екрана.
2. Amnesty international [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://amnesty.hr/>. – Назва з екрана.
3. Doctors without borders [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.doctorswithoutborders.org/>. – Назва з екрана.
4. Helsinki Committee for Human Rights in Bosnia and Herzegovina [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://humanrightshouse.org/Articles/5045.html>. – Назва з екрана.
5. Helsinki committee for human rights in Serbia [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.helsinki.org.rs/about.html>. – Назва з екрана.
6. Helsinki Committee for Human Rights of the Republic of Macedonia [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.mhc.org.mk/default-en.asp?ItemID=63FEDEF4EF89ED45AA014C0027061B76>. – Назва з екрана.
7. Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://hho.hr/o-nama/>. – Назва з екрана.
8. International Crisis Group [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.crisisgroup.org/>. – Назва з екрана.
9. Physicians for human rights [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://physiciansforhumanrights.org/Physicians for Human Rights>. – Назва з екрана.
10. The International Commission on Missing Persons [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ic-mp.org/about-icmpl/>. – Назва з екрана.
11. The International Committee of the Red Cross [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.icrc.org/eng/index.jsp>. – Назва з екрана.
12. UN High Commissioner of human rights [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/Pages/WelcomePage.aspx>. – Назва з екрана.
13. UN High Commissioner for Refugees [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c2.html>. – Назва з екрана.
14. World Reports of Human Rights Watch 1989-2006 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.hrw.org/node/79288>. – Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 29.01.13

К. Шимкевич, асп.

Запорожский национальный университет, Запорожье

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ГУМАНИТАРНЫХ И ПРАВОЗАЩИТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ВО ВРЕМЯ "БАЛКАНСКОГО КРИЗИСА" (1989-2006 ГГ.)

Исследуется работа международных гуманитарных и правозащитных организаций в регионе Западных Балкан в 1989-2006 гг.

Ключевые слова: Западные Балканы, гуманитарные организации, правозащитные организации.

K. Shymkevych, post-graduate student

Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

THE ACTIVITIES OF THE INTERNATIONAL HUMANITARIAN AND HUMAN RIGHTS ORGANIZATIONS IN THE BALKANS CRISIS (1989-2006)

The analyses of the work of the international humanitarian and human rights organizations in the Western Balkans in 1989-2006.

Key words: Western Balkans, humanitarian organizations, human rights organizations.

Наукове видання

ВІСНИК

КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІСТОРІЯ

Випуск 1(114)

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 8,13. Наклад 300. Зам. № 213-6642.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № 1 1.
Підписано до друку 01.07.13

Видавець і виготовлювач
Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; тел./факс (38044) 239 3128
e-mail: vpc@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02